อรญฺญสงฺคามคโต
อวเสสธุตายุโธ.
สมตโถ นจิรสเสว
เขตฺตุ มารํ สพาหนิ[1]
ตสฺมา อรญฺญวาสมฺหิ
รตึ กยิราถ ปณฺฑิโตติ.

มีธุตธรรมที่เหลือเป็นอาวุธ. เป็นผู้สามารถที่จะชนะมาร พร้อมทั้งพลพาหนะได้ ต่อกาลไม่นานเลย เพราะเหตุนั้น บัณฑิตจึงควรกระทำความยินดีในการอยู่ป่าเถิด ดังนี้แล.

อยํ อารญฺญิกงฺเค สมาทานวิธานป-
ปเภทเภทานิสํสวณฺณนา.

นี้เป็นการพรรณนาการสมาทาน วิธี (ปฏิบัติ) ประเภท ความแตกทำลาย และอานิสงส์ในอารัญญิกังคะ.

๙. รุกฺขมูลิกงฺคกถา

๓๒. รุกฺขมูลิกงฺคมฺปิ "ฉนฺนํ ปฏิกฺขิปามิ, รุกฺขมูลิกงฺคํ สมาทิยามี"ติ อิเมสํ อญฺญตรวจเนน สมาทินฺนํ โหติ.

๙. กถาว่าด้วยรุกขมูลิกังคะ

๓๒. แม้รุกขมูลิกังคะก็เป็นองค์ที่ภิกษุสมาทานด้วยคำสองคำนี้คำใดคำหนึ่ง ว่า "ข้าพเจ้าขอปฏิเสธที่มุงบัง, ข้าพเจ้าขอสมาทานองค์แห่งภิกษุ ผู้อยู่โคนไม้เป็นปกติ" ดังนี้.

---

[1] สี. สวาหินฺติ.

คุณถนอม เอี่ยมรอด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เตน ปน รุกฺขมูลิเกน สีมนฺตริกรุกฺขํ, เจติยรุกฺขํ, นิยฺยาสรุกฺขํ, ผลรุกฺขํ, ปุปฺผรุกฺขํ, วคฺคุลิรุกฺขํ, สุสิรรุกฺขํ, วิหารมชฺเฌ ฐิตรุกฺขนฺติ อิเม รุกฺเข วิวชฺเชตฺวา วิหารปจฺจนฺเต ฐิตรุกฺโข คเหตพฺโพติ. อิทมสฺส วิธานํ.

ก็ภิกษุผู้เป็นรุกขมูลิกะนั้น พึงเว้นต้นไม้เหล่านี้เสีย คือต้นไม้มีในระหว่างพรมแดน, ต้นไม้เป็นเจดีย์, ต้นไม้มียาง, ต้นไม้มีผล, ต้นไม้มีดอก, ต้นไม้มีค้างคาว, ต้นไม้มีโพรง, ต้นไม้ที่ยืนต้นอยู่ ณ กลางวิหารแล้ว ถือเอาต้นไม้ที่ยืนต้นอยู่ ณ ชายสุดวิหารเถิด ดังนี้แล. นี้เป็นวิธี(ปฏิบัติ)แห่งภิกษุผู้เป็นรุกขมูลิกะนั้น.

ปเภทโต ปน อยมฺปิ ติวิโธ โหติ. ตตฺถ อุกฺกฏฺโฐ ยถารุจิตํ รุกฺขํ คเหตฺวา ปฏิชคฺคาเปตุํ น ลภติ. ปาเทน ปณฺณสฏํ[๑] อปเนตฺวา วสิตพฺพํ. มชฺฌิโม ตํ ฐานํ สมฺปตฺเตหิเยว ปฏิชคฺคาเปตุํ ลภติ. มุทุเกน อารามิกสมณุทฺเทเส ปกฺโกสิตฺวา โสธาเปตฺวา สมํ การาเปตฺวา วาลุกํ[๒] โอกีราเปตฺวา ปาการปริกฺเขปํ การาเปตฺวา ทฺวารํ โยชาเปตฺวาว วสิตพฺพํ. มหทิวเส

ส่วนว่าโดยประเภท ภิกษุผู้เป็นรุกขมูลิกะแม้นี้ ก็มี ๓ จำพวก. ใน ๓ จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ ถือเอาต้นไม้ตามที่ชอบใจได้แล้ว ย่อมไม่ได้เพื่อจะให้ใครปัดกวาดให้. ควรใช้เท้ากวาดใบไม้ที่ตกอยู่แล้วอาศัยอยู่เถิด. ภิกษุผู้ถืออย่างกลางจะให้คนที่มาถึงที่นั้นปัดกวาดให้ก็ได้. ภิกษุผู้ถืออย่างอ่อน ควรร้องเรียกคนวัดหรือสามเณรให้ชำระพื้นที่ ตกแต่งให้สม่ำเสมอ

---

[๑] ม. ปณฺณกสฏํ.

[๒] สี. อิ. วาลิกํ.

วิสุทธิมรรค บ.ท.๑-๑๗

คุณถนอม เอี่ยมรอด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปน รุกฺขมูลิเกน ตตฺถ อนิสีทิตฺวา อญฺญตฺถ ปฏิจฺฉนฺเน ฐาเน นิสีทิตพฺพํ.

เกลี่ยทราย ทำรั้วล้อม ติดตั้งประตู แล้วอาศัยอยู่เถิด. แต่ว่าในวันที่มีงานมหกรรม ภิกษุผู้เป็นรุกขมูลิกะ อย่านั่งอยู่ในที่นั้น ควรนั่งอยู่ในที่อื่น อันเป็นที่ที่ปิดบังมิดชิดเถิด.

อิเมสํ ปน ติณฺณมฺปิ ฉนฺเน วาสํ กปฺปิตกฺขเณ ธุตงฺคํ ภิชฺชติ. ชานิตฺวา ฉนฺเน อรุณํ อุฏฺฐาปิตมตฺเตติ องฺคุตฺตร-ภาณกา. อยเมตฺถ เภโท.

ก็ธุดงค์ของภิกษุทั้ง ๓ จำพวกนี้ ย่อมแตกทำลาย ในขณะที่เธอสำเร็จการอาศัยอยู่ในที่มุงบัง. (ส่วน)อาจารย์ทั้งหลายผู้สอนคัมภีร์อังคุตตรนิกาย กล่าวว่า ย่อมแตก-ทำลายได้ ในเพราะเหตุสักว่า ทราบแล้วก็ยังอรุณให้ตั้งขึ้นในที่มุงบัง ดังนี้. นี้เป็นความแตกทำลายในธุดงค์ข้อนี้.

อยํ ปน อานิสโส, รุกฺขมูลเสนาสนนิสฺสาย ปพฺพชฺชาติ[๑] วจนโต นิสฺสยานุรูป-ปฏิปตฺติสพฺภาโว, อปฺปานิ เจว สุลภานิ จ ตานิ จ อนวชฺชานีติ[๒] ภควตา สวณฺณิตปจฺจยตา, อภิณฺหํ ตรุปณฺณวิการ-

ส่วนต่อไปนี้ เป็นอานิสงส์, คือมีข้อปฏิบัติอันเหมาะสมต่อนิสัย ตามพระดำรัสที่ว่า บรรพชาอาศัยโคนไม้เป็นที่นอนที่นั่ง ดังนี้, ได้ความเป็นผู้มีปัจจัย ที่พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญแล้วว่า เป็นของเล็กน้อยด้วย

---

๑ วิ. มหา. ๔/๑๙๓.

๒ องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๓๔, ขุ. อิติ. ๒๕/๓๐๙.

คุณถนอม เอี่ยมรอด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทสฺสเนน อนิจฺจสญฺญาสมุฏฺฐาปนตา, หาง่ายด้วย (และ)ของเหล่านั้นไม่มีโทษด้วย
เสนาสนมจฺเฉรกมฺมารามตานํ อภาโว, ดังนี้, มีการยังอนิจสัญญาให้ตั้งขึ้น เพราะ
เทวตาหิ สหวาสิตา, อปฺปิจฺฉตาทีนํ เห็นความเปลี่ยนแปลงแห่งใบไม้บ่อย ๆ, ไม่มี
อนุโลมวุตฺติตาติ. ความตระหนี่ในเสนาสนะ และความยินดีใน
การงาน, มีความเป็นอยู่ร่วมกับพวกเทวดา
ทั้งหลาย, มีความประพฤติอนุโลมต่อคุณ
ทั้งหลาย มีความมักน้อย เป็นต้น.

วณฺณิโต พุทฺธเสฏฺเฐน ที่อยู่ของภิกษุผู้สงัด ที่พระพุทธเจ้า
นิสฺสโยติ จ ภาสิโต ผู้ประเสริฐสุด ทรงสรรเสริญ และ
นิวาโส ปวิวิตฺตสฺส ตรัสแล้วว่า เป็นนิสัยอันเสมอด้วย
รุกฺขมูลสโม กุโต. โคนไม้ จักมีแต่ที่ไหนเล่า.

อาวาสมจฺเฉรหเร ก็ท่านผู้มีพรตดี เมื่ออยู่ ณ โคนไม้อัน
เทวตาปริปาลิเต สงัด อันนำไปเสียได้ ซึ่งความตระหนี่
ปวิวิตฺเต วสนฺโต หิ ในที่อยู่ มีเทวดารักษา. เห็นอยู่ซึ่ง
รุกฺขมูลมฺหิ สุพฺพโต. ใบไม้ทั้งหลาย ที่มีสีแดงเข้ม เขียว
อภิรตฺตานิ นีลานิ และสีเหลืองที่หล่นไปอยู่ ย่อมบรรเทา
ปณฺฑูนิ ปติตานิ จ นิจสัญญาได้.
ปสฺสนฺโต ตรุปณฺณานิ
นิจฺจสญฺญํ ปนุทติ.

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๗)
คุณถนอม เอี่ยมรอด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตสฺมา หิ พุทฺธทายชฺชํ
ภาวนาภิรตาลยํ
วิวิตฺตํ นาติมญฺเญยฺย
รุกฺขมูลํ วิจกฺขโณติ.

เพราะเหตุนั้นแล ท่านผู้มีปัญญาเห็น
ประจักษ์ ไม่พึงดูหมิ่นโคนไม้อันสงัด
อันเป็นที่อยู่ ของท่านผู้ยินดีในภาวนา
อันเป็นมรดกของพระพุทธเจ้าดังนี้แล.

อยํ รุกฺขมูลิกงฺเค สมาทานวิธานปฺ-
ปเภทเภทานิสํสวณฺณนา.

นี้เป็นการพรรณนาการสมาทาน วิธี
(ปฏิบัติ) ประเภท ความแตกทำลายและ
อานิสงส์ในรุกขมูลิกังคะ.

๑๐. อพฺโภกาสิกงฺคกถา

๓๓. อพฺโภกาสิกงฺคมฺปิ "ฉนฺนญฺจ รุกฺขมูลญฺจ ปฏิกฺขิปามิ, อพฺโภกาสิกงฺคํ สมาทิยามี"ติ อิเมสํ อญฺญตรวจเนน สมาทินฺนํ โหติ.

๑๐. กถาว่าด้วยอัพโภกาสิกังคะ

๓๓. แม้อัพโภกาสิกังคะ ก็เป็นองค์ที่ภิกษุสมาทานด้วยคำสองคำนี้คำใดคำหนึ่งว่า "ข้าพเจ้าขอปฏิเสธที่มุงบัง และโคนไม้, ข้าพเจ้าขอสมาทานองค์แห่งภิกษุ ผู้อยู่ในที่แจ้งเป็นปกติ" ดังนี้.

คุณถนอม เอี่ยมรอด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตสฺส ปน อพฺโภกาสิกสฺส ธมฺมสฺสวนาย[๑] วา อุโปสถตฺถาย วา อุโปสถาคารํ ปวิสิตุ วฏฺฏติ. สเจ ปวิฏฺฐสฺส เทโว วสฺสติ, เทเว วสฺสมาเน อนิกฺขมิตฺวา วสฺสุปรเม[๒] นิกฺขมิตพฺพํ. โภชนสาลํ วา อคฺคิสาลํ วา ปวิสิตฺวา วตฺตํ กาตุ, โภชนสาลายํ เถเร ภิกฺขู ภตฺเตน อาปุจฺฉิตุ, อุทฺทิสนฺเตน วา อุทฺทิสาเปนฺเตน วา ฉนฺนมฺปิ[๓] ปวิสิตุ, พหิ ทุนฺนิกฺขิตฺตานิ มญฺจปีฐาทีนิ อนฺโต ปเวเสตฺวา วฏฺฏติ. สเจ มคฺคํ คจฺฉนฺเตน วุฏฺฐตรานิ ปริกฺขาโร คหิโต โหติ, เทเว วสฺสนฺเต มคฺคมชฺเฌ ฐิตสาลํ ปวิสิตุ วฏฺฏติ. สเจ น กิญฺจิ คหิตํ โหติ, สาลายํ วสามีติ[๔] เวเคน คนฺตุ น วฏฺฏติ. ปกติคมิยา คนฺตฺวา ปวิฏฺเฐน ปน ยาว วสฺสุปรมา

ก็การที่ภิกษุผู้เป็นอัพโภกาสิกะนั้น จะเข้าไปสู่โรงอุโบสถ เพื่อการฟังธรรมก็ดี เพื่อประโยชน์แก่อุโบสถก็ดี ย่อมควร. ถ้าหากว่า เมื่อเธอเข้าไปแล้ว ฝนตก, อย่าออกไปในเวลาฝนตก ควรออกไปในเวลาฝนหยุด. การที่ภิกษุจะเข้าไปสู่โรงฉันหรือเรือนไฟ กระทำวัตรก็ดี, การเรียนเชิญภิกษุผู้เป็นพระเถระทั้งหลาย ด้วยภัตตาหารในโรงฉันก็ดี, เมื่อบอกอุเทศหรือเรียนอุเทศจะเข้าไปแม้สู่ที่มุงบังก็ดี, จะขนเครื่องเสนาสนะมีเตียงตั่งเป็นต้น ที่วางเกะกะอยู่ข้างนอก เข้าไปไว้ภายในก็ดี ย่อมควร. ถ้าหากว่าเดินทางอยู่ ถือบริขารของภิกษุผู้แก่กว่า, เมื่อฝนตก การที่จะเข้าไปสู่ศาลาอันตั้งอยู่ในระหว่างทาง ย่อมควร. ถ้า

---

๑ สี. ธมฺมสวฺญาย.
๒ ฉ. วสฺสูปรเม.
๓ ฉ. ปี-สทฺโท น ทิสฺสติ.
๔ ฉ. ฆสฺสามีติ.

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๑๗)

คุณถนอม เอี่ยมรอด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ฐตฺวา คนฺตพฺพนฺติ. อิทมสฺส วิธานํ. หากว่า ไม่ถืออะไร ๆ เลย, การที่คิดว่า รุกฺขมูลิกสฺสาปิ เอเสว นโย. เราจะอยู่ในศาลา ดังนี้ แล้วเดินไปโดยเร็ว ย่อมไม่ควร. แต่ว่า ควรเดินเข้าไปตามปกติ รออยู่จนกว่าฝนหยุดแล้วจึงไป ดังนี้แล. นี้เป็นวิธี(ปฏิบัติ) แห่งภิกษุผู้เป็นอัพโภกาสิกะ นั้น. แม้ภิกษุผู้เป็นรุกขมูลิกะก็มีนัยเดียวกัน นั่นแหละ.

ปเภทโต ปน อยมฺปิ ติวิโธ โหติ. ส่วนว่าโดยประเภท ภิกษุผู้เป็น ตตฺถ อุกฺกฏฺฐสฺส รุกฺขํ วา ปพฺพตํ วา เคหํ อัพโภกาสิกะแม้นี้ มี ๓ จำพวก. ใน วา อุปนิสฺสาย วสิตุ น วฏฺฏติ. ๓ จำพวกนั้น สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ อพฺโภกาเสเยว จีวรกุฏึ กตฺวา วสิตพฺพํ. การที่เธอจะเข้าไปอาศัยต้นไม้ก็ดี ภูเขาก็ดี มชฺฌิมสฺส รุกฺขปพฺพตเคหานิ อุปนิสฺสาย เรือนก็ดีอยู่ ย่อมไม่ควร. ควรทำกุฏีด้วยจีวร อนฺโต อปวิสิตฺวา วสิตุ วฏฺฏติ. มุทุกสฺส อยู่ในที่แจ้งเท่านั้น. สำหรับภิกษุผู้ถืออย่าง- อจฺฉนฺนมริยาทปพฺภารมฺปิ สาขามณฺฑโปปิ กลาง การที่เธอจะอยู่อาศัย(เงา)ต้นไม้ ปฏิรูปโก[1]ปิ เขตฺตรกฺขกาทีหิ ฉฑฺฑิตา ภูเขา และเรือน (แต่)ไม่เข้าไปข้างใน ตตฺรฏฺฐกกุฏิกาปิ วฏฺฏตีติ. ย่อมควร. สำหรับผู้ถืออย่างอ่อน แม้เงื้อม เขาตรงบริเวณที่ไม่ถูกมุงบัง แม้ซุ้มกิ่งไม้

---

[1] ม. ปิรูปโกปิ.

คุณถนอม เอี่ยมรอด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

แม้ผ้าใบ　แม้กระท่อมที่คนเฝ้านาเป็นต้น ทิ้งไว้ อันตั้งอยู่ในนานั้น ก็ใช้ได้ ดังนี้แล.

อิเมสุ ปน ติณฉทปิ วาสตฺถาย ฉนฺนญฺจ[๑] รุกฺขมูลญฺจ[๑] ปวิฏฺฐกฺขเณ ธุตงฺคํ ภิชฺชติ. ชานิตฺวา ตตฺถ อรุณํ อุฏฺฐาปิตมตฺเตติ องฺคุตฺตรภาณกา. อยเมตฺถ เภโท.

ก็ธุดงค์ของภิกษุทั้ง ๓ จำพวกนี้ ย่อมแตกทำลายในขณะที่เธอเข้าไปสู่ที่มุงบัง และโคนไม้ เพื่อประโยชน์แก่การอาศัยอยู่. อาจารย์ทั้งหลายผู้สอนอังคุตตรนิกายกล่าวว่า ย่อมแตกทำลายในเพราะเหตุสักว่า เธอทราบแล้วก็ยังอรุณให้ตั้งขึ้น ณ ที่มุงบังและโคนไม้นั้น ดังนี้. นี้จัดเป็นความแตกทำลายในธุดงค์ข้อนี้.

อยํ ปน อานิสโส, อาวาสปลิโพธุปจฺเฉโท, ถีนมิทฺธปฺปนูทนํ, "มิคกา[๒] วิย อสงฺคจาริโน อนิเกตา วิหรนฺติ ภิกฺขโว"ติ[๓]

ส่วนต่อไปนี้ เป็นอานิสงส์, คือ ตัดอาวาสปลิโพธได้ขาด, บรรเทาถีนมิทธะได้, ไม่มีสถานที่ ๆ ติดข้องเหมาะสมต่อพระดำรัส

---

๑ ฉ. ฉนฺนํ วา รุกฺขมูลํ วา.

๒ ฉ. มิคา.

๓ สํ. ส. ๑๕/๒๙๓, ตตฺถ ปน มกฏา วิย สงฺฆจาริโนติ เอวํ มุทฺทิตํ.

คุณถนอม เอี่ยมรอด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปสสาย อนุรูปกา[๑] นิสฺสงฺคตา, ตรัสสรรเสริญที่ว่า "ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่ติดที่
จาตุทฺทิสตา, อปฺปิจฺฉตาทีนํ อนุโลมวุตฺติตาติ. เที่ยวไปไม่มีข้องขัด ดุจหมู่เนื้อฉะนั้น" ดังนี้
มีความเป็นผู้อยู่ได้ในถิ่นทั้ง ๔ ทิศ, มีความ
ประพฤติอนุโลมต่อคุณทั้งหลาย มีความมักน้อย
เป็นต้น.

อนคาริยภาวสฺส ก็เพราะเหตุที่ภิกษุเมื่ออยู่ในที่แจ้ง อัน
อนุรูเป อทุลฺลเภ เหมาะสมต่อความเป็นผู้ไม่มีเรือน ซึ่ง
ตารามณิวิตานมฺหิ เป็นที่หาได้ไม่ยาก ที่มีแก้วคือดวงดาว
จนฺททีปปฺปภาสิเต. เป็นเพดาน มีพระจันทร์เป็นประทีป
อพฺโภกาเส วสํ ภิกฺขุ ส่องให้สว่าง. เธอมีใจเป็นเหมือน
มิคภูเตน เจตสา เนื้อ บรรเทาถีนมิทธะได้ อาศัยความ
ถีนมิทฺธํ วิโนเทตฺวา ยินดีในภาวนาแล้ว. ย่อมได้ความ
ภาวนารามตํ สิโต. ชื่นใจ อันเกิดแต่รสแห่งความสงัดต่อ
ปวิเวกรสสฺสาทํ กาลไม่นานเลย เพราะเหตุนั้น ภิกษุ
นจิรสฺเสว วินฺทติ ผู้มีปัญญาพึงเป็นผู้ยินดี ในที่แจ้งเถิด
ยสฺมา ตสฺมา หิ สปฺปญฺโญ ดังนี้แล.
อพฺโภกาเส รโต สิยาติ.

---

[๑] ฉ. อนุรูปตา.

คุณถนอม เอี่ยมรอด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อยๆ อพฺโภกาสิกงฺเค สมาทาน-วิธานปฺปเภทเภทานิสสวณฺณนา.

นี้เป็นการพรรณนาการสมาทาน วิธี (ปฏิบัติ) ประเภท ความแตกทำลาย และอานิสงส์ในอัพโภกาสิกังคะ.

๑๑. โสสานิกงฺคกถา

๓๔. โสสานิกงฺคมฺปิ "น สุสานํ ปฏิกฺขิปามิ, โสสานิกงฺคํ สมาทิยามี"ติ อิเมสํ อญฺญตรวจเนน สมาทินฺนํ โหติ.

๑๑. กถาว่าด้วยโสสานิกังคะ

๓๔. แม้โสสานิกังคะ ก็เป็นองค์ที่ภิกษุสมาทานด้วยคำสองคำนี้ คำใดคำหนึ่งว่า "ข้าพเจ้าขอปฏิเสธที่อันมิใช่ป่าช้า, ข้าพเจ้าขอสมาทานองค์แห่งภิกษุ ผู้อยู่ในป่าช้าเป็นปกติ" ดังนี้.

เตน ปน โสสานิเกน ยํ มนุสฺสา คามํ นิเวเสนฺตา[1] "อิทํ สุสานนฺ"ติ ววฏฺฐเปนฺติ, น ตตฺถ วสิตพฺพํ. น หิ มตกสรีเร อชฺฌาปิเต ตํ สุสานํ นาม นั้น.

ก็คนทั้งหลาย เมื่อจะตั้งหมู่บ้าน ย่อมกำหนดเอาสถานที่ใดว่า "นี้เป็นป่าช้า", ภิกษุผู้เป็นโสสานิกะนั้น ไม่ควรอยู่ในสถานที่นั้น เพราะว่าเมื่อยังไม่ได้เผาซากของ

---

[1] ฉ. นิเวสนฺตา, สี. นิเวเสตฺวา.

คุณณอม เอี่ยมรอด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

โหติ, ฌาปิตกาลโต ปน ปฏฺฐาย สเจปิ คนตาย สถานที่นั้นหาชื่อว่า เป็น ป่าช้า ไม่
ทฺวาทส วสฺสานิ ฉฑฺฑิตํ, สุสานเมว. แต่ว่าจำเดิมแต่กาลที่เผาแล้ว แม้หากว่า
ถูกทิ้งไปตลอด ๑๒ ปี, ก็ชื่อว่า เป็น ป่าช้า
นั่นแหละ.

ตสฺมึ ปน วสนฺเตน จงฺกมมณฺฑปาทีนิ ก็ภิกษุเมื่อจะอยู่ในป่าช้านั้น ไม่ควรให้
กาเรตฺวา มณฺฑปีสํ ปฏฺฐเปตฺวา ปานียํ เขาแต่งสถานที่เป็นซุ้มจงกรมเป็นต้น ตั้ง
โภชนียํ อุปฏฺฐเปตฺวา ธมฺมํ วาเจนฺเตน น เตียงและตั่ง จัดแจงน้ำฉันน้ำใช้ แล้วบอก
วสิตพฺพํ. ครุกํ หิ อิทํ ธุตงฺคํ, ตสฺมา กล่าวธรรมอยู่ (ในที่นั้น). ด้วยว่า ธุดงค์
อุปฺปนฺนปริสฺสยวิฆาตตฺถาย สมฺมเตรํ วา ข้อนี้หนัก, เพราะฉะนั้น เพื่อประโยชน์แก่การ
ราชยุตฺตกํ วา ชานาเปตฺวา อปฺปมตฺเตน ป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นได้ พึงเป็นผู้ไม่
วสิตพฺพํ. จงฺกมนฺเตน อฑฺฒกฺขิเกน อาฬาหนํ ประมาท แจ้งพระสังฆเถระ หรือเจ้าหน้าที่
โอโลเกนฺเตน จงฺกมิตพฺพํ. ของหลวงให้ทราบ แล้วอยู่เถิด. เมื่อจงกรม
พึงชำเลืองดูเชิงตะกอนจงกรมไปเถิด.

สุสานํ คจฺฉนฺเตนาปิ มหาปถา แม้เมื่อเดินไปสู่ป่าช้า ควรก้าวลงเสีย
โอกฺกมฺม อุปฺปถมคฺเคน คนฺตพฺพํ. ทิวาเยว จากทางใหญ่ ไปตามทางนอกเถิด. ควร
อารมฺมณํ ววฏฺฐเปตพฺพํ. เอวํ หิสฺส ตํ กำหนดอารมณ์เสีย แต่ในเวลากลางวัน
รตฺตึ ภยานกํ น ภวิสฺสติ, อมนุสฺสา รตฺตึ ทีเดียว. ด้วยว่าเมื่อเป็นอย่างนี้ อารมณ์นั้น
วิรวิตฺวา วิรวิตฺวา อาหิณฺฑนฺตาปิ น เกนจิ จักไม่เป็นสิ่งที่น่ากลัวสำหรับเธอ ในเวลา
ปหริตพฺพา. เอกทิวสมฺปิ สุสานํ อคนฺตุํ กลางคืน, อมนุษย์ทั้งหลายแม้ว่าเที่ยวส่ง-

คุณถนอม เอี่ยมรอด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

น วฏฺฏติ. มชฺฌิมยามํ สุสาเน เขเปตฺวา ปจฺฉิมยาเม ปฏิกฺกมิตุ วฏฺฏตีติ อังคุตตรภาณกา. อมนุสฺสานํ ปิยํ ติลปิฏฺฐมาสภตฺตมจฺฉมังสขีรเตลคุฬาทิขชฺชโภชฺชํ น เสวิตพฺพํ. กุลเคหํ น ปวิสิตพฺพนฺติ. อิทมสฺส วิธานํ.

อะไร ๆ ทำร้ายมัน. การที่เธอจะไม่ไปสู่ป่าช้าแม้วันเดียวก็ไม่ควร. อาจารย์ผู้สอนอังคุตตรนิกายกล่าวว่า การที่ยังมัชฌิมยามให้สิ้นไปในป่าช้า แล้วกลับเสียในปัจฉิมยามก็ใช้ได้ ดังนี้. ไม่ควรเสพของเคี้ยวของฉันที่พวกอมนุษย์ทั้งหลายชอบ มีขนมหน้างา ข้าวคลุกถั่ว ปลา เนื้อ น้ำนม น้ำมันและน้ำอ้อยงบ เป็นต้น. ไม่ควรเข้าไปสู่เรือนแห่งสกุล ดังนี้. นี้เป็นวิธี(ปฏิบัติ)แห่งภิกษุผู้โสสานิกะนั้น.

ปเภทโต ปน อยมฺปิ ติวิโธ โหติ. ตตฺถ อุกฺกฏฺเฐน ยตฺถ ธุวหาหธุวกุณปธุวโรทนานิ อตฺถิ, ตตฺเถว วสิตพฺพํ. มชฺฌิมสฺส ตีสุ เอกสฺมิมฺปิ สติ วฏฺฏติ. มุทุกสฺส วุตฺตนเยน สุสานลกฺขณํ ปตฺตมตฺเต วฏฺฏติ.

ส่วนว่าโดยประเภท ภิกษุผู้เป็นโสสานิกะแม้นี้มี ๓ จำพวก. ใน ๓ จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ ควรอยู่ในป่าช้าที่มีการเผาศพเป็นประจำ มีซากศพเป็นประจำ และมีการร้องไห้เป็นประจำเท่านั้น. สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างกลาง ในอาการทั้ง ๓ มีสักอาการเดียวก็ใช้ได้. สำหรับภิกษุผู้ถือ

คุณถนอม เอี่ยมรอด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

<u>อย่างอ่อน</u> ในที่สักว่าถึงลักษณะเป็นป่าช้า โดยนัยที่ได้กล่าวแล้วก็ใช้ได้.

อิเมสำ ปน ติณฺณมฺปิ น สุสานมฺหิ วาสกปฺปเนน ธุตงฺคำ ภิชฺชติ. สุสานำ อคตทิวเสติ <u>องฺคุตฺตรภาณกา</u>. อยเมตฺถ <u>เภโท</u>.

ก็ธุดงค์ของภิกษุทั้ง ๓ จำพวกนี้ ย่อมแตกทำลายเพราะสำเร็จการอยู่ในที่อันไม่ใช่ป่าช้า. อาจารย์ผู้<u>สอนอังคุตตรนิกาย</u>กล่าวว่า ย่อมแตกทำลายในวันที่ไม่ไปป่าช้า ดังนี้. นี้จัดเป็น<u>ความแตกทำลาย</u>ในธุดงค์ข้อนี้.

<u>อยำ ปน อานิสำโส</u>, มรณสฺสติปฏิลาโภ, อปฺปมาทวิหาริตา, อสุภนิมิตฺตาธิคโม, กามราควิโนทนำ, อภิณฺหำ กายสภาวทสฺสนำ, สำเวคพหุลตา, อาโรคฺยมหาทิปฺปหานำ, ภยเภรวสหนตา, อมนุสฺสานำ ครุภาวนียตา, อปฺปิจฺฉตาทีนำ อนุโลมวุตฺติตาติ.

<u>ส่วนต่อไปนี้ เป็นอานิสงส์</u>, คือ ได้มรณสติ, มีความเป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาทเป็นปกติ, ได้บรรลุอสุภนิมิต, บรรเทากามราคะได้, มีการเห็นสภาพของกายได้บ่อย ๆ, มีความเป็นผู้มากด้วยความสังเวช, มีการละความเมา มีความเมาในความไม่มีโรคเป็นต้น, มีความอดกลั้นต่อความกลัวภัย, มีความเป็นผู้ที่พวกอมนุษย์ควรเคารพยกย่อง, มีความประพฤติอนุโลมต่อคุณทั้งหลาย มีความมักน้อยเป็นต้น.

คุณบุญเชิน ขำสอาด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

โสสานิกญฺหิ มรณานุสติปฺปภาวา
นิทฺทาคตมฺปิ น ผุสนฺติ ปมาทโทสา
สมฺปสฺสโต จ กุณปานิ พหูนิ ตสฺส
กามานุราควสคมฺปิ[1] น โหติ จิตฺตํ.

ก็โทษในเพราะความประมาททั้งหลาย ย่อมไม่ถูกต้องโสสานิกภิกษุ แม้ผู้ถึงความหลับแล้ว เพราะอำนาจแห่งมรณานุสติ อนึ่ง จิตของเธอผู้เห็นซากศพมากมายนั้น ย่อมไม่เป็นธรรมชาติไปสู่อำนาจแห่งความกำหนัดในกามเนือง ๆ.

สเวคเมติ วิปุลํ น มหึ อุเปติ
สมฺมา อโถ ฆฏติ นิพฺพุติเมสมาโน
โสสานิกงฺคมิติเนกคุณาวหตฺตา
นิพฺพานนินฺนหทเยน นิเสวิตพฺพนฺติ.

เธอย่อมถึงความสังเวชใหญ่ ไม่เข้าถึงความเมา ทั้งพยายามแสวงหาแต่ความดับทุกข์อยู่โดยชอบ เพราะเหตุนั้น ภิกษุผู้มีใจน้อมไปสู่พระนิพพาน พึงซ่องเสพโสสานิกังคะ เพราะความที่นำมาซึ่งคุณเป็นอเนกเถิด ดังนี้แล.

อยํ โสสานิกงฺเค สมาทานวิธานปฺ-
ปเภทเภทานิสํสวณฺณนา.

นี้เป็นการพรรณนาการสมาทาน วิธี (ปฏิบัติ) ประเภท ความแตกทำลาย และอานิสงส์ในโสสานิกังคะ.

---

[1] ฉ. กามานุภาววสคมฺปิ.

คุณบุญเชิน ขำสอาด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๒. ยถาสนฺถติกงฺคกถา

๓๕. ยถาสนฺถติกงฺคมฺปิ "เสนาสนโลลุปฺปปฏิกฺขิปามิ, สมาทิยามี"ติ อิเมสํ สมาทินฺนํ โหติ.

เตน ปน ยถาสนฺถติเกน ยทสฺส เสนาสนํ "อิทํ ตุยฺหํ ปาปุณาตี"ติ คาหิตํ โหติ, เตเนว โตฏฺฐพฺพํ[1] น อญฺโญ อุฏฺฐาเปตพฺโพ. อิทมสฺส วิธานํ.

๑๒. กถาว่าด้วยยถาสันถติกังคะ

๓๕. แม้ยถาสันถติกังคะ ก็เป็นองค์ที่ภิกษุสมาทานด้วยคำสองคำนี้คำใดคำหนึ่ง ว่า "ข้าพเจ้าขอปฏิเสธความละโมบ ในเสนาสนะ, ข้าพเจ้าขอสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้ถือการอยู่ในเสนาสนะ ตามที่เขาจัดแจงให้เป็นปกติ" ดังนี้.

ก็ยถาสันถติกภิกษุนั้น พึงยินดีด้วยเสนาสนะที่เสนาสนคาหาปกภิกษุ ให้ถือเอาว่า "เสนาสนะนี้ถึงแก่ท่าน" เท่านั้น, ไม่พึงทำให้ภิกษุอื่นต้องย้ายไป (ผู้มีหน้าที่แจกเสนาสนะให้แก่ภิกษุถือเอา เรียกเสนาสนคาหาปกะ ถ้าเป็นผู้แต่งตั้งเสนาสนะเรียกเสนาสนปัญญาปกะ แต่อาจกระทำทั้งสองหน้าที่ก็ได้). นี้จัดเป็นวิธี(ปฏิบัติ)แห่งยถาสันถติกภิกษุนั้น.

---

[1] ฉ. ตุฏฺฐพฺพํ.

คุณประพิณ ภิรมย์โยธี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปเภทโต ปน อยมฺปิ ติวิโธ โหติ. ส่วนว่าโดยประเภท ยถาสันถติกภิกษุ
ตตฺถ อุกฺกฏฺโฐ อตฺตโน ปตฺตเสนาสนํ ทูเรติ แม้นี้ก็มี ๓ จำพวก. ใน ๓ จำพวกนั้น ภิกษุ
วา อจฺจาสนฺเนติ วา อมนุสฺสทีฆชาติกาทีหิ ผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ ย่อมไม่ได้เพื่อจะถามถึง
อุปทฺทูตนฺติ วา อุณฺหนฺติ วา สีตนฺติ[1] วา เสนาสนะอันถึงแล้วแก่ตนว่า อยู่ไกลไหม
ปุจฺฉิตุํ น ลภติ. มชฺฌิโม ปุจฺฉิตุํ ลภติ. หรือว่า อยู่ใกล้เกินไปไหม หรือว่าอมนุษย์
คนฺตฺวา ปน โอโลเกตุํ น ลภติ. มุทุโก และงู เป็นต้น รบกวนไหม หรือว่า ร้อนไหม?
คนฺตฺวา โอโลเกตฺวา สจสฺส ตํ น รุจฺจติ, หรือว่า หนาวไหม. ภิกษุผู้ถืออย่างกลาง
อญฺญํ คเหตุํ ลภติ. ย่อมได้เพื่อจะถามถึง. แต่ย่อมไม่ได้เพื่อจะ
ไปตรวจดู. ภิกษุผู้ถืออย่างอ่อน ไปดูแล้ว
ถ้าหากว่า เสนาสนะนั้นไม่ชอบใจแก่เธอ,
ย่อมได้เพื่อจะถือเอาเสนาสนะอื่น (แต่ก็ตาม
ที่เขาจัดแจงให้).

อิเมสํ ปน ติณฺณมฺปิ เสนาสนโลลุปฺเป ก็ธุดงค์ของภิกษุแม้ทั้ง ๓ จำพวกนี้ ย่อม
อุปฺปนฺนมตฺเต ธุตงฺคํ ภิชฺชตีติ. อยเมตฺถ แตกทำลายในเพราะสักว่า เกิดความละโมบ
เภโท. ในเสนาสนะขึ้นแล้ว. นี้จัดเป็นความแตก-
ทำลายในธุดงค์ข้อนี้.

---

[1] ฉ. สีตลนฺติ.

วสุทธมรรค ป.ท.๑-๑๘

คุณประพิณ ภิรมย์ไยธี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อยฺ ปน อานิสโส, "ยํ ลทฺธํ เตน ตุฏฺฐพฺพนฺ"ติ[๑] วุตฺโตวาทกรณํ, สพฺรหฺมจาริ-หิเตสิตา, หีนปฺปณีตวิกปฺปปริจฺจาโค, อนุโรธวิโรธปฺปหานํ, อตฺริจฺฉตาย ทฺวารปิทหนํ, อปฺปิจฺฉตาทีนํ อนุโลมวุตฺติตาติ.

ยํ ลทฺธํ เตน สนฺตุฏฺโ
ยถาสนฺถติโก ยติ
นิพฺพิกปฺโป สุขํ เสติ
ติณสนฺถรเกสุปิ.

น โส รชฺชติ เสฏฺฐมฺหิ
หีนํ ลทฺธา น กุปฺปติ

ส่วนต่อไปนี้ เป็นอานิสงส์, คือ ได้กระทำตามโอวาทที่กล่าวไว้ว่า "ได้สิ่งใดพึงยินดีด้วยสิ่งนั้น" ดังนี้, มีความเป็นผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล แก่เพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์, สละความกำหนดว่าเลวว่าประณีตเสียได้, ละความยินดีและความขัดเคืองได้, ปิดประตูแห่งความมักมากได้, มีความประพฤติอนุโลมต่อคุณทั้งหลาย มีความมักน้อยเป็นต้น.

ยถาสันถติกภิกษุผู้สำรวม เป็นผู้ยินดีด้วยเสนาสนะ (ตาม) ที่ตนได้แล้ว ปราศจากความกำหนด (ว่าดีว่าเลว) จึงอยู่ได้เป็นสุข แม้ในเสนาสนะอันลาดด้วยหญ้า.

เธอไม่ติดใจในเสนาสนะดี ได้เสนาสนะเลวก็ไม่ขัดเคืองอนุเคราะห์

---

[๑] ขุ. ชา. ๒๗/๔๔, วิ. ภิกฺขุนี. ๓/๙๖.

คุณยุพิน รัตตกุล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

พฺรหฺมจารินวเก[1]　　ซึ่งเพื่อนพรหมจารีผู้เป็นนวกะ　ด้วย

หิเตน อนุกมฺปติ.　　ประโยชน์เกื้อกูล.

ตสฺมา อริยตาจิณฺณ์[2]　　เพราะเหตุนั้น ภิกษุผู้มีปัญญา พึงตาม

มุนิปุงฺคววณฺณิตำ　　ประกอบความยินดีในเสนาสนะ ตาม

อนุยุญฺเชถ เมธาวี　　ที่เขาจัดแจงให้ อันเป็นวัตรที่หมู่พระ-

ยถาสนฺถตรามฑนฺติ.　　อริยเจ้าสั่งสมแล้ว ที่พระมหามุนีเจ้า

ผู้สูงสุดทรงสรรเสริญแล้วเถิด.

อยำ ยถาสนฺถติกงฺเค สมาทานวิธานป-　　นี้เป็นการพรรณนาการสมาทาน วิธี

ปเภทเภทานิสำสวณฑนา.　　(ปฏิบัติ) ประเภท ความแตกทำลาย และ

อานิสงส์ในยถาสันถติกังคะ.

๑๓. เนสชฺชิกงฺคกถา

๑๓. กถาว่าด้วยเนสัชชิกังคะ

๓๖. เนสชฺชิกงฺคมฺปิ "เสยฺยำ　　๓๖. แม้เนสัชชิกังคะ ก็เป็นองค์ที่ภิกษุ

ปฏิกฺขิปามิ, เนสชฺชิกงฺคำ สมาทิยามี"ติ สมาทาน　　ด้วยคำสองคำนี้คำใดคำหนึ่งว่า

อิเมสำ อญฺญตรวจเนน สมาทินฺนำ โหติ. "ข้าพเจ้าขอปฏิเสธการนอน, ข้าพเจ้าขอ

---

[1] ฉ. สพฺรหฺมจารินวเก.
[2] ฉ. อริยสตาจิณฺณ์.

แพทย์หญิงลีนา องอาจยุทธ และครอบครัว
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สมาทานองค์แห่งภิกษุ ผู้ถือการนั่งเป็นปกติ" ดังนี้.

เตน ปน เนสชฺชิเกน รตฺติยา ตีสุ ยาเมสุ เอกํ ยามํ อุฏฺฐาย จงฺกมิตพฺพํ. อิริยาปเถสุ หิ นิปชฺชิตุเมว น วฏฺฏติ. อิทมสฺส วิธานํ.

ก็เนสัชชิกภิกษุนั้น ในบรรดายามทั้ง ๓ แห่งราตรี พึงลุกขึ้นจงกรมเสียยามหนึ่ง. ด้วยว่า ในบรรดาอิริยาบถทั้งหลาย การที่เธอนอนเสียเท่านั้น ไม่ควร. นี้เป็นวิธี (ปฏิบัติ)แห่งเนสัชชิกภิกษุนั้น.

ปเภทโต ปน อยมฺปิ ติวิโธ โหติ. ตตฺถ อุกฺกฏฺฐสฺส เนว อปสฺเสนํ, น ทุสฺสปลฺลตฺถิกา, น อาโยคปโฏ วฏฺฏติ. มชฺฌิมสฺส อิเมสุ ตีสุ ยงฺกิญฺจิ วฏฺฏติ. มุทุกสฺส อปสฺเสนมฺปิ ทุสฺสปลฺลตฺถิกาปิ อาโยคปโฏปิ พิมฺโพหนมฺปิ ปญฺจงฺโคปิ สตฺตงฺโคปิ วฏฺฏติ. ปญฺจงฺโค นาม[๑] ปิฏฺฐิอปสฺสเยน สทฺธึ กโต. สตฺตงฺโค นาม ปิฏฺฐิอปสฺสเยน จ อุภโต ปสฺเสสุ อปสฺสเยหิ จ สทฺธึ กโต. ตํ กิร ติปิฏกจูฬาภยตฺเถรสฺส[๒]

ส่วนว่าโดยประเภท เนสัชชิกภิกษุแม้นี้ มี ๓ จำพวก. ใน ๓ จำพวกนั้น สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ พนักพิงก็ไม่ควร, ผ้ารัดเข่าก็ไม่ควร, ผ้าตรึงตัวก็ไม่ควร. สำหรับผู้ถืออย่างกลาง อย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดา ๓ อย่างนี้ย่อมควร. สำหรับผู้ถืออย่างอ่อน ทั้งพนักพิง ทั้งผ้ารัดเข่า ทั้งผ้าตรึงตัว ทั้งหมอน ทั้งเก้าอี้ปัญจังคะ ทั้งเก้าอี้สัตตังคะย่อมควร. เก้าอี้ที่เขาทำพร้อมกับพนักหลัง ชื่อว่าปัญจังคะ (มีองค์ ๕).

---

[๑] ฉ. ปน.

[๒] ฉ. มิฬาภยตฺเถรสฺส.

แพทย์หญิงลีนา องอาจยุทธ และครอบครัว
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มนุสฺสา[๑] อกํสุ. เถโร อนาคามี หุตฺวา ปรินิพฺพายิ.

ที่เขาทำพร้อมกับพนักหลัง และพนักที่ข้างทั้งสอง ชื่อว่าสัตตังคะ(มีองค์ ๗). ทราบว่าคนทั้งหลายได้ทำเก้าอี้สัตตังคะนั้น ถวายแก่พระติปิฎกจูฬาภัยเถระ. พระเถระเป็นพระอนาคามี(ภายหลัง)ปรินิพพานไปแล้ว.

อิเมสํ ปน ติณฺณมฺปิ เสยฺยํ กปฺปิตมตฺเต ธุตงฺคํ ภิชฺชตีติ. อยเมตฺถ เภโท.

ก็ธุดงค์ของภิกษุแม้ ๓ จำพวกนี้ ย่อมแตกทำลายในเพราะเหตุสักว่า สำเร็จการนอนแล. นี้จัดเป็นความแตกทำลายในธุดงค์ข้อนี้.

อยํ ปน อานิสํโส, "เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ อนุยุตฺโต วิหรตี"ติ[๒] วุตฺตสฺส เจตโส วินิพนฺธสฺส อุปจฺเฉทนํ, สพฺพกมฺมฏฺฐานานุโยคสปฺปายตา, ปาสาทิกอิริยาปถตา, วีริยารมฺภานุกุลตา, สมฺมาปฏิปตฺติยา สมุปพฺรูหนาติ.[๓]

ส่วนต่อไปนี้ เป็นอานิสงส์, คือ มีเครื่องตัดกิเลสเครื่องผูกพันใจ ที่ตรัสไว้ว่า "ภิกษุเป็นผู้ประกอบเนือง ๆ ซึ่งความสุขในการนอน สุขในการเอน สุขในการหลับอยู่" ดังนี้, มีความสะดวกในการประกอบเนือง ๆ ซึ่งกรรมฐานทั้งปวง, เป็นผู้มีอิริยาบถน่า-

---

[๑] ฉ. อยํ ปาโร น ทิสฺสติ.

[๒] ม. มู. ๑๒/๒๐๗, ที. ปา. ๑๑/๒๕๑.

[๓] ฉ. อนุพฺรูหนํ.

แพทย์หญิงลีนา องอาจยุทธ และครอบครัว
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิสุทธิมรรค บ.ท.๑-๑๘

เลื่อมใส, มีความเหมาะสมต่อการปรารภ
ความเพียร, มีการเพิ่มพูนสัมมาปฏิบัติได้ดี.

อาภุชิตฺวาน ปลฺลงฺกํ
ปณิธาย อุชุ๎ ตนุ๎
นิสีทนฺโต วิกมฺเปติ
มารสฺส หทยํ ยติ.
เสยฺยสุขํ มิทฺธสุขํ
หิตฺวา อารทฺธวีริโย
นิสชฺชาภิรโต ภิกฺขุ
โสภยนฺโต ตโปวนํ.
นิรามิสํ ปีติสุขํ
ยสฺมา สมธิคจฺฉติ
ตสฺมา สมนุยุญฺเชยฺย
ธีโร เนสชฺชิกํ วตฺตนฺติ.

เพราะเหตุที่ท่านผู้สำรวม เมื่อนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกาย(ท่อนบน)ให้ตรงอยู่ ย่อมยังหทัยของมาร ให้หวั่นไหวได้. ภิกษุผู้ละความสุขในการนอน ความสุขในการหลับ มีความเพียรอันปรารภแล้ว มีความยินดีในการนั่ง ยังตโปวันให้สวยงามอยู่. ย่อมได้รับปีติและสุขอันปราศจากอามิส ฉะนั้น ภิกษุผู้เป็นปราชญ์ พึงประกอบเนือง ๆ โดยชอบซึ่งเนสัชชิกวัตรเถิด ดังนี้แล.

อยํ เนสชฺชิกงฺเค สมาทานวิธานปฺ-
ปเภทเภทานิสังสวณฺณนา.

นี้เป็นการพรรณนาการสมาทาน วิธี(ปฏิบัติ) ประเภท ความแตกทำลาย และอานิสงส์ในเนสัชชิกังคะ.

แพทย์หญิงลีนา องอาจยุทธ และครอบครัว
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๔. ธุตงฺคปกิณฺณกกถา

๓๗. อิทานิ :

กุสลตฺติกโต เจว
ธุตาทีนํ วิภาคโต
สมาสพฺยาสโต จาปิ
วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโยติ

อิมิสฺสา คาถาย วเสน วณฺณนา โหติ.

ตตฺถ กุสลตฺติกโตติ สพฺพาเนว หิ ธุตงฺคานิ เสขปุถุชฺชนขีณาสวานํ วเสน สิยา กุสลานิ, สิยา อพฺยากตานิ, นตฺถิ ธุตงฺคํ อกุสลนฺติ.

โย ปน วเทยฺย "ปาปิจฺโฉ อิจฺฉาปกโต อารญฺญิโก โหตีติ[๑] อาทิวจนโต อกุศลก็มี เพราะมีพระดำรัสตรัสไว้ว่า "ภิกษุ

๑๔. ปกิณกกถาเกี่ยวกับธุดงค์

๓๗. บัดนี้ จะมีการพรรณนา โดยเกี่ยวกับคาถา (ที่เหลือ) นี้ว่า :

พึงทราบข้อวินิจฉัยโดยหมวด ๓ แห่งกุศล โดยการจำแนกศัพท์ทั้งหลายมีธุตศัพท์เป็นต้น และทั้งโดยย่อ และโดยพิสดาร ดังนี้.

ในข้อวินิจฉัยเหล่านั้น คำว่า โดยหมวด ๓ แห่งกุศล ความว่า ก็ธุดงค์ทั้งหมดนั่นเทียว เนื่องด้วยผู้สมาทานที่เป็นพระเสขะและปุถุชน ก็เป็นกุศล, เนื่องด้วยผู้สมาทานที่เป็นพระขีณาสพ ก็เป็นอัพยากตะ, ธุดงค์ที่เป็นอกุศลไม่มี ดังนี้.

ส่วนผู้ใดพึงกล่าวว่า "ธุดงค์แม้ที่เป็น

---

[๑] องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๒๔๕, วิ. ป. ๘/๓๓๐.

แพทย์หญิงลีนา องอาจยุทธ และครอบครัว
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๑๘

อกุสลมฺปิ ธุตงฺคนฺ"ติ. โส วตฺตพฺโพ : น มีความปรารถนาลามก ถูกความอยาก
มยํ "อกุสลจิตฺเตน อรญฺเญ น วสตี"ติ ครอบงำ จึงเป็นอารัญญิกะ" ดังนี้เป็นต้น.
วทาม. ยสฺส หิ อรญฺเญ นิวาโส, โส ผู้นั้นพึงถูกว่ากล่าวว่า : เรามิได้พูดว่า
อารญฺญิโก. โส จ ปาปิจฺโฉ วา ภเวยฺย "ภิกษุมีใจเป็นอกุศลอยู่ในป่าไม่ได้" ดังนี้.
อปฺปิจฺโฉ วา. อิมานิ ปน เตน เตน เพราะว่า ผู้ใดมีการอยู่ในป่า, ผู้นั้นก็ชื่อว่า
สมาทาเนน ธุตกิเลสตฺตา ธุตสฺส ภิกฺขุโน เป็นอารัญญิกะได้. เขาจะเป็นคนที่มีความ
องฺคานิ, กิเลสธุนนโต วา ธุตนฺติ ปรารถนาลามกก็ตาม มีความมักน้อยก็ตาม.
ลทฺธโวหารํ ญาณํ องฺคเมเตสนฺติ ธุตงฺคานิ. แต่คำที่เรากล่าวแล้ว (ในตอนวินิจฉัยโดย
อถวา ธุตานิ จ ตานิ ปฏิปกฺขนิทฺธุนนโต อรรถ) ว่า ก็ธุดงค์เหล่านี้ ชื่อว่า ธุดงค์
องฺคานิ จ ปฏิปตฺติยาติปิ ธุตงฺคานีติ วุตฺตํ. เพราะอรรถว่า เป็นองค์แห่งภิกษุผู้ชื่อว่า
น จ อกุสเลน โกจิ ธุโต นาม โหติ, ธุตะ เหตุเพราะความเป็นผู้กำจัดกิเลสด้วย
ยสฺเสตานิ องฺคานิ ภเวยฺยุ, น จ อกุสลํ การสมาทานนั้น ๆ, อีกอย่างหนึ่ง เพราะ
กิญฺจิ ธุนาติ, เยสํ ตํ องฺคนฺติ กตฺวา อรรถว่า มีญาณซึ่งได้โวหารว่า ธุตะ เหตุ
ธุตงฺคานีติ วุจฺเจยฺยุ, นาปิ อกุสลํ เพราะกำจัดกิเลสได้ เป็นองค์. อีกนัยหนึ่ง
จีวรโลลุปฺปาทีนิ เจว นิทฺธุนาติ น[1] องค์เหล่านั้นชื่อว่า ธุตะ เพราะกำจัดธรรม
ปฏิปตฺติยา จ องฺคํ โหติ. ตสฺมา สุวุตฺตมิทं อันเป็นปฏิปักษ์ด้วย เป็นองค์ของการปฏิบัติ
"นตฺถิ อกุสลํ ธุตงฺคนฺ"ติ. ด้วย แม้เพราะเหตุนั้น จึงชื่อว่า ธุดงค์ ดังนี้.
ใคร ๆ ซึ่งจะพึงมีธุดงค์เหล่านั้นเป็นองค์

---

[1] ฉ. น-สทฺโท น ทิสฺสติ.

แพทย์หญิงสีนา องอาจยุทธ และครอบครัว
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ได้ชื่อว่าเป็นธุตะ(ผู้กำจัดกิเลสได้) ด้วย อกุศลหามีไม่ด้วย อกุศลซึ่งจะพึงเป็นเหตุให้ธุดงค์ได้ชื่อว่าธุดงค์ เพราะทำอกุศลนั้นให้เป็นองค์ จะกำจัดกิเลสอะไร ๆ ได้ก็หาไม่ด้วย ทั้งอกุศลจะกำจัดปฏิปักขโทษมีความละโมบในจีวรเป็นต้น ก็ไม่ได้เลยด้วย เป็นองค์แห่งการปฏิบัติก็ไม่ได้ด้วย. เพราะฉะนั้น คำที่ว่า "ธุดงค์ที่เป็นอกุศลไม่มี" ดังนี้เป็นอันข้าพเจ้ากล่าวดีแล้ว.

เยสมฺปิ กุสลตฺติกวินิมุตฺตำ ธุตงฺคำ, เตสำ อตฺถโต ธุตงฺคเมว นตฺถิ. อสนฺตำ กสฺส ธุนนโต ธุตงฺคำ นาม ภวิสฺสติ. ธุตคุเณ สมาทาย วตฺตตีติ วจนวิโรโธปิ จ เนสำ อาปชฺชติ, ตสฺมา ตำ น คเหตพฺพนฺติ. อยำ ตาว กุสลตฺติกโต วณฺณนา.

แม้ภิกษุเหล่าใด มีธุดงค์ที่ชื่อว่าพ้นจากกุศลติกะ (หมวด ๓ แห่งกุศล), (ก็คือ)ภิกษุเหล่านั้น ชื่อว่า ไม่มีธุดงค์โดยสภาวะนั่นเอง. สิ่งที่ไม่มีอยู่ จักชื่อว่าเป็นธุดงค์ เพราะกำจัดอะไร. สำหรับภิกษุเหล่านั้น ก็ย่อมถึงแม้ความผิดต่อพระบาลีที่ว่าย่อมสมาทานประพฤติธุตคุณทั้งหลาย ดังนี้, เพราะเหตุนั้น คำของพวกภิกษุนั้น บัณฑิตไม่ควรถือเอา ดังนี้แล. นี้เป็นการพรรณนาโดยหมวด ๓ แห่งกุศลก่อน.

แพทย์หญิงลีนา องอาจยุทธ และครอบครัว
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ธุตาทีนำ วิภาคโตติ ธุโต เวทิตพฺโพ, ธุตวาโท เวทิตพฺโพ, ธุตธมฺมา เวทิตพฺพา, ธุตงฺคานิ เวทิตพฺพานิ, กสฺส ธุตงฺคเสวนา สปฺปายาติ เวทิตพฺพา?[๑]

คำว่า โดยการจำแนกศัพท์ทั้งหลาย มีธุตศัพท์ เป็นต้น ความว่า พึงทราบ ธุตะ, พึงทราบ ธุตวาทะ, พึงทราบ ธุตธรรม, พึงทราบ ธุตังคะ, พึงทราบ การเสพธุดงค์ว่าเป็นสัปปายะสำหรับใคร.

ตตฺถ ธุโตติ ธุตกิเลโส วา ปุคฺคโล กิเลสธุนโน วา ธมฺโม.

ในบทนั้นทั้งหลายเหล่านั้น บทว่า ธุตะ หมายเอาบุคคลผู้กำจัดกิเลสแล้วก็ได้ ธรรมเครื่องกำจัดกิเลสก็ได้.

ธุตวาโทติ เอตฺถ ปน อตฺถิ ธุโต น ธุตวาโท, อตฺถิ น ธุโต ธุตวาโท, อตฺถิ เนว ธุโต น ธุตวาโท, อตฺถิ ธุโต เจว ธุตวาโท จ.

ส่วนในบทว่า ธุตวาทะ นี้ บุคคลชื่อว่า ธุตะ แต่ไม่ชื่อว่า ธุตวาทะ ก็มี, ไม่ชื่อว่า ธุตะ แต่ชื่อว่า ธุตวาทะก็มี, ไม่ชื่อว่า ธุตะ ไม่ชื่อว่าธุตวาทะ ก็มี, ชื่อว่า ธุตะ ด้วย ชื่อว่า ธุตวาทะ ด้วยก็มี.

ตตฺถ โย ธุตงฺเคน อตฺตโน กิเลเส ธุนิ, ปรำ ปน ธุตงฺเคน น โอวทติ นานุสาสติ พากุลตฺเถโร[๒] วิย, อยำ ธุโต

ในบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดกำจัดกิเลสทั้งหลายของตนด้วยธุดงค์, แต่ไม่โอวาทพร่ำสอนบุคคลอื่นด้วยธุดงค์, ดุจพระ-

---

[๑] ฉ. เวทิตพฺพำ.

[๒] ก. พกฺกุลติเถโรติปิ, ฉ. พากฺกุลตฺเถโร.

น ธุตวาโท. ยถาห : "ตยิทं อายสฺมา พากุลเถระ, บุคคลนี้ชื่อว่า ธุตะ แต่ไม่ชื่อว่า พากุโล ธุโต น ธุตวาโท"ติ. โย ปน ธุตวาทะ. เหมือนอย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า :

น ธุตงฺเคน อตฺตโน กิเลเส ธุนิ, เกวลं อญฺเญ ธุตงฺเคน โอวทติ อนุสาสติ ยถาห : "ตยิทं อายสฺมา อุปนนฺโท สกฺยปุตฺโต น ธุโต ธุตวาโท"ติ. โย อุภยวิปนฺโน โสฬฺหายี[1] วิย, อยํ เนว ธุโต น ธุตวาโท. ยถาห : "ตยิทं อายสฺมา โสฬฺหายี[2] เนว ธุโต น ธุตวาโท"ติ. โย ปน อุภยสมฺปนฺโน ธมฺมเสนาปติ วิย, อยํ ธุโต เจว ธุตวาโท จ. ยถาห : "ตยิทं อายสฺมา สาริปุตฺโต ธุโต เจว ธุตวาโท จา"ติ.

"บุคคลผู้ชื่อว่า ธุตะ แต่ไม่ชื่อว่าธุตวาทะ นั้นนั่น คือ ท่านพากุละ" ดังนี้. ส่วนบุคคลใดไม่กำจัดกิเลสทั้งหลายของตนด้วยธุดงค์, แต่โอวาทพร่ำสอนเหล่าบุคคลอื่นด้วยธุดงค์อย่างเดียว ดุจพระอุปนันทเถระ, บุคคลนี้ไม่ชื่อว่า ธุตะ แต่ชื่อว่า ธุตวาทะ. เหมือนอย่างที่ท่านกล่าวว่า : "บุคคลไม่ชื่อว่า ธุตะ แต่ชื่อว่า ธุตวาทะ นั้นนั่น คือ ท่านอุปนันทสักยบุตร" ดังนี้. บุคคลใดมีธุตะและธุตวาทะทั้งสองอย่างวิบัติแล้ว ดุจพระโสฬฺหายี, บุคคลนี้ไม่ชื่อว่า ธุตะ ไม่ชื่อว่า ธุตวาทะ. เหมือนอย่างที่ท่านกล่าวว่า "บุคคลไม่ชื่อว่า ธุตะ ไม่ชื่อว่า ธุตวาทะ นั้นนั่น คือ ท่านโสฬฺหายี" ดังนี้. ส่วนบุคคลใดมีธุตะและธุตวาทะทั้งสองอย่างถึงพร้อมแล้ว ดุจพระธรรมเสนาบดี,

---

[1] ฉ. ลาฬฺหายี, ม. ลาฬฺหายิ.

[2] ฉ. ลาฬฺหายี, ม. ลาฬฺหายิ.

คุณรัตตพล บุญปั้นยศ สร้างอุทิศส่วนกุศลให้คุณพ่อยุงเจ็ง แซ่ลี้,
คุณตาเซี่ยวเม้ง แซ่เอี๊ย และญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

บุคคลนี้ชื่อว่า ธุตะ ด้วย ชื่อว่า ธุตวาทะ ด้วย. เหมือนอย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า "บุคคลชื่อว่า ธุตะด้วย ชื่อว่า ธุตวาทะด้วย นั้น คือ ท่านพระสารีบุตร" ดังนี้แล.

ธุตธมฺมา เวทิตพฺพาติ อปฺปิจฺฉตา, สนฺตุฏฺฐิตา, สลฺเลขตา, ปวิเวกตา, อิทมตฺถิตาติ อิเม ธุตงฺคเจตนาย ปริวารกา ปญฺจ ธมฺมา "อปฺปิจฺฉเยว นิสฺสายา"ติอาทิ[๑]วจนโต ธุตธมฺมา นาม, ตตฺถ อปฺปิจฺฉตา จ สนฺตุฏฺฐิตา จ อโลเภ,[๒] สลฺเลขตา จ ปวิเวกตา จ ทุวีสุ ธมฺเมสุ อนุปตนฺติ อโลเภ จ อโมเห จ, อิทมตฺถิตา จ[๓] อโลเภน ปฏิกฺเขปวตฺถูสุ โลภํ, อโมเหน เตเสฺวว อาทีนวปฏิจฺฉาทกํ โมหํ ธุนาติ. อโลเภน จ อนุญฺญาตานํ ปฏิเสวนมุเขน ปวตฺตํ กามสุขานุโยคํ,

บทว่า พึงทราบธุตธรรม ความว่า ธรรม ๕ อย่างอันเป็นบริวารของเจตนาในธุดงค์เหล่านี้คือ อัปปิจฉตา(ความมักน้อย) ๑, สันตุฏฐิตา (ความสันโดษ) ๑, สัลเลขตา (ความขูดเกลากิเลส) ๑, ปวิเวกตา (ความสงัด) ๑, อิทมัตถิตา (ภาวะแห่งบุคคลผู้มีประโยชน์ด้วยกุศลธรรมเหล่านี้) ๑ ชื่อว่า ธุตธรรม เพราะมีพระบาลีว่า "(ภิกษุเป็นผู้มีอันอยู่ป่าเป็นปกติ) เพราะอาศัยความมักน้อยนั่นเทียว" ดังนี้เป็นต้น, ในธรรมเหล่านั้น อัปปิจฉตาและสันตุฏฐิตา รวมเข้าใน อโลภะ, สัลเลขตาและปวิเวกตา

---

๑ ขุ. มหา. ๒๙/๒๘๕, องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๒๔๕, วิ. ป. ๘/๓๓๐.

๒ ฉ. อโลโภ, สี. อโลเก อนุปตนฺติ.

๓ ฉ. ตตฺถ จ.

คุณยุพิน รัตตกุล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อโมเหน ธุตงฺเคสุ อติสลฺเลขมุเขน ปวตฺตํ รวมเข้าในธรรม ๒ อย่างคือ อโลภะและ อตฺตกิลมถานุโยคํ ธุนาติ. ตสฺมา อิเม อโมหะ, อิทมัตถิตา ได้แก่ญาณนั่นเอง. ใน ปญฺจ ธมฺมา ธุตธมฺมาติ เวทิตพฺพา. บรรดาอโลภะและอโมหะนั้น ภิกษุผู้สมาทาน ธุดงค์ ย่อมใช้อโลภะกำจัดโลภะในวัตถุทั้งหลายที่ต้องห้าม, ย่อมใช้อโมหะกำจัดความหลง อันปกปิดโทษในวัตถุเหล่านั้นนั่นเอง. อนึ่ง ย่อมกำจัด กามสุขานุโยค (การประกอบเนือง ๆ ซึ่งกามสุข) อันเป็นไปโดย (อาศัย) การซ่องเสพปัจจัยทั้งหลายที่ทรงอนุญาตไว้เป็นช่องทาง ด้วยอโลภะ, ย่อมกำจัด อัตตกิลมถานุโยค อันเป็นไปโดย (อาศัย) ความขวนขวายยิ่งนักในธุดงค์ทั้งหลายเป็นช่องทาง ด้วยอโมหะ. เพราะฉะนั้น ธรรม ๕ อย่างเหล่านี้ พึงทราบว่าชื่อว่า ธุตธรรม.

ธุตงฺคานิ เวทิตพฺพานีติ เตรส ธุตงฺคานิ เวทิตพฺพานิ ปสุกูลิกงฺคํ ฯเปฯ เนสชฺชิกงฺคนฺติ. ตานิ อตฺถโต ลกฺขณาทีหิ จ วุตฺตาเนว.

บทว่า พึงทราบธุตังคะ คือ พึงทราบว่า ธุดงค์มี ๑๓ คือปังสุกูลิกังคะ ฯลฯ เนสัชชิกังคะ. ธุดงค์เหล่านั้น ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้โดยอรรถ และโดยอาการมีลักษณะเป็นต้นแล้วทีเดียว.

คุณกิมบ้วย แซ่ตั้ง
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

กสฺส ธุตงฺคเสวนา สปฺปายาติ บทว่า (พึงทราบว่า) การเสพธุดงค์ราคจริตสฺส เจว โมหจริตสฺส จ. กสฺมา ? เป็นสัปปายะสำหรับใคร ตอบว่า สำหรับ ธุตงฺคเสวนา หิ ทุกฺขาปฏิปทา เจว สลฺเลขวิหาโร จ. ทุกฺขาปฏิปทญฺจ นิสฺสาย ราโค วูปสมฺมติ. สลฺเลขํ นิสฺสาย อปฺปมตฺตสฺส โมโห ปหียติ. อารญฺญิกงฺครุกฺข-มูลิกงฺคปฏิเสวนา วา เอตฺถ โทสจริตสฺสาปิ สปฺปายา. ตตฺถปิ[1] หิสฺส อสงฺฆฏฺฏิยมานสฺส วิหรโต โทโสปิ วูปสมฺมตีติ อยํ ธุตาทีนํ วิภาคโต วณฺณนา.

คนราคจริตและคนโมหจริต. เพราะเหตุไร? เพราะว่า การเสพธุดงค์เป็นทุกขาปฏิปทา (ปฏิบัติลำบาก) และเป็นสัลเลขวิหาร(ธรรมเป็นที่อยู่คือความขูดเกลา). ก็เพราะอาศัยทุกขาปฏิปทา ราคะจึงสงบได้. สำหรับบุคคลผู้ไม่ประมาท เพราะอาศัยสัลเลขะ โมหะจึงถูกละไป. อีกอย่างหนึ่ง ในบรรดาธุดงค์เหล่านี้ การซ่องเสพอารัญญิกังคะและรุกข-มูลิกังคะ จัดว่า เป็นสัปปายะสำหรับคนโทสจริตก็ได้. จริงอยู่ แม้ที่ป่าหรือโคนไม้นั้น เมื่อคนโทสจริตนั้นไม่ถูกใครกระทบกระทั่งอยู่ แม้โทสะก็ย่อมสงบได้ ดังนี้แล นี้เป็นการพรรณาโดยการจำแนกศัพท์ มีธุตศัพท์เป็นต้น.

สมาสพฺยาสโตติ อิมานิ ปน ธุตงฺคานิ สมาสโต ตีณิ สีสงฺคานิ ปญฺจ อสมฺภินฺนงฺคานีติ ก็ธุดงค์เหล่านี้โดยย่อ มี ๘ เท่านั้น คือองค์ที่ คำว่า โดยย่อและโดยพิสดาร ความว่า

---

[1] ฉ. ปี-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณถิมบ้วย แซ่ตั้ง
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อฏเฐว โหนฺติ. ตตฺถ สปทานจาริกงฺคํ เป็นประธาน ๓ องค์ที่ปะปนกันไม่ได้ ๕. เอกาสนิกงฺคํ อพฺโภกาสิกงฺคนฺติ อิมานิ ในองค์ ๘ เหล่านั้น องค์ ๓ เหล่านี้ คือ ตีณิ สีสงฺคานิ. สปทานจาริกงฺคํ หิ รกฺขนฺโต สปทานจาริกังคะ เอกาสนิกังคะ และ ปิณฺฑปาติกงฺคมฺปิ รกฺขิสฺสติ. เอกาสนิกงฺคญฺจ อัพโภกาสิกังคะ ชื่อว่า องค์ที่เป็นประธาน. รกฺขโต ปตฺตปิณฺฑิกงฺคขลุปจฺฉาภตฺติกงฺคานิปิ ด้วยว่า ภิกษุเมื่อรักษาสปทานจาริกังคะ สุรกฺขนียานิ ภวิสฺสนฺติ. อพฺโภกาสิกงฺคํ ก็ชื่อว่า จักรักษาปิณฑปาติกังคะด้วย. และ รกฺขนฺตสฺส กิ อตฺถิ รุกฺขมูลิกงฺคยถา- เมื่อเธอรักษาเอกาสนิกังคะ ทั้งปัตตปิณฑิ- สนฺถติกงฺเคสุ รกฺขิตพฺพํ นาม. อิติ อิมานิ กังคะ และ ขลุปัจฉาภัตติกังคะ ก็จักเป็นองค์ ตีณิ สีสงฺคานิ อารญฺญิกงฺคํ ปสุกูลิกงฺคํ ที่เธอพึงรักษาได้ดี. เมื่อเธอรักษา เตจีวริกงฺคํ เนสชฺชิกงฺคํ โสสานิกงฺคนฺติ อัพโภกาสิกังคะอยู่ ในรุกขมูลิกังคะ และ อิมานิ ปญฺจ อสมฺภินฺนงฺคานิ จาติ อฏเฐว ยถาสันถติกังคะ ชื่อว่า ยังมีองค์ที่ต้องรักษา โหนฺติ. อะไรกันอีกเล่า. เพราะเหตุนั้น ธุดงค์จึง มี ๘ เท่านั้น คือ องค์ที่เป็นประธาน ๓ เหล่านี้ และองค์ที่ปะปนกันไม่ได้ ๕ คือ อารัญญิกังคะ ปังสุกูลิกังคะ เตจีวริกังคะ เนสัชชิกังคะ โสสานิกังคะ.

ปุน เทฺว จีวรปฏิสยุตฺตานิ, ปญฺจ ยังย่อได้อีก คือ มี ๔ เท่านั้น อย่างนี้ ปิณฺฑปาตปฏิสยุตฺตานิ, ปญฺจ เสนาสน- คือ เนื่องด้วยจีวรมี ๒ องค์, เนื่องด้วย ปฏิสยุตฺตานิ, เอกํ วีริยปฏิสยุตฺตนฺติ เอวํ บิณฑบาตมี ๕ องค์, เนื่องด้วยเสนาสนะมี

คุณกิมบ้วย แซ่ตั้ง
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

จตุตาโร ว โหนฺติ. ตตฺถ เนสชฺชิกงฺคํ วีริยปฏิสยุตฺตํ. อิตรานิ ปากฏาเนว.

ปุน สพฺพาเนว นิสฺสยวเสน เทฺว โหนฺติ ปจฺจยนิสฺสิตานิ ทฺวาทส, วีริยนิสฺสิตํ เอกนฺติ. เสวิตพฺพาเสวิตพฺพวเสนาปิ เทฺวเยว โหนฺติ. ยสฺส หิ ธุตงฺคํ เสวนฺตสฺส กมฺมฏฺฐานํ วฑฺฒติ, เตน เสวิตพฺพานิ. ยสฺส เสวโต หายติ, เตน น เสวิตพฺพานิ. ยสฺส ปน เสวโตปิ อเสวโตปิ วฑฺฒเตว น หายติ, เตนาปิ ปจฺฉิมํ ชนตํ อนุกมฺปนฺเตน เสวิตพฺพานิ. ยสฺสาปิ เสวโตปิ อเสวโตปิ น วฑฺฒติ, เตนาปิ เสวิตพฺพานิเยว อายตึ วาสนตฺถายาติ.

๕ องค์, และเนื่องด้วยวิริยะมี ๑ องค์. ใน ๔ อย่างนั้น เนสัชชิกังคะ ชื่อว่า องค์ที่เนื่องด้วยวิริยะ. นอกนี้ชัดอยู่แล้วทีเดียว.

ยังย่อได้อีก คือ ธุดงค์ทั้งหมดนั่นเทียว จัดว่ามี ๒ เนื่องด้วยที่อาศัย คือ อาศัยปัจจัยมี ๑๒ องค์ และอาศัยวิริยะมี ๑ องค์. จัดว่ามี ๒ นั่นแหละ แม้โดยเกี่ยวกับเป็นธรรมที่ควรเสพ และไม่ควรเสพ. ความว่า ก็เมื่อภิกษุรูปใดเสพธุดงค์ กรรมฐานย่อมเจริญขึ้น, ภิกษุรูปนั้นควรเสพ. เมื่อภิกษุรูปใดเสพอยู่ กรรมฐานเสื่อมไป, ภิกษุรูปนั้นไม่ควรเสพ. ส่วนภิกษุรูปใด ถึงจะเสพไม่เสพ กรรมฐานย่อมเจริญแต่อย่างเดียว ไม่เสื่อมไป, แม้ภิกษุรูปนั้น เมื่อจะอนุเคราะห์ชุมชนผู้เกิดภายหลัง ก็ควรเสพ. แม้ภิกษุรูปใด ถึงจะเสพไม่เสพ กรรมฐานก็ไม่เจริญขึ้น, แม้ภิกษุรูปนั้นก็ควรเสพเหมือนกัน เพื่อประโยชน์ คือ เป็นวาสนาต่อไป ดังนี้แล.

คุณกิมบ้วย แซ่ตั้ง
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เอวํ เสวิตพฺพาเสวิตพฺพวเสน ธุดงค์เป็น ๒ ก็ได้ โดยจัดเป็นองค์ที่ ทุวิธานิปิ, สพฺพาเนว เจตนาวเสน ควรเสพและไม่ควรเสพ อย่างนี้, แม้ใน เอกวิธานิ โหนฺติ. เอกาเยว หิ ธุตงฺค- อรรถกถาทั้งหลายท่านก็กล่าวไว้ว่า ธุดงค์ สมาทานเจตนาติ อฏฺฐกถาสุปิ วุตฺตํ. ยา ทั้งปวงนั่นเทียวเป็นอย่างเดียว ด้วยอำนาจ เจตนา, ตํ ธุตงฺคนฺติ วทนฺตีติ. แห่งเจตนา. เพราะเจตนาในการสมาทาน- ธุดงค์เป็นอันเดียวเท่านั้น. บางอาจารย์ก็ กล่าวว่าเจตนาอันใด, ธุดงค์ก็อันนั้น ดังนี้แล.

พฺยาสโต ปน ภิกฺขูนํ เตรส, ภิกฺขุนีนํ ส่วนว่าโดยพิสดาร ธุดงค์ทั้งหลายจัด อฏฺฐ, สามเณรานํ ทฺวาทส, สิกฺขมานา- ว่า มี ๔๒ คือ สำหรับภิกษุทั้งหลาย มี ๑๓, สามเณรีนํ สตฺต, อุปาสกอุปาสิกานํ เทฺวติ สำหรับภิกษุณีทั้งหลาย มี ๘, สำหรับสามเณร เทฺวจตฺตาฬีส ธุตงฺคานิ[๒] โหนฺติ. สเจ หิ[๓] ทั้งหลาย มี ๑๒, สำหรับนางสิกขมานาและ อพฺโภกาเส อารญฺญิกงฺคสมฺปนฺนํ สุสานํ สามเณรีทั้งหลาย มี ๗, สำหรับอุบาสก โหติ, เอโกปิ ภิกฺขุ เอกปฺปหาเรน อุบาสิกาทั้งหลาย มี ๒. ก็ถ้าหากว่า มีสุสาน สพฺพธุตงฺคานิ ปริภุญฺชิตุํ สกฺโกติ. ภิกฺขุนีนํ ที่ถึงพร้อมด้วยลักษณะแห่งอารัญญิกังคะ อยู่ใน ปน อารญฺญิกงฺคํ ขลุปจฺฉาภตฺติกงฺคํ จ ที่แจ้ง, ภิกษุแม้รูปเดียวย่อมสามารถที่จะ เทฺวปิ สิกฺขาปเทเนว ปฏิกฺขิตฺตานิ. บริโภค (รักษา) ธุดงค์ทั้งหมดได้คราว อพฺโภกาสิกงฺคํ รุกฺขมูลิกงฺคํ โสสานิกงฺคนฺติ เดียวกัน. แต่สำหรับภิกษุณีทั้งหลาย ธุดงค์

---

[๑] ฉ. เอกเมว หิ ธุตงฺคํ.
[๒] ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ. สเจ ปน.

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๑๙

คุณสุดใจ ไปทราย
อุทิศส่วนกุศลให้แด่ คุณพ่อชุ่ม คุณย่าห้อย ไปทราย

อิมานิ ตีณิ ทุปฺปริหารานิ. ภิกฺขุนิยา หิ ๒ ข้อ คือ อารัญญิกังคะและขลุปัจฉาภัตติ-
ทุติยิกํ วินา วสิตุ๋ น วฏฺฏติ. เอวรูเป กังคะ ทรงห้ามไว้ด้วยสิกขาบทแล้วทีเดียว.
จ ฐาเน สมานจฺฉนฺทา ทุติยิกา ทุลฺลภา[1]. ธุดงค์ ๓ ข้อเหล่านี้ คือ อัพโภกาสิกังคะ
สเจปิ ลเภยฺย สสฺสฏฺฐวิหารโต น มุจฺเจยฺย. รุกขมูลิกังคะ และ โสสานิกังคะ ก็เป็นองค์ที่
เอวํ สติ ยสฺสตฺถาย ธุตงฺคํ เสเวยฺย, ภิกษุณีรักษาได้ยาก. เพราะว่า การที่ภิกษุณี
เสวฺวสฺสา อตฺโถ น สมฺปชฺเชยฺย. เอวํ จะอยู่เว้นห่างคนที่ ๒ (เพื่อน) เสีย ย่อม
ปริภุญฺชิตุ๋[2] อสกฺกุเณยฺยตาย ปญฺจ หาเปตฺวา ไม่ควร. อนึ่ง ในสถานที่มีลักษณะอย่างนี้
ภิกฺขุนีนํ อฏฺเฐว โหนฺตีติ เวทิตพฺพานิ. เพื่อนหญิงที่มีฉันทะเสมอกัน ก็เป็นบุคคลที่หา
ยถาวุตฺเตสุ ปน ฐเปตฺวา เตจีวริกงฺคํ ได้ยาก. แม้หากว่า หาได้ก็ไม่พึงพ้นไปจาก
เสสานิ ทฺวาทส สามเณรานํ, สตฺต การอยู่มั่วสุมกัน. เมื่อเป็นเช่นนี้ เธอเสพ
สิกฺขมานาสามเณรีนํ เวทิตพฺพานิ. อุปาสก- ธุดงค์ เพื่อประโยชน์อันใด, ประโยชน์
อุปาสิกานํ ปน เอกาสนิกงฺคํ ปตฺตปิณฺฑิกงฺคนฺติ อันนั้น ไม่พึงสำเร็จแก่เธอได้เลย. เพราะ
อิมาเนว[3] ปฏิรูปานิ เจว สกฺกา จ ความที่ไม่อาจบริโภคได้อย่างนี้ จึงพึง
ปริภุญฺชิตุนฺติ เทฺว ธุตงฺคานีติ เอวํ พฺยาสโต ทราบว่า สำหรับภิกษุณีมีธุดงค์ ๘ เท่านั้น
เทฺวจตฺตาฬีส โหนฺตีติ. อยํ สมาสพฺยาสโต ลดไป ๕. ก็ในธุดงค์ทั้งหลายตามที่กล่าวแล้ว
วณฺณนา. พึงทราบว่า ยกเว้นข้อเตจีวริกังคะเสีย
ที่เหลือ ๑๒ ข้อ มีแก่พวกสามเณร, ๗ ข้อ

---

[1] ม. ทุลฺลภาว.
[2] สี. ม. ปริหริตุ๋.
[3] ฉ. อิมานิ เทฺว.

คุณสุดใจ ไปทราย
อุทิศส่วนกุศลให้แด่ คุณพ่อชุ่ม คุณย่าห้อย ไปทราย

มีแก่พวกสิกขมานาและสามเณรี. ส่วนสำหรับพวกอุบาสกและอุบาสิกา ธุดงค์เหล่านี้ คือ เอกาสนิกังคะ ปัตตปิณฑิกังคะ เท่านั้น ที่เหมาะสมและอาจที่จะบริโภคได้ เพราะฉะนั้น จึงมีได้ ๒ ข้อ ฉะนี้แล ธุดงค์จึงจัดว่ามี ๔๒ โดยพิสดาร ดังนี้แล. นี้เป็นการพรรณาโดยย่อและโดยพิสดาร.

เอตฺตาวตา จ "สีเล ปติฏฺฐาย นโร สปญฺโญ"ติ อิมิสฺสา คาถาย สีลสมาธิ-ปญฺญามุเขน เทสิเต วิสุทฺธิมคฺเค เยหิ อปฺปิจฺฉตาสนฺตุฏฺฐิตาทีหิ คุเณหิ วุตฺตปฺปการสฺส สีลสฺส โวทานํ โหติ, เตสํ สมฺปาทนตฺถํ สมาทาตพฺพธุตงฺคกถา กถิตา โหติ.

ก็ในวิสุทธิมรรคที่ข้าพเจ้าแสดงไว้โดยศีล สมาธิและปัญญา เป็นมุข ด้วยพระคาถาที่ว่า "สีเล ปติฏฺฐาย นโร สปญฺโญ" เป็นต้นนี้ ความผ่องแผ้วแห่งศีลอันมีประการที่กล่าวแล้ว จะมีได้ด้วยคุณ มีความมักน้อย ความสันโดษ เป็นต้น เหล่าใด, กถาว่าด้วยธุดงค์ที่พึงสมาทาน เพื่อการยังคุณเหล่านั้นให้ถึงพร้อม เป็นอันข้าพเจ้าได้กล่าวแล้ว ด้วยคำพูดมีประมาณเท่านี้.

อิติ สาธุชนปามุชฺชตฺถาย กเต วิสุทฺธิมคฺเค ธุตงฺคนิทฺเทโส นาม ทุติโย ปริจฺเฉโท.

ปริเฉทที่ ๒ ชื่อว่าธุตังคนิเทศ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคที่ข้าพเจ้าแต่งไว้ เพื่อความปราโมทย์ของสาธุชนทั้งหลาย มีโดยประการฉะนี้.

คุณสุดใจ ไปทราย
อุทิศส่วนกุศลให้แด่ คุณพ่อซุ่ม คุณย่าห้อย ไปทราย

๓. กมฺมฏฺฐานคฺคหณนิทฺเทส

๓๘. อิทานิ ยสฺมา เอวํ ธุตงฺค-ปริหรณสมฺปาทิเตหิ อปฺปิจฺฉตาทีหิ คุเณหิ ปริโยทาเต อิมสฺมึ สีเล ปติฏฺฐิเตน โยคาวจเรน "สีเล ปติฏฺฐาย นโร สปฺปญฺโ, จิตฺตํ ปญฺญญฺจ ภาวยนฺ"ติ วจนโต จิตฺตสีเสน นิทฺทิฏฺโ สมาธิ ภาเวตพฺโพ. โส จ อติสงฺเขปเทสิตตฺตา วิญฺญาตุมฺปิ ตาว น สุกโร, ปเคว ภาเวตุํ, ตสฺมา ตสฺส สมาธิสฺส[1] วิตฺถารญฺจ ภาวนานยญฺจ ทสฺเสตุํ อิทํ ปญฺหากมฺมํ โหติ.

โก สมาธิ. เกนฏฺเฐน สมาธิ. กานสฺส ลกฺขณรสปจฺจุปฏฺฐานปทฏฺฐานานิ.

๓. กัมมัฏฐานคหณนิเทศ

๓๘. บัดนี้ เพราะเหตุที่พระโยคาวจรผู้ตั้งอยู่แล้วในศีลที่ผ่องแผ้วด้วยคุณทั้งหลาย มีความมักน้อย เป็นต้น ที่ทำการรักษาธุดงค์ให้ถึงพร้อมแล้วอย่างนี้ นี้พึงเจริญสมาธิที่พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงไขไว้แล้วด้วยจิตเป็นประธาน ตามพระดำรัสที่ว่า "นระ ผู้มีปัญญาตั้งอยู่ในศีลแล้ว, อบรมจิตและปัญญาอยู่" ดังนี้ (สืบต่อไป). ก็สมาธินั้น เพราะความที่ทรงแสดงไว้สังเขปยิ่งนัก จึงกระทำได้ไม่ง่ายแม้เพื่ออันจะเข้าใจ, จะกล่าวไปไยเพื่ออันเจริญเล่า, ฉะนั้น(ข้าพเจ้า)ประสงค์แสดงความพิสดาร และนัยแห่งการบำเพ็ญสมาธินั้น จึงตั้งปัญหาขึ้นดังต่อไปนี้.

อะไร คือ สมาธิ. ชื่อว่า สมาธิเพราะอรรถว่ากระไร. อะไรเป็นลักษณะ

---

[1] ฉ. อยํ ปาโ น ทิสฺสติ.

กติวิโธ สมาธิ. โก จสฺส สงฺกิเลโส. กึ รส ปัจจุปัฏฐาน และปทัฏฐานของสมาธินั้น. โวหานำ. กถำ ภาเวตพฺโพ. สมาธิภาวนาย สมาธิมีกี่อย่าง.ก็อะไรเป็นความเศร้าหมอง. โก อานิสำโสติ. อะไรเป็นความผ่องแผ้วของสมาธินั้น. พึงเจริญสมาธิได้อย่างไร. อะไรเป็นอานิสงส์แห่งการเจริญสมาธิ ดังนี้แล.

ตตฺริทำ วิสฺสชฺชนำ. โก สมาธีติ สมาธิ พหุวิโธ นานปฺปการโก. ตำ สพฺพำ วิภาวยิตุ-มารพฺภมานำ วิสฺสชฺชนำ ฮธิปฺเปตญฺเจว อตฺถำ น สาเธยฺย, อุตฺตริญฺจ วิกฺเขปาย สำวตฺเตยฺย, ตสฺมา อิธาธิปฺเปตเมว สนฺธาย วทาม กุสลจิตฺเตกคฺคตา สมาธีติ[1]

ต่อไปนี้เป็นวิสัชนาในปัญหากรรมเหล่านั้น. ข้อว่า อะไร คือ สมาธิ ความว่า สมาธิมีหลายอย่าง มีนานาประการ. วิสัชนาที่ปรารภจะเปิดเผยสมาธินั้นทั้งหมด จะไม่พึงยังประโยชน์ที่ประสงค์ให้สำเร็จได้, และจะพึงเป็นไปเพื่อความฟั่นเฝือยิ่งขึ้น, เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอกล่าวหมายเอาเฉพาะสมาธิที่ประสงค์ในที่นี้เท่านั้นว่า ความมีอารมณ์เดียวแห่งจิตที่เป็นกุศล ชื่อว่า สมาธิ ดังนี้.

เกนฏฺเจน สมาธีติ สมาธานฏฺเจน สมาธิ. กิมิทำ สมาธานำ นาม. เอการมฺมเณ กระไร เฉลยว่า ชื่อว่าสมาธิเพราะอรรถว่า ข้อว่า ชื่อว่าสมาธิเพราะอรรถว่า

---

[1] ฉ. อิติ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณสุดใจ ไปทราย
อุทิศส่วนกุศลให้แด่ คุณพ่อซุ่ม คุณย่าห้อย ไปทราย

จิตฺตเจตสิกานํ สมํ สมฺมา จ อาธานํ, เป็นสมาธานะ. ถามว่า ชื่อว่า สมาธานะนี้ ฯปนฺติ วุตฺตํ โหติ. ตสฺมา ยสฺส คืออะไร. ตอบว่าได้แก่ความตั้งมั่นสม่ำเสมอ ธมฺมสฺสานุภาเวน เอการมฺมเณ จิตฺตเจตสิกา และโดยชอบ ในอารมณ์เดียวแห่งจิตและ สมฺ สมฺมา จ อวิกฺขิปมานา อวิปฺปกิณฺณา เจตสิกทั้งหลาย, มีอธิบายว่า เป็นความ จ หุตฺวา ติฏฺฐนฺติ, อิทํ สมาธานนฺติ ดำรงอยู่ได้. เพราะเหตุนั้น พึงทราบว่า จิต เวทิตพฺพํ. และเจตสิกธรรมทั้งหลาย เป็นธรรมชาติไม่ ฟุ้งซ่าน และไม่กระจัดกระจาย ตั้งอยู่ได้ สม่ำเสมอและโดยชอบในอารมณ์เดียว ด้วย อานุภาพแห่งธรรมใด, นี่ชื่อว่า สมาธานะ ดังนี้.

กานสฺส ลกฺขณรสปจฺจุปฏฺฐาน- ส่วนในข้อว่า อะไร-เป็นลักษณะ รส ปทฏฺฐานานีติ เอตฺถ ปน อวิกฺเขปลกฺขโณ ปัจจุปัฏฐานและปทัฏฐานของสมาธินั้น นี้มี สมาธิ, วิกฺเขปวิทฺธํสนรโส, อวิกมฺปน- วิสัชนาว่า สมาธิมีอันไม่ฟุ้งซ่านเป็นลักษณะ, ปจฺจุปฏฺฐาโน. "สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยตี"ติ[๑] มีการกำจัดความฟุ้งซ่านเป็นรส, มีความไม่ วจนโต ปน สุขมสฺส ปทฏฺฐานํ. หวั่นไหวเป็นปัจจุปัฏฐาน. ส่วนปทัฏฐานแห่ง สมาธินั้น คือความสุข เพราะมีพระบาลีว่า "จิตของผู้มีสุขย่อมตั้งมั่น" ดังนี้.

---

[๑] ที. สี. ๙/๙๘.

๓๙. กติวิโธ สมาธีติ อวิกฺเขป-
ลกฺขเณ ตาว เอกวิโธ. อุปจารปฺปนาวเสน
ทฺวิโธ, ตถา โลกิยโลกุตฺตรวเสน
สปฺปีติกนิปฺปีติกวเสน สุขสหคตอุเปกฺขา-
สหคตวเสน จ. ติวิโธ หีนมชฺฌิมปณีตวเสน,
ตถา สวิตกฺกสวิจาราทิวเสน ปีติสหคตาทิ-
วเสน ปริตฺตมหคฺคตปฺปมาณวเสน จ.
จตุพฺพิโธ ทุกฺขาปฏิปทาทนฺธาภิญฺญาทิวเสน,
ตถา ปริตฺตปริตฺตารมฺมณาทิวเสน
จตุกฺกชฺฌานงฺควเสน หานภาคิยาทิวเสน
กามาวจราทิวเสน อธิปติวเสน จ. ปญฺจวิโธ
ปญฺจกนเย ปญฺจกชฺฌานงฺควเสนาติ.

๓๙. ข้อว่า สมาธิมีกี่อย่าง ความว่า สมาธิมีอย่างเดียวโดยลักษณะ คือ ก่อนอื่น ไม่ฟุ้งซ่าน. มี ๒ อย่าง คือ อุปจารสมาธิ กับอัปปนาสมาธิ, มี ๒ อย่างเหมือนอย่างนั้น คือ โลกิยสมาธิ กับโลกุตรสมาธิ สมาธิที่มีปีติ กับสมาธิที่ไม่มีปีติ และสมาธิที่สหรคตด้วยสุข กับที่สหรคตด้วยอุเบกขา. สมาธิมี ๓ อย่าง คือ สมาธิอย่างเลว สมาธิอย่างกลาง และสมาธิอย่างประณีต, มี ๓ อย่าง อย่างนั้น คือ สมาธิที่มีวิตก มีวิจาร เป็นต้น สมาธิที่สหรคตด้วยปีติ เป็นต้น และสมาธิที่เป็นปริตตะที่เป็นมหัคคตะ และที่เป็นอัปปมาณะ. สมาธิมี ๔ อย่าง คือ ทุกขาปฏิปทาทันธาภิญญสมาธิเป็นต้น, มี ๔ อย่าง อย่างนั้น คือ สมาธิที่เป็นปริตตปริตตารัมมณะเป็นต้น สมาธิที่มีความเป็นองค์แห่งฌาน ๔ สมาธิที่เป็นหานภาคิยะ เป็นต้น สมาธิที่เป็นกามาวจรเป็นต้น และสมาธิจำแนกตามอธิบดี. มี

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๑๙

คุณสุดใจ ไปทราย
อุทิศส่วนกุศลให้แด่ คุณพ่อชุ่ม คุณย่าห้อย ไปทราย

๕ อย่าง คือ สมาธิที่เป็นองค์แห่งฌาน ๕ ในปัญจกนัย ดังนี้.

สมาธิเอกกทุกวณณนา

พรรณนาสมาธิหมวดที่มีอย่างเดียว และหมวดที่มี ๒ อย่าง

ตตฺถ เอกวิธโกฏฺฐาโส อุตฺตา-นตฺโถเยว. ทุวิธโกฏฺฐาเส ฉนฺนํ อนุสฺสติฏฺฐานานํ มรณสฺสติยา อุปสมานุสฺสติยา อาหาเร ปฏิกูลสญฺญาย จตุธาตุววฏฺฐานสฺสาติ อิเมสุ วเสน ลทฺธจิตฺเตกคฺคตา, ยา จ อปฺปนาสมาธีนํ ปุพฺพภาเค เอกคฺคตา, อยํ อุปจารสมาธิ. "ปฐมสฺส ฌานสฺส ปริกมฺมํ ปฐมสฺส ฌานสฺส อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย"ติ[1] อาทิวจนโต ปน ยา เบื้องต้น ของอัปปนาสมาธิทั้งหลายอันใด,

ในบรรดาสมาธิเหล่านั้น ส่วนแห่งสมาธิที่มีอย่างเดียว มีความหมายง่ายอยู่แล้ว. ในส่วนแห่งสมาธิที่มี ๒ อย่าง มีวินิจฉัยดังนี้ เอกัคคตาแห่งจิต (ความมีอารมณ์เดียวแห่งจิต) ที่พระโยคาวจรได้แล้วด้วยอำนาจกรรมฐานเหล่านี้ คือ อนุสติฐาน ๖ มรณสติ อุปสมานุสติ อาหาเรปฏิกูลสัญญา จตุธาตุววัฏฐาน, และเอกัคคตาในส่วนเบื้องต้นของอัปปนาสมาธิทั้งหลายอันใด,

---

[1] อภิ. ป. ๔๑/๔๓๐.

ปริกมฺมานนฺตรา เอกคฺคตา, อยํ อุปฺปนาสมาธีติ เอวํ อุปจารปฺปนาวเสน ทุวิโธ.

นี้ชื่อว่า อุปจารสมาธิ. ส่วนเอกัคคตาที่มีในลำดับแห่งบริกรรมโดยพระบาลีว่า "บริกรรมแห่งปฐมฌานเป็นปัจจัยโดยอนันตรปัจจัย แก่ปฐมฌาน" ดังนี้เป็นต้น อันใด, นี้ชื่อว่า อัปปนาสมาธิ สมาธิจึงชื่อว่ามี ๒ อย่าง คือ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ ตามประการที่กล่าวมานี้.

ทุติยทุเก ตีสุ ภูมีสุ กุสลจิตฺเตกคฺคตา โลกิโย สมาธิ. อริยมคฺคสมฺปยุตฺตา เอกคฺคตา โลกุตฺตโร สมาธีติ เอวํ โลกิยโลกุตฺตรวเสน ทุวิโธ.

ในทุกะ (สมาธิหมวดที่มี ๒ อย่าง) ที่ ๒ มีวินิจฉัยดังนี้ เอกัคคตาแห่งจิตที่เป็นกุศลในภูมิ ๓ ชื่อว่า โลกิยสมาธิ. เอกัคคตาที่สัมปยุตกับพระอริยมรรค ชื่อว่า โลกุตรสมาธิ สมาธิจึงมี ๒ อย่าง คือ โลกิยสมาธิ กับโลกุตรสมาธิ ตามประการที่กล่าวมานี้.

ตติยทุเก จตุกฺกนเย ทุวีสุ ปญฺจกนเย ตีสุ ฌาเนสุ เอกคฺคตา สปฺปีติโก สมาธิ. อวเสเสสุ ทุวีสุ ฌาเนสุ เอกคฺคตา นิปฺปีติโก สมาธิ. อุปจารสมาธิ ปน สิยา

ในทุกะที่ ๓ มีวินิจฉัยดังนี้ เอกัคคตาในฌาน ๒ ในจตุกกนัย ในฌาน ๓ ในปัญจกนัย ชื่อว่า สมาธิที่มีปีติ(สัปปีติกสมาธิ). เอกัคคตาในฌาน ๒ ที่เหลือ ชื่อว่า สมาธิที่

คุณสว่างวรรณ พันธุ์บุปผา
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สปฺปีติโก, สิยา นิปฺปีติโกติ เอวํ สปฺปีติกนิปฺปีติกวเสน ทุวิโธ.

ไม่มีปีติ (นิปปีติกสมาธิ). ส่วนอุปจารสมาธิเป็นสมาธิที่มีปีติก็มี, เป็นสมาธิที่ไม่มีปีติก็มี สมาธิจึงมี ๒ อย่าง คือ สมาธิที่มีปีติ กับสมาธิที่ไม่มีปีติ ตามประการที่กล่าวมานี้.

จตุตฺถทุเก จตุกฺกนเย ตีสุ ปญฺจกนเยจตูสุ ฌาเนสุ เอกคฺคตา สุขสหคโต สมาธิ. อวเสสสฺมึ อุเปกฺขาสหคโต สมาธิ. อุปจารสมาธิ ปน สิยา สุขสหคโต, สิยา อุเปกฺขาสหคโตติ เอวํ สุขสหคตอุเปกฺขา-สหคตวเสน ทุวิโธ.

ในทุกะที่ ๔ มีวินิจฉัยดังนี้ เอกัคคตาในฌาน ๓ ในจตุกกนัย ในฌาน ๔ ในปัญจกนัย ชื่อว่า สมาธิสหรคตด้วยสุข. เอกัคคตา ในฌานที่เหลือ (ในฌานที่ ๔ หรือที่ ๕ ที่เหลือ) ชื่อว่า สมาธิที่สหรคตด้วยอุเบกขา. ส่วนอุปจารสมาธิเป็นสมาธิที่สหรคตด้วยสุขก็มี, เป็นสมาธิที่สหรคตด้วยอุเบกขาก็มี สมาธิจึงมี ๒ อย่าง คือ สมาธิที่สหรคตด้วยสุข กับสมาธิที่สหรคตด้วยอุเบกขา ตามประการที่กล่าวมานี้.

คุณชัยชนะ พุกกิริยา
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สมาธิดิกวณฺณนา

ติเกสุ (ปน[๑]) ปฐมตฺติเก ปฏิลทฺธมตฺโต หีโน, นาติสุภาวิโต มชฺฌิโม, สุภาวิโต วสิปฺปตฺโต ปณีโตติ เอวํ ทีนมชฺฌิมปณีตวเสน ติวิโธ.

ทุติยตฺติเก ปฐมชฺฌานสมาธิ สทฺธึ อุปจารสมาธินา สวิตกฺกสวิจาโร. ปญฺจกนเย ทุติยชฺฌานสมาธิ อวิตกฺกวิจารมตฺโต. โย หิ วิตกฺกมตฺเตเยว อาทีนวํ ทิสฺวา วิจาเร อทิสฺวา เกวลํ วิตกฺกปฺปหานมตฺตํ อากงฺขมาโน ปฐมชฺฌานํ อติกฺกมติ, โส อวิตกฺกวิจารมตฺตํ สมาธึ ปฏิลภติ. ตํ เท่านั้น

พรรณนาสมาธิหมวดที่มี ๓ อย่าง

ในบรรดาสมาธิหมวดที่มี ๓ อย่าง ทั้งหลาย ในสมาธิหมวดที่มี ๓ อย่างหมวดแรก มีวินิจฉัยดังนี้ สมาธิที่สักว่าได้มา ชื่อว่า สมาธิอย่างเลว, ที่เจริญได้ไม่ดีนัก ชื่อว่า สมาธิอย่างกลาง, ที่เจริญดีแล้วถึงวสี (ความชำนาญ) ชื่อว่า สมาธิอย่างประณีต สมาธิจึงมี ๓ อย่าง คือ สมาธิอย่างเลว สมาธิอย่างกลาง และสมาธิอย่างประณีต ตามประการที่กล่าวมานี้.

ในติกะ (สมาธิหมวดที่มี ๓ อย่าง) ที่ ๒ มีวินิจฉัยดังนี้ สมาธิในปฐมฌานพร้อมกับอุปจารสมาธิ ชื่อว่า สมาธิที่มีวิตก มีวิจาร. สมาธิในทุติยฌานในปัญจกนัย ชื่อว่า สมาธิที่ไม่มีวิตก มีเพียงวิจาร. จริงอยู่ พระโยคาวจรบุคคลใด เห็นเพียงโทษในวิตก เห็นในวิจาร เมื่อหวังเพียง

---

[๑] ฉ. เอตฺถนฺตเร ปน-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณชัยชนะ พุกกิริยา
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา.

สนฺธาเยตำ วุตฺตำ. จตุกฺกนเย ปน ทุติยาทีสุ การละวิตกอย่างเดียว ก้าวล่วงปฐมฌานไป,
ปญฺจกนเย จ[1] ตติยาทีสุ ตีสุ ฌาเนสุ พระโยคาวจรบุคคลผู้นั้น ย่อมได้มาซึ่งสมาธิ
เอกคฺคตา อวิตกฺกอวิจาโร สมาธีติ เอวำ ที่ไม่มีวิตก มีเพียงวิจาร. คำว่า สมาธิที่ไม่มี
สวิตกฺกสวิจาราทิวเสน ติวิโธ. วิตก มีเพียงวิจารนี้ กล่าวหมายเอาสมาธินั้น. ส่วนเอกัคคตาในฌานทั้งหลาย มีทุติยฌานเป็นต้น ในจตุกกนัย และในฌาน ๓ มีตติยฌาน เป็นต้น ในปัญจกนัย ชื่อว่า สมาธิที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร สมาธิจึงมี ๓ อย่าง คือ สมาธิที่มีวิตก มีวิจาร เป็นต้น ตามประการที่กล่าวมานี้.

ตติยตฺติเก จตุกฺกนเย อาทิโต ในติกะที่ ๓ มีวินิจฉัยดังนี้ เอกัคคตา
ทุวีสุ ปญฺจกนเย จ ตีสุ ฌาเนสุ เอกคฺคตา ในฌาน ๒ ข้างต้น ในจตุกกนัย และใน
ปีติสหคโต สมาธิ. เตเสฺวว ตติเย จ ฌาน ๓ ในปัญจกนัย ชื่อว่า สมาธิที่สหรคต
จตุตฺเถ จ ฌาเน เอกคฺคตา สุขสหคโต ด้วยปีติ. เอกัคคตาในฌานที่ ๓ และในฌาน
สมาธิ. อวสาเน อุเปกฺขาสหคโต. ที่ ๔ ในนัยเหล่านั้นนั่นแหละ ชื่อว่า สมาธิ
อุปจารสมาธิ ปน ปีติสุขสหคโต วา โหติ ที่สหรคตด้วยสุข. เอกัคคตาในฌานสุดท้าย
อุเปกฺขาสหคโต วาติ เอวำ ปีติสหคตาทิวเสน ชื่อว่า สมาธิที่สหรคตด้วยอุเบกขา. ส่วน
ติวิโธ. อุปจารสมาธิเป็นสมาธิที่สหรคตด้วยปีติและสุข

---

[1] ฉ. จ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณชัยชนะ พุกกิริยา
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

บ้าง　เป็นสมาธิที่สหรคตด้วยอุเบกขาบ้าง สมาธิจึงมี ๓ อย่าง คือ สมาธิสหรคตด้วยปีติ เป็นต้น โดยประการที่กล่าวมานี้.

จตุตฺถตฺติเก อุปจารภูมิยำ เอกคฺคตา ปริตฺโต สมาธิ. รูปาวจรารูปาวจรกุสเลสุ[๑] เอกคฺคตา มหคฺคโต สมาธิ. อริยมคฺค-สมฺปยุตฺตา เอกคฺคตา อปฺปมาโณ สมาธีติ เอวำ ปริตฺตมหคฺคตปฺปมาณวเสน ติวิโธ.

ในติกะที่ ๔ มีวินิจฉัยดังนี้ เอกัคคตาในอุปจารภูมิ ชื่อว่า ปริตตสมาธิ. เอกัคคตาในรูปาวจรกุศล และอรูปาวจรกุศล ชื่อว่ามหัคคตสมาธิ. เอกัคคตาที่สัมปยุตกับพระ-อริยมรรค ชื่อว่า อัปปมาณสมาธิ สมาธิจึงมี ๓ อย่าง คือ สมาธิที่เป็นปริตตะ ที่เป็นมหัคคตะและที่เป็นอัปปมาณะ ตามประการที่กล่าวมานี้.

สมาธิจตุกฺกวณฺณนา

พรรณนาสมาธิหมวดที่มี ๔ อย่าง

จตุกฺเกสุ ปฐมจตุกฺเก อตฺถิ สมาธิ ทุกฺขาปฏิปโท ทนฺธาภิญฺโญ, อตฺถิ สมาธิ ในบรรดาสมาธิหมวดที่มี ๔ อย่างทั้ง-หลาย ในสมาธิหมวดที่มี ๔ อย่างหมวดแรก

---

[๑] ฉ. ...กุสเล.

คุณชัยชนะ พุกกิริยา
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทุกฺขาปฏิปโท ขิปฺปาภิญฺโญ, อตฺถิ สุขาปฏิปโท ทนฺธาภิญฺโญ, อตฺถิ สุขาปฏิปโท ขิปฺปาภิญฺโญติ.

มีวินิจฉัยดังนี้ สมาธิที่เป็นทุกขาปฏิปทาทันธาภิญญะ (ปฏิบัติลำบาก รู้ช้า) ก็มี, สมาธิเป็นทุกขาปฏิปทาขิปปาภิญญะ (ปฏิบัติลำบาก รู้เร็ว) ก็มี, สมาธิเป็นสุขาปฏิปทาทันธาภิญญะ (ปฏิบัติสะดวก รู้ช้า) ก็มี, สมาธิเป็นสุขาปฏิปทาขิปปาภิญญะ (ปฏิบัติสะดวก รู้เร็ว) ก็มี ดังนี้แล.

ตตฺถ ปฐมสมนฺนาหารโต ปฏฺฐาย ยาว ตสฺส ตสฺส ฌานสฺส อุปจารํ อุปฺปชฺชติ, ตาว ปวตฺตา สมาธิภาวนา ปฏิปทาติ วุจฺจติ. อุปจารโต ปน ปฏฺฐาย ยาว อปฺปนา, ตาว ปวตฺตา ปญฺญา อภิญฺญาติ วุจฺจติ. สา ปเนสา ปฏิปทา เอกจฺจสฺส ทุกฺขา โหติ, นีวรณาทิปจฺจนีกธมฺมสมุทาจารคฺคหณตาย กิจฺฉา อสุขาเสวนาติ อตฺโถ. เอกจฺจสฺส ตทภาเวน สุขา. อภิญฺญาปิ เอกจฺจสฺส ทนฺธา โหติ มนฺทา อสีฆปฺปวตฺตี. เอกจฺจสฺส ขิปฺปา อมนฺทา สีฆปฺปวตฺตีติ.

ในบรรดาสมาธิเหล่านั้น สมาธิภาวนา (การเจริญสมาธิ) ที่เป็นไป จำเดิมแต่ปฐมสมันนาหาร (การประมวลจิตใจให้ตั้งอยู่ในกรรมฐานครั้งแรก) ตราบจนอุปจาระแห่งฌานนั้น ๆ เกิดขึ้น เรียกว่า ปฏิปทา. ส่วนปัญญาที่เป็นไปจำเดิมแต่อุปจาระ ตราบจนอัปปนาเกิดขึ้น เรียกว่า อภิญญา. ก็ปฏิปทานี้นั้น สำหรับพระโยคีบางคนเป็นทุกข์, คือลำบาก เพราะความที่ปัจจนิกธรรมมีนิวรณ์เป็นต้น ยึดไว้โดยการเที่ยวพล่านไป(ในจิต) ความว่า ช่องเสพไม่สะดวก. สำหรับพระโยคีบางคนสะดวก เพราะไม่มีปัจจนิกธรรม

คุณสมพงษ์ วิบูลย์ศักดิ์ชัย ขออุทิศส่วนกุศลนี้ให้กับ
เตี่ยซุนบ็ก แซ่ล้อ นายพูล สว่างวงศ์ และญาติ ๆ เจ้ากรรมนายเวร พญายม

ตตฺถ ยานิ ปรโ ต สปฺปายาสปฺปายานิ จ ปลิโพธุปจฺเฉทาทีนิ ปุพฺพกิจฺจานิ จ อปฺปนาโกสลฺลานิ จ วณฺณยิสฺสาม, เตสุ โย อสปฺปายเสวี โหติ, ตสฺส ทุกฺขาปฏิปทา ทนฺธา จ อภิญฺญา โหติ. สปฺปายเสวิโน สุขาปฏิปทา ขิปฺปา จ อภิญฺญา. โย ปน ปุพฺพภาเค อสปฺปายํ เสวิตฺวา อปรภาเค สปฺปายเสวี โหติ, ปุพฺพภาเค วา สปฺปายํ เสวิตฺวา อปรภาเค อสปฺปายเสวี, ตสฺส โวมิสฺสกตา เวทิตพฺพา. ตถา ปลิโพธุปจฺเฉทาทิกํ ปุพฺพกิจฺจํ อสมฺปาเทตฺวา ภาวนมนุยุตฺตสฺส ทุกฺขาปฏิปทา โหติ. วิปริยาเยน สุขา. อปฺปนาโกสลฺลานิ ปน อสมฺปาเทนฺตสฺส ทนฺธาภิญฺญา โหติ. สมฺปาเทนฺตสฺส ขิปฺปา.

นั้น. แม้อภิญญา สำหรับพระโยคีบางคนจัดว่าช้า คือ อ่อน เป็นไปได้ไม่ฉับพลัน. สำหรับพระโยคีบางคน เร็ว คือ ไม่อ่อน เป็นไปได้ฉับพลัน.

ในบรรดาปฏิปทา และอภิญญาเหล่านั้น สิ่งที่เป็นสัปปายะและที่เป็นอสัปปายะทั้งหลายก็ดี บุพกิจทั้งหลาย มีการตัดปลิโพธ (เครื่องกังวลใจ) เป็นต้น ก็ดี อัปปนาโกศลทั้งหลายก็ดี อันใด ข้าพเจ้าจักพรรณนาข้างหน้า, ในบรรดาสิ่งที่เป็นสัปปายะ และที่เป็นอสัปปายะเป็นต้น เหล่านั้น พระโยคีบุคคลใดเป็นผู้เสพสิ่งที่เป็นอสัปปายะ, ปฏิปทาของพระโยคีบุคคลนั้นลำบาก และอภิญญาก็ช้า. ปฏิปทาของพระโยคี ผู้เสพสิ่งที่เป็นสัปปายะสะดวก และอภิญญาก็เร็ว. ส่วนพระโยคีบุคคลใดในตอนต้น เสพสิ่งที่เป็นอสัปปายะแล้ว ในตอนหลังเป็นผู้เสพสิ่งที่เป็นสัปปายะ หรือว่า ในตอนต้นเสพสิ่งที่เป็นสัปปายะแล้ว ในตอนหลังเป็นผู้เสพสิ่งที่เป็นอสัปปายะ, ก็

คุณสมพงษ์ วิบูลย์ศักดิ์ชัย ขออุทิศส่วนกุศลนี้ให้กับ
เตี่ยซุนบั๊ก แซ่ล้อ นายพูล สว่างวงศ์ และญาติ ๆ เจ้ากรรมนายเวร พญายม

พึงทราบว่าพระโยคีผู้นั้นมีปฏิปทา และอภิญญาคละกัน. อนึ่ง สำหรับพระโยคีผู้ตามประกอบซึ่งภาวนา ไม่ยังบพกิจมีการตัดปลิโพธเป็นต้นให้สำเร็จ ก็มีปฏิปทาลำบาก. โดยปริยายตรงข้าม ก็มีปฏิปทาสะดวก. ส่วนสำหรับพระโยคีผู้ไม่ทำอัปปนาโกศลทั้งหลาย ให้สำเร็จ ก็มีอภิญญาช้า. สำหรับท่านผู้ทำให้สำเร็จ มีอภิญญาเร็ว.

อปิจ ตณฺหาอวิชฺชาวเสน สมถ-วิปสฺสนาธิการวเสน จาปิ เอตาสุ ปเภโท เวทิตพฺโพ. ตณฺหาภิภูตสฺส หิ ทุกฺขาปฏิปทา โหติ. อนภิภูตสฺส สุขา. อวิชฺชาภิภูตสฺส ทนฺธาภิญฺญา โหติ. อนภิภูตสฺส ขิปฺปา. กิเลสินฺทฺริยวเสน จาปิ เอตาสุ ปเภโท เวทิตพฺโพ. ติพฺพกิเลสสฺส หิ ทุกฺขาปฏิปทา โหติ. อนภิภูตสฺส สุขา. อวิชฺชาภิภูตสฺส ทนฺธาภิญฺญา โหติ. อนภิภูตสฺส ขิปฺปา.

อีกนัยหนึ่ง พึงทราบประเภทแห่งปฏิปทาและอภิญญาเหล่านี้ ด้วยอำนาจตัณหาและอวิชชา และแม้ด้วยอำนาจอธิการ (การสั่งสม) ในสมถะและวิปัสสนา. จริงอยู่ สำหรับพระโยคีผู้ถูกตัณหาครอบงำ ก็มีปฏิปทาลำบาก. สำหรับท่านผู้ไม่ถูกตัณหาครอบงำก็มีปฏิปทาสะดวก. อนึ่ง สำหรับพระโยคีผู้ถูกอวิชชาครอบงำ ก็มีอภิญญาช้า. สำหรับท่านผู้ไม่ถูกอวิชชาครอบงำ ก็มีอภิญญาเร็ว. อนึ่ง พระโยคีบุคคลใด เป็นผู้ไม่ได้กระทำอธิการไว้ในสมถะ, พระโยคีบุคคลนั้นก็มีปฏิปทา

คุณสมพงษ์ วิบูลย์ศักดิ์ชัย ขออุทิศส่วนกุศลนี้ให้กับ
เตี่ยซุนบ๊ก แซ่ล้อ นายพูล สว่างวงศ์ และญาติ ๆ เจ้ากรรมนายเวร พญายม

มุทินฺทฺริยสฺส ทุกฺขาปฏิปทา โหติ ทนฺธา จ ลาภากา. สำหรับพระโยคีผู้ได้กระทำอธิการอภิญฺญา, ติกฺขินฺทฺริยสฺส ปน ขิปฺปาภิญฺญา. ไว้ในสมถะแล้ว ก็มีปฏิปทาสะดวก. ส่วน

มนฺทกิเลสสฺส จ มุทินฺทฺริยสฺส สุขาปฏิปทา โหติ ทนฺธา จ อภิญฺญา. ติกฺขินฺทฺริยสฺส ปน ขิปฺปา อภิญฺญาติ.

พระโยคีบุคคลใด เป็นผู้ไม่ได้กระทำอธิการไว้ในวิปัสสนา, พระโยคีบุคคลนั้น ก็มีอภิญญาช้า, พระโยคีผู้กระทำอธิการไว้ในวิปัสสนาแล้ว ก็มีอภิญญาเร็ว. อนึ่ง ประเภทแห่งปฏิปทาและอภิญญาเหล่านี้ พึงทราบแม้โดยเกี่ยวกับกิเลสและอินทรีย์. จริงอยู่ สำหรับพระโยคีผู้มีกิเลสกล้าแข็ง มีอินทรีย์อ่อน ก็มีปฏิปทาลำบากและมีอภิญญาช้า, ส่วนสำหรับท่านผู้มีอินทรีย์กล้าแข็ง ก็มีอภิญญาเร็ว. อนึ่ง สำหรับพระโยคีผู้มีกิเลสอ่อนและมีอินทรีย์อ่อนก็มีปฏิปทาสะดวก และมีอภิญญาช้า. ส่วนสำหรับท่านผู้มีอินทรีย์กล้าแข็ง ก็มีอภิญญาเร็ว ดังนี้แล.

อิติ อิมาสุ ปฏิปทาภิญฺญาสุ โย ปุคฺคโล ทุกฺขาย ปฏิปทาย ทนฺธาย จ อภิญฺญาย สมาธึ ปาปุณาติ, ตสฺส โส สมาธิ ทุกฺขาปฏิปโท ทนฺธาภิญฺโญติ วุจฺจติ. ในบรรดาปฏิปทา และอภิญญาทั้งหลายเหล่านี้ บุคคลใดบรรลุสมาธิด้วยปฏิปทาที่ลำบากและด้วยอภิญญาที่ช้า, สมาธินั้นของ

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๒๐

คุณสมพงษ์ วิบูลย์ศักดิ์ชัย ขออุทิศส่วนกุศลนี้ให้กับ
เตี่ยซุนบั๊ก แซ่ล้อ นายพูล สว่างวงศ์ และญาติ ๆ เจ้ากรรมนายเวร พญายม

เอส นโย เสสตฺตเยปีติ เอวํ ทุกฺขา-
ปฏิปทาทนฺธาภิญฺญาทิวเสน จตุพฺพิโธ.

สมาธิด้วยประการฉะนี้. แม้ในสมาธิ ๓ ที่เหลือ ก็มีนัยนี้ สมาธิจึงมี ๔ อย่าง คือ ทุกขาปฏิปทาทันธาภิญญสมาธิ เป็นต้น ตามประการที่กล่าวมานี้.

ทุติยจตุกฺเก อตฺถิ สมาธิ ปริตฺโต ปริตฺตารมฺมโณ, อตฺถิ ปริตฺโต อปฺปมาณารมฺมโณ, อตฺถิ อปฺปมาโณ ปริตฺตารมฺมโณ, อตฺถิ อปฺปมาโณ อปฺปมาณารมฺมโณติ. ตตฺถ โย สมาธิ อปฺปคุโณ อุปริฌฺฌานสฺส ปจฺจโย ภวิตุํ น สกฺโกติ, อยํ ปริตฺโต. โย ปน อวฑฺฒิเต อารมฺมเณ ปวตฺโต, อยํ ปริตฺตารมฺมโณ. โย ปคุโณ สุภาวิโต, อุปริฌฺฌานสฺส ปจฺจโย ภวิตุํ สกฺโกติ, อยํ อปฺปมาโณ. โย จ วฑฺฒิเต อารมฺมเณ ปวตฺโต, อยํ อปฺปมาณารมฺมโณ. วุตฺตลกฺขณโวมิสฺสกตาย ปน โวมิสฺสกนโย เวทิตพฺโพติ[1] เอวํ ปริตฺตปริตฺตารมฺมณาทิวเสน จตุพฺพิโธ.

ในจตุกกะ (สมาธิหมวดที่มี ๔ อย่าง) ที่ ๒ มีวินิจฉัยดังนี้ สมาธิเป็นปริตตปริตตารัมมณะ (เป็นปริตตะ มีอารมณ์เป็นปริตตะ) ก็มี, สมาธิเป็นปริตตอัปปมาณารัมมณะ (เป็นปริตตะมีอารมณ์เป็นอัปปมาณะ) ก็มี, สมาธิเป็นอัปปมาณปริตตารัมมณะ (เป็นอัปปมาณะมีอารมณ์เป็นปริตตะ) ก็มี, สมาธิเป็นอัปปมาณอัปปมาณารัมมณะ (เป็นอัปปมวณะมีอารมณ์ เป็นอัปปมาณะ) ก็มี ดังนี้แล. ในบรรดาสมาธิ ๔ อย่างนั้น สมาธิใดยังไม่คล่องแคล่ว ไม่อาจที่จะเป็นปัจจัยแก่ฌานเบื้องสูงได้, สมาธินี้ ชื่อว่า ปริตตะ. อนึ่ง สมาธิใดเป็นไปในอารมณ์ ที่ยังไม่ขยาย, สมาธินี้ ชื่อว่า ปริตตารัมมณะ. สมาธิใด

---

[1] ฉ. อิติ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณสำราญ-คุณแพร เจริญลาภ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

คล่องแคล่วเจริญได้ดีแล้ว, อาจที่จะเป็นปัจจัยแก่ฌานเบื้องสูงได้, สมาธินี้ ชื่อว่า อัปปมาณะ. อนึ่ง สมาธิใดที่เป็นไปในอารมณ์ที่ขยายแล้ว, สมาธินี้ ชื่อว่า อัปปมาณารัมมณะ. ก็นัยแห่งสมาธิที่เจือกัน พึงทราบโดยความเจือกัน แห่งลักษณะที่กล่าวแล้วแล. สมาธิจึงจัดว่ามี ๔ อย่าง คือ ปริตตปริตตารัมมณะ เป็นต้น ตามประการที่กล่าวมานี้.

ตติยจตุกฺเก　　วิกฺขมฺภิตนีวรณานำ
วิตกฺกวิจารปีติสุขสมาธีนำ　　วเสน　　ปญฺจงฺคิกำ
ปรมชฺฌานำ, ตโต　　วูปสนฺตวิตกฺกวิจารำ
ติวงฺคิกำ ทุติยำ, ตโต　　วิรตฺตปีติกำ ทุวงฺคิกำ
ตติยำ, ตโต　　ปหีนสุขำ อุเปกฺขาเวทนาสหิตสฺส
สมาธิโน　　วเสน ทุวงฺคิกำ จตุตฺถำ. อิติ
อิเมสำ จตุนฺนำ ฌานานำ องฺคภูตา จตฺตาโร
สมาธี โหนฺติ. เอวำ จตุกฺกชฺฌานงฺควเสน
จตุพฺพิโธ.

ในจตุกกะที่ ๓ มีวินิจฉัยดังนี้ ปฐมฌานมีองค์ ๕ ด้วยอำนาจแห่งวิตกวิจารปีติสุขและสมาธิ อันข่มนิวรณ์ทั้งหลายได้แล้ว, ถัดจากนั้นไปเป็นทุติยฌาน สงบวิตกวิจารได้ มีองค์ ๓, ถัดจากนั้นไปเป็นตติยฌาน คลายปีติได้ มีองค์ ๒, ถัดจากนั้นเป็นจตุตถฌานละสุขได้ มีองค์ ๒ โดยเกี่ยวกับเป็นสมาธิที่ประกอบด้วยอุเบกขาเวทนา. เพราะเหตุนี้สมาธิจึงมี ๔ คือ เป็นองค์แห่งฌาน ๔ เหล่านี้. สมาธิจึงจัดว่า มี ๔ อย่าง คือ เป็นองค์แห่งฌาน ๔ ตามประการที่กล่าวมานี้.

คุณสำราญ-คุณแพร เจริญลาภ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จตุตฺถจตุกฺเก อตฺถิ สมาธิ หานภาคิโย, อตฺถิ ฐิติภาคิโย, อตฺถิ วิเสสภาคิโย, อตฺถิ นิพฺเพธภาคิโย. ตตฺถ ปจฺจนีกสมุทาจารวเสน หานภาคิยตา, ตทนุธมฺมตาย สติยา สณฺฐานวเสน ฐิติภาคิยตา, อุปริวิเสสาธิคมวเสน วิเสสภาคิยตา, นิพฺพิทาสหคตสญฺญามนสิการสมุทาจารวเสน นิพฺเพธภาคิยตา จ เวทิตพฺพา. ยถาห : "ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภี[1] กามสหคตา สญฺญามนสิการา สมุทาจรนฺติ หานภาคินี ปญฺญา. ตทนุธมฺมตา สติ สนฺติฏฺฐติ ฐิติภาคินี ปญฺญา. อวิตกฺกสหคตา สญฺญามนสิการา สมุทาจรนฺติ วิเสสภาคินี ปญฺญา. นิพฺพิทาสหคตา สญฺญามนสิการา สมุทาจรนฺติ วิราคูปสญฺหิตา นิพฺเพธภาคินี ปญฺญา"ติ.[2] ตาย ปน ปญฺญาย สมฺปยุตฺตา สมาธีปิ จตุตาโร โหนฺตีติ. เอวํ หานภาคิยาทิวเสน จตุพฺพิโธ.

ในจตุกกะที่ ๔ มีวินิจฉัยดังนี้ สมาธิเป็นหานภาคิยะ (เป็นไปทางฝ่ายความเสื่อม) ก็มี, สมาธิเป็นฐิติภาคิยะ (เป็นไปทางฝ่ายความตั้งอยู่) ก็มี, สมาธิเป็นวิเสสภาคิยะ (เป็นไปทางฝ่ายวิเศษขึ้น) ก็มี, สมาธิเป็นนิพเพธภาคิยะ (เป็นไปทางฝ่ายจะให้รู้แจ้งสัจจะ) ก็มี. ในบรรดาสมาธิทั้ง ๔ อย่างนั้น พึงทราบความเป็นหานภาคิยะ ด้วยอำนาจความเป็นไปแห่งธรรมอันเป็นข้าศึก, ความเป็นฐิติภาคิยะ ด้วยอำนาจความหยุดอยู่แห่งสติอันมีความเหมาะสมแก่สมาธินั้น, ความเป็นวิเสสภาคิยะ ด้วยอำนาจเป็นเหตุบรรลุคุณวิเศษเบื้องสูง, และความเป็นนิพเพธภาคิยะ ด้วยอำนาจความเป็นไปแห่งสัญญาและมนสิการที่สหรคตด้วยนิพพิทา (ความเบื่อหน่าย). เหมือนอย่างที่ตรัสไว้ว่า : "สัญญา และ มนสิการ ที่สหรคตด้วยกามเกิดขึ้นครอบงำบุคคลผู้ได้ปฐมฌาน ปัญญา

---

[1] ฉ. ลาภี.

[2] อภิ. วิ. ๓๕/๔๔๗.

คุณสำราญ-คุณแพร เจริญลาภ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ชื่อว่า หานภาคินี. สติอันมีความเหมาะสมแก่ปฐมฌานนั้นย่อมหยุดอยู่ ปัญญา ชื่อว่า ฐิติภาคินี. สัญญาและมนสิการที่สหรคตด้วยความไม่มีวิตก ย่อมเกิดขึ้น ปัญญา ชื่อว่า วิเสสภาคินี. สัญญาและมนสิการที่สหรคตด้วยนิพพิทา ใกล้ต่อวิราคะ ย่อมปรากฏขึ้น ปัญญา ชื่อว่า นิพเพธภาคินี" ดังนี้. ก็แม้สมาธิที่สัมปยุตกับปัญญานั้น ก็จัดได้ว่ามี ๔ อย่างแล. สมาธิจึงจัดว่ามี ๔ อย่าง คือ หานภาคิย-สมาธิ เป็นต้น โดยประการที่กล่าวมานี้.

ปญฺจมจตุกฺเก กามาวจโร สมาธิ, รูปาวจโร อรูปาวจโร อปริยาปนฺโนติ[1] เอวํ จตฺตาโร สมาธี. ตตฺถ สพฺพาปิ อุปจาเร-กฺขณตา กามาวจโร สมาธิ นาม[2] (๓) ในจตุกกะที่ ๕ มีวินิจฉัยดังนี้ สมาธิมี ๔ อย่าง อย่างนี้ คือ กามาวจรสมาธิ, รูปาวจรสมาธิ, อรูปาวจรสมาธิ, อปริยาปันนสมาธิ. ในสมาธิ ๔ อย่างนั้น

---

[1] ฉ. ...รูปาวจโร สมาธิ, อรูปาวจโร สมาธิ, อปริยาปนฺโน สมาธีติ.

[2] ฉ. นาม-สทฺโท น ทิสฺสติ.

[3] ฉ. เอตฺถนฺตเร ตถา-สทฺโท ทิสฺสติ.

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๒๐

คุณสำราญ-คุณแพร เจริญลาภ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

รูปาวจราทิกุสลจิตฺเตกคฺคตา อิตเร ตโยติ เอวํ กามาวจราทิวเสน จตุพฺพิโธ.

เอกัคคตาในอุปจารฌานแม้ทั้งหมด ชื่อว่ากามาวจรสมาธิ. เอกัคคตาแห่งจิตที่เป็นกุศลมีรูปาวจรจิตเป็นต้น นอกนี้ ชื่อว่า สมาธิ ๓ อย่าง (คือ รูปาวจรสมาธิ เป็นต้น) สมาธิจึงมี ๔ อย่าง คือ กามาวจรสมาธิ เป็นต้น ตามประการที่กล่าวมานี้.

ฉฏฺฐจตุกฺเก "ฉนฺทํ เจ ภิกฺขุ อธิปตึ กริตฺวา ลภติ สมาธึ, ลภติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ, อยํ วุจฺจติ ฉนฺทสมาธิ, ฯเปฯ วีริยํ เจ ภิกฺขุ ฯเปฯ จิตฺตํ เจ ภิกฺขุ ฯเปฯ วีมํสํ เจ ภิกฺขุ อธิปตึ กริตฺวา ลภติ สมาธึ, ลภติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ, อยํ วุจฺจติ วีมํสาสมาธี"ติ[1] เอวํ อธิปติวเสน จตุพฺพิโธ.

ในจตุกกะที่ ๖ มีวินิจฉัยดังนี้ สมาธิมี ๔ อย่าง ด้วยอำนาจแห่งอธิบดี(โดยประการที่ตรัสไว้)อย่างนี้ว่า "ถ้าหากว่าภิกษุกระทำฉันทะให้เป็นอธิบดีแล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาแห่งจิต นี้เรียกว่า ฉันทสมาธิ ฯลฯ ถ้าหากว่าภิกษุกระทำวิริยะ ฯลฯ ถ้าหากว่าภิกษุกระทำจิต ฯลฯ ถ้าหากว่าภิกษุกระทำวิมังสาให้เป็นอธิบดีแล้ว ได้สมาธิ ได้เอกัคคตาแห่งจิต นี้เรียกว่า วิมังสาสมาธิ" ดังนี้.

ปญฺจเก ยํ จตุกฺเก[2] วุตฺตํ ทุติยชฺฌานํ, ตํ วิตกฺกมตฺตาติกฺกเมน ทุติยํ, วิตกฺก-

ในปัญจกะ (สมาธิหมวดที่มี ๕ อย่าง) มีวินิจฉัยดังนี้ พึงทราบฌานทั้งหลายว่ามี ๕

---

[1] อภิ. วิ. ๓๕/๒๙๖, สํ. มหา. ๑๙/๓๔๖.

[2] ฉ. จตุกฺกเภเท.

วิจาราติกฺกเมน ตติยนฺติ เอวํ ทุวิธา เพราะแบ่ง (ทุติยฌานในจตุกกนัย) เป็น
ภินฺทิตวา ปญฺจ ฌานานิ เวทิตพฺพานิ. ๒ อย่าง อย่างนี้ คือ ทุติยฌานใดที่กล่าวไว้
เตสุ องฺคภูตา[๑] ปญฺจ สมาธีติ เอวํ ในสมาธิหมวดที่มี ๔ อย่าง, ทุติยฌานนั้น
ปญฺจกชฺฌานงฺควเสน ปญฺจวิธตา เวทิตพฺพา. ชื่อว่าเป็นทุติยฌาน ก็โดยการก้าวล่วงเพียง
วิตก, ชื่อว่าเป็นตติยฌาน ก็โดยการก้าวล่วง
ทั้งวิตกทั้งวิจาร. สมาธิอันเป็นองค์แห่งฌาน
เหล่านั้นจึงมี ๕ พึงทราบว่า สมาธิ มี
๕ อย่าง คือ เป็นองค์แห่งฌาน ๕ ตาม
ประการที่กล่าวมานี้.

๔๐. โก จสฺส สงฺกิเลโส กึ โวทานนฺติ เอตฺถ ปน วิสฺสชฺชนํ วิภงฺเค วุตฺตเมว. วุตฺตญฺหิ ตตฺถ "สงฺกิเลสนฺติ ทานภาคิโย ธมฺโม. โวทานนฺติ วิเสสภาคิโย ธมฺโม"ติ[๒] ตตฺถ "ปรมสฺส ฌานสฺส ลาภี[๓] กามสหคตา สญฺญามนสิการา สมุทาจรนฺติ หานภาคินี ปญฺญา"ติ[๔] อิมินา นเยน

๔๐. ส่วนวิสัชนาในปัญหากรรมข้อว่า
ก็อะไรเป็นความเศร้าหมอง อะไรเป็นความ
ผ่องแผ้วของสมาธินั้น นี้ พระผู้มีพระภาค
ตรัสไว้ในคัมภีร์วิภังค์แล้วทีเดียว. จริงอยู่
ในที่นั้น พระองค์ตรัสไว้แล้วว่า "หาน-
ภาคิยธรรม ชื่อว่า ความเศร้าหมอง.
วิเสสภาคิยธรรม ชื่อว่า ความผ่องแผ้ว"

---

[๑] ฉ. องฺคภูตา จ.
[๒] อภิ. วิ. ๓๕/๔๖๕.
[๓] ฉ. ลาภี.
[๔] อภิ. วิ. ๓๕/๔๔๗.

คุณอุทัยวรรณ นิยมมี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

หานภาคิยธมฺโม เวทิตพฺโพ. "อวิตกฺกสหคตา สญฺญามนสิการา สมุทาจรนฺติ วิเสสภาคินี ปญฺญา"ติ[๑] อิมินา นเยน วิเสสภาคิยธมฺโม เวทิตพฺโพ.

ดังนี้. ในบทเหล่านั้น พึงทราบ หานภาคิย-ธรรม โดยนัยนี้ว่า "สัญญาและมนสิการ ที่มีกามเป็นอารมณ์เกิดขึ้นครอบงำบุคคล ผู้ได้ปฐมฌาน ปัญญา ชื่อว่า หานภาคินี (เป็นไปทางฝ่ายความเสื่อม)" ดังนี้. พึงทราบวิเสสภาคิยธรรม โดยนัยนี้ว่า "สัญญาและมนสิการ ที่สหรคตด้วยความไม่มีวิตกย่อมเกิดขึ้น ปัญญา ชื่อว่า วิเสสภาคินี (เป็นไปทางฝ่ายวิเศษขึ้น)" ดังนี้.

ทสปลิโพธวณฺณนา

พรรณนาปลิโพธ ๑๐

๔๑. กถํ ภาเวตพฺโพติ เอตฺถ ปน โย ตาว อยํ โลกิยโลกุตฺตรวเสน ทุวิโธติอาทีสุ อริยมคฺคสมฺปยุตฺโต สมาธิ วุตฺโต, ตสฺส ภาวนานโย ปญฺญา-

๔๑. ส่วนวิสัชนาในปัญหากรรมข้อว่า พึงเจริญสมาธิได้อย่างไร นี้ พึงทราบต่อไปนี้ ก่อนอื่นสมาธิที่สัมปยุตกับพระอริยมรรค ที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ในคำว่า สมาธิมี ๒ อย่าง

---

[๑] อภิ. วิ. ๓๕/๔๔๗.

ภาวนานเยเนว สงฺคหิโต. ปญฺญาย หิ คือ โลกิยสมาธิและโลกุตรสมาธิ เป็นต้น
ภาวิตาย โส ภาวิโตว โหติ. ตสฺมา ตำ นี้ใด, นัยแห่งการเจริญสมาธิ ที่สัมปยุตกับ
สนฺธาย เอวำ ภาเวตพฺโพติ น กิญฺจิ วิสุ พระอริยมรรคนั้น สงเคราะห์เข้าด้วยนัยแห่ง
วทาม.　　การเจริญปัญญานั่นเอง. เพราะว่า เมื่อ
เจริญปัญญาแล้ว ก็เป็นอันเจริญสมาธินั้นแล้ว
ทีเดียว. เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจะไม่
หมายเอาสมาธิ ที่สัมปยุตกับพระอริยมรรคนั้น
มาแยกกล่าวไว้เป็นอีกอย่างต่างหากว่า พึง
เจริญ (สมาธิที่สัมปยุตกับพระอริยมรรค)
อย่างนี้ ดังนี้ เป็นต้นอีก.

โย ปนายำ โลกิโย, โส วุตฺตนเยน　　ส่วนโลกิยสมาธินี้ใด, โลกิยสมาธินั้น
สีลานิ วิโสเธตฺวา สุปริสุทฺเธ สีเล　　อันภิกษุผู้ชำระศีลทั้งหลายให้หมดจด ตามนัย
ปติฏฺฐิเตน, ยฺวาสฺส ทสสุ ปลิโพเธสุ　　ที่กล่าวแล้ว ตั้งอยู่ในศีลที่หมดจดดีแล้ว, เธอ
ปลิโพโธ อตฺถิ, ตำ อุปจฺฉินฺทิตฺวา　　มีปลิโพธอันใด ในบรรดาปลิโพธ ๑๐ อย่าง
กมฺมฏฺฐานทายกำ กลฺยาณมิตฺตำ อุปสงฺกมิตฺวา　　อยู่, ควรตัดปลิโพธนั้นเสีย แล้วเข้าไปหา
อตฺตโน จริยานุกูลำ จตฺตาฬีสาย กมฺมฏฺฐาเนสุ　　กัลยาณมิตรผู้ให้กรรมฐาน ถือเอากรรมฐาน
อญฺญตรำ กมฺมฏฺฐานำ คเหตฺวา สมาธิภาวนาย　　อย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดากรรมฐาน
อนนุรูปำ วิหารำ ปหาย อนุรูเป วิหาเร ๔๐ อย่าง ที่เหมาะสมแก่จริยาของตน ละ
วิหรนฺเตน ขุทฺทกปลิโพธุปจฺเฉทำ กตฺวา วิหารที่ไม่เหมาะสม แก่การเจริญสมาธิเสีย

คุณอุทัยวรรณ นิยมมี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สพฺพํ ภาวนาวิธานํ อปริหาเปนฺเตน ภาเวตพฺโพติ อยเมตฺถ สงฺเขโป.

แล้วอยู่ในวิหารที่เหมาะสม กระทำการตัดปลิโพธเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ทำวิธีเจริญทั้งปวงให้เสื่อมไป เจริญไปเถิดดังนี้แล นี้เป็นความสังเขปในการเจริญสมาธินี้.

อยํ ปน วิตฺถาโร, ยํ ตาว วุตฺตํ "ยฺวาสฺส ทสสุ ปลิโพเธสุ ปลิโพโธ อตฺถิ, ตํ อุปจฺฉินฺทิตฺวา"ติ, เอตฺถ :

ส่วนต่อไปนี้ เป็นความพิสดาร, คำใดที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ก่อนว่า "เธอมีปลิโพธิอันใดในบรรดาปลิโพธ ๑๐ อย่างอยู่, ก็ควรตัดปลิโพธนั้นเสีย" ดังนี้, จะอธิบายในคำนี้ :

อาวาโส จ กุลํ ลาโภ
คโณ กมฺมญฺจ ปญฺจมํ
อทฺธานํ ญาติ อาพาโธ
คนฺโถ อิทฺธีติ เต ทสาติ :

ธรรม ๑๐ อย่างนั้นคือ อาวาส(ที่อยู่) ตระกูล ลาภ(ปัจจัย ๔) คณะ(คณะผู้เรียนพระสูตรเป็นต้น) การงานเป็นที่ ๕ อัทธานะ(การเดินทาง) ญาติ อาพาธ(ความป่วยไข้) คันถะ(การเรียน) และการแสดงฤทธิ์ดังนี้แล :

อิเม ทส ปลิโพธา นาม. ตตฺถ อาวาโสเยว ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ปลิโพธ ๑๐. ในปลิโพธ อาวาสปลิโพโธ. เอเสว นโย กุลาทีสุ. ๑๐ อย่างนั้น อาวาส นั่นเอง ชื่อว่า

ตตฺถ อาวาโสติ เอโกปิ โอวรโก วุจฺจติ เอกมฺปิ ปริเวณํ สกลมฺปิ สงฺฆารามํ. สฺวายํ น สพฺพสฺเสว ปลิโพโธ โหติ. โย ปเนตฺถ นวกมฺมาทีสุ อุสฺสุกฺกํ วา อาปชฺชติ, พหุภณฺฑสนฺนิจโย วา โหติ, เยน เกนจิ วา การเณน อเปกฺขวา ปฏิพทฺธจิตฺโต[1] ตสฺเสว ปลิโพโธ โหติ, น อิตรสฺส.

อาวาสปลิโพธ. ในปริโพธที่เหลือ มีกุลปลิโพธ เป็นต้น ก็มีนัยเดียวกันนี้แหละ.

ในบรรดาปลิโพธเหล่านั้น ห้องชั้นในแม้ห้องเดียว บริเวณแม้บริเวณเดียว สังฆารามแม้ทั้งสิ้น เรียกได้ว่า อาวาส. อาวาสนั้นนั้น ไม่ใช่จะเป็นปลิโพธสำหรับภิกษุทุกรูปเสียทีเดียว. แต่ว่าภิกษุรูปใดถึงความขวนขวายในการงาน มีงานก่อสร้างเป็นต้นก็ดี เป็นผู้สะสมภัณฑะเอาไว้มากก็ดี, เป็นผู้มีอาลัยมีจิตผูกพัน ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งก็ดี, ก็ย่อมเป็นปลิโพธ สำหรับภิกษุรูปนั้นเท่านั้น ไม่ใช่สำหรับภิกษุนอกนี้.

ตตฺริทํ วตฺถุ : เทฺว กิร กุลปุตฺตา อนุราธปุรา นิกฺขมิตฺวา อนุปุพฺเพน ถูปารามํ ปพฺพชึสุ. เตสํ[2] เอโก เทฺว มาติกา ปคฺคณฺหาติ กตฺวา ปญฺจวสฺสิโก หุตฺวา ปวาเรตฺวา

เรื่องต่อไปนี้เป็นอุทาหรณ์ในความไม่มีอาวาสเป็นปลิโพธนั้น : มีเรื่องเล่าว่า กุลบุตร ๒ คน ออกจากกรุงอนุราธปุระ แล้วบวชในถูปารามตามลำดับ. บรรดาภิกษุ

---

[1] ม. ปฏิพนฺธจิตฺโต.
[2] ฉ. เตสฺ.

ปาจีนขณฺฑราชี นาม คโต. เอโก ตตฺเถว ๒ รูปนั้น รูปหนึ่งเรียน ๒ มาติกา ทำให้
วสติ. ปาจีนขณฺฑราชิคโต ตตฺถ จิรํ คล่องแคล่วได้ พอมีพรรษาครบ ๕ ปวารณา
วสิตฺวา เถโร หุตฺวา จินฺเตสิ "ปฏิสลฺลาน- แล้วก็ไปสู่ชนบท ชื่อ ปาจีนขัณฑราชี. รูปหนึ่ง
สารุปฺปมิทำ ฐานำ, หนฺท นำ สหายกสฺสาปิ คงอยู่ในที่นั้นนั่นเอง. ภิกษุรูปที่ไปปาจีน-
อาโรเจมี"ติ. ตโต นิกฺขมิตฺวา อนุปุพฺเพน ขัณฑราชีอยู่ในที่นั้นเสียนาน จนเป็นพระเถระ
ถูปารามำ ปาวิสิ. ปวิสนฺตำเยว[๑] นำ คิดว่า "สถานที่นี้ควรแก่ความประพฤติ
ทิสฺวา สมานวสฺสิกตฺเถโร ปจฺจุคฺคนฺตฺวา หลีกเร้น เอาเถอะ เราจะบอกความนั้น แม้
ปตฺตจีวรำ ปฏิคฺคเหตฺวา วตฺตำ อกาสิ. แก่ภิกษุผู้สหาย" ดังนี้. จึงออกจากที่นั้น
อาคนฺตุกตฺเถโร เสนาสนำ ปวิสิตฺวา จินฺเตสิ เข้าไปสู่ถูปารามตามลำดับ. พระเถระผู้มี
"อิทานิ เม สหาโย สปฺปึ วา ผาณิตำ วา พรรษาเสมอกัน เห็นท่านผู้กำลังเข้าไปแล้ว
ปานกำ วา เปเสสฺสติ. อยำ หิ อิมสฺมึ ก็ต้อนรับ ได้กระทำวัตรรับบาตรและจีวร.
นคเร จิรนิวาสี"ติ[๒] โส รตฺตึ อลทฺธา พระเถระผู้อาคันตุกะ เข้าไปสู่เสนาสนะแล้ว
ปาโตว[๓] จินฺเตสิ "อิทานิ อุปฏฺฐาเกหิ คิดว่า "สักประเดี๋ยว สหายเราจักส่งเนยใส
ปหิตำ ยาคุขชฺชกำ เปเสสฺสตี"ติ. ตมฺปิ หรือน้ำอ้อยหรือน้ำปานะให้. เพราะว่า เธอ
อทิสฺวา "ปหิตำ นาม นตฺถิ,[๔] ปวิฏฺฐสฺส ผู้นี้อาศัยอยู่ในเมืองนี้มานาน" ดังนี้. พระ-
มญฺเญ ทสฺสนฺตี"ติ[๕] ปาโตว เตน สทฺธึ เถระผู้อาคันตุกะนั้นไม่ได้(อะไร ๆ) ตลอด

---

๑ ฉ. เอตฺถนฺตเร จ-สทฺโท ทิสฺสติ.
๒ ม. อิ. จิรำ นิวาสีติ.
๓ ฉ. ว-สทฺโท น ทิสฺสติ.
๔ ฉ. ปหิณนฺตา นตฺถิ.
๕ ฉ. ทสฺสตีติ.

นครๆ[๑] ปาวิสิ. เต[๒] เอกวีถิยๆ จริตฺวา ราตรี พอเช้าก็คิดว่า "สักประเดี๋ยว เขาจักอุฬุงฺกมตฺตๆ ยาคุๆ ลภิตฺวา อาสนสาลายๆ ส่งยาคูและของเคี้ยว ที่พวกอุปัฏฐากส่งถวายนิสีทิตฺวา ปิวิสฺสุ. ตโต อาคนฺตุโก จินฺเตสิ มาให้" ดังนี้. ไม่ได้เห็นแม้ของนั้นก็คิดว่า "นิพทฺธยาคุ มญฺเญ นตฺถิ, ภตฺตกาเลทานิ "ชื่อว่า ของที่พวกอุปัฏฐากส่งถวายไม่มี มนุสฺสา ปฏิยาทตฺตๆ ทสฺสนฺตี"ติ, ตโต เห็นที่พวกอุปัฏฐากจักถวายให้ ตอนเข้าไป" ภตฺตกาเลปิ ปฏิยาทาย จริตฺวา ลทฺธเมว ดังนี้ จึงเข้าไปสู่เมืองพร้อมกับพระเถระนั้น ภุญฺชิตฺวา อิตโร อาห "กึ ภนฺเต สพฺพกาลๆ ตั้งแต่เช้าทีเดียว. พระเถระทั้ง ๒ นั้นเที่ยว เอวๆ ยาเปถา"ติ. อาม อาวุโสติ. ภนฺเต (บิณฑบาต)ไปบนถนนสายหนึ่ง ได้ยาคูเพียง ปาจีนขณฺฑราชิ ผาสุกา, ตตฺถ คจฺฉามาติ. กระบวยเดียว จึงนั่งดื่มกันที่อาสนศาลา. เถโร นครโต ทกฺขิณฺวาเรน นิกฺขมนฺโต จากนั้น พระอาคันตุกะ คิดว่า "ยาคูที่เขา กุมฺภการคามมคฺคๆ ปฏิปชฺชิ. อิตโร อาห "กึ ถวายประจำเห็นทีจะไม่มี, แต่สักประเดี๋ยว ภนฺเต[๓] อิมๆ มคฺคๆ ปฏิปชฺชถา"ติ[๔]. นนุ ตุวๆ ในเวลาฉันภัต พวกคนทั้งหลายจักถวายภัต อาวุโส ปาจีนขณฺฑราชิยา วณฺณๆ อภาสีติ. กึ ที่ประณีตให้" ดังนี้, ต่อจากนั้นไป แม้ใน ปน ภนฺเต ตุมฺหากๆ เอตฺตกๆ กาลๆ วสิตฺวาปิ เวลาฉันภัต ก็ได้บริโภคยาคูที่เที่ยวบิณฑบาต น โกจิ อติเรกปริกฺขาโร อตฺถีติ. อาม ได้มานั่นเอง พระเถระผู้อาคันตุกะนอกนี้ อาวุโส มญฺจปีๆ สมิกๆ, ตๆ ปฏิสามิตเมว, จึงกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ ท่านยังอัตภาพให้

---

๑ ฉ. คามๆ.

๒ ฉ. เต เทฺว.

๓ ฉ. กึ ปน ภนฺเต.

๔ ฉ. ปฏิปนฺนตฺถาติ.

คุณอรวรรณ ปานสมุท
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อญฺญํ กิญฺจิ นตฺถีติ. มยฺหํ ปน ภนฺเต ดำเนินไปได้ตลอดกาลทั้งปวง อย่างนี้ กตฺตรทฺวาเรน เตลนาฬิอุปาหนตฺถวิกา จ น่ะหรือ". อีกรูปหนึ่งตอบว่า อย่างนี้ ตตฺเถวาติ. ตยา อาวุโส เอกทิวสํ วสิตฺวา อาวุโส. จึงกล่าวต่อไปว่า ท่านผู้เจริญ เอตฺตกํ ฉฑฺเฑตฺวา. อาม ภนฺเตติ. โส ชนบทปาจีนขัณฑราชีเป็นที่ผาสุก ขอพวกเรา ปสนฺนจิตฺโต เถรํ วนฺทิตฺวา "ตุมฺหากาทิสานํ จงไปที่นั้นเถิด ดังนี้. พระเถระ (ตกลงใจ ภนฺเต สพฺพตฺถ อรญฺญวาโสเยว, ถูปาราโม จะไป) เมื่อจะออกจากพระนครไปทางประตู จตฺตุนฺนํ พุทฺธานํ ธาตุนิธานฏฺฐานํ, ด้านทิศใต้ เดินไปตามทางผ่านหมู่บ้าน โลหปาสาเท สปฺปายธมฺมสฺสวนํ มหาเจติย- ช่างหม้อ. พระเถระรูปนอกนี้จึงกล่าวว่า ทสฺสนํ เถรทสฺสนญฺจ ลพฺภติ, พุทฺธกาโล "ท่านผู้เจริญ ทำไมท่านจึงเดินไปทางนี้ วิย วตฺตติ[๑], อิเธว จ[๒] ตุเมฺห วสถา"ติ เล่า". ตอบว่า นี่แน่ะท่าน ท่านได้กล่าว ทุติยทิวเส ปตฺตจีวรํ คเหตฺวา สยเมว สรรเสริญปาจีนขัณฑราชีมิใช่หรือ. พระ- อคมาสีติ. อิทิสสฺส อาวาโส น ปลิโพโธ อาคันตุกะ จึงทักท้วงว่า ท่านผู้เจริญ ก็ใน โหติ. สถานที่ที่ท่านอยู่มาตลอดกาลเพียงนี้ อติเรก- บริขารอะไร ๆ ไม่มีเชียวหรือ. จึงตอบว่า ใช่แล้ว ท่าน เตียงและตั่งก็เป็นของสงฆ์ ขึ้ง ผมก็เก็บมันไว้แล้วทีเดียว, อะไร ๆ อื่นก็ ไม่มี ดังนี้. พระอาคันตุกะ จึงบอกว่า ท่าน

---

[๑] ฉ. ปวตฺตติ.

[๒] ฉ. จ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณอรวรรณ ปานสมุท
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ผู้เจริญ แต่ว่าไม้เท้า กระบอกน้ำมัน รองเท้า และถลกบาตรของผมยังอยู่ที่นั่นเลย. พระเถระนอกนี้ จึงกล่าวว่า นี่แน่ะท่าน ท่านอยู่ได้วันเดียวยังวางของไว้ได้ถึงเท่านี้เชียว. พระอาคันตุกะยอมรับว่า ครับท่าน. พระอาคันตุกะนั้น มีจิตเลื่อมใส จึงไหว้พระเถระแล้วกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ สำหรับภิกษุอย่างท่าน การอยู่ป่าย่อมเป็นไปได้ในที่ทุกแห่งนั่นเทียว, ถูปารามอันเป็นสถานที่บรรจุพระธาตุ ของพระพุทธเจ้า ๔ พระองค์, การฟังธรรมที่เป็นสัปปายะในโลหปราสาท, การได้เห็นพระมหาเจดีย์ และการได้เห็นพระเถระ จะเป็นไปเหมือนครั้งพุทธกาล, ขอท่านจงอยู่ในถูปารามนี้(ต่อไป)เถิด" ดังนี้ ในวันที่ ๒ จึงได้ถือบาตรและจีวรไปแต่ลำพัง ดังนี้แล. อาวาสจึงชื่อว่า ไม่เป็นปลิโพธสำหรับภิกษุผู้เป็นเช่นนี้.

กุลนฺติ ญาติกุลํ วา อุปฏฺฐากกุลํ วา. ตระกูลญาติก็ดี ตระกูลอุปัฏฐากก็ดี เอกจฺจสฺส หิ อุปฏฺฐากกุลมฺปิ "สุขิเต ชื่อว่า กุละ. จริงอยู่ แม้ตระกูลอุปัฏฐากก็จัด

สุขิโตติ"อาทินา[๑] นเยน สสฏฺฐสฺส วิหรโต เป็นปลิโพธิ แก่ภิกษุบางรูปผู้อยู่คลุกคลี โดย ปลิโพโธ โหตีติ,[๒] โส กุลมานุสฺสเกหิ วินา นัยว่า "เมื่อเขาสุข ย่อมสุขด้วย" ดังนี้ ธมฺมสฺสวนาย สามนฺตวิหารมฺปิ น คจฺฉติ. เป็นต้น, ภิกษุรูปนั้นจะละคนในตระกูลทั้ง- เอกจฺจสฺส มาตาปิตโรปิ ปลิโพธา น หลาย ไปแม้สู่วิหารใกล้เคียง เพื่อการ โหนฺติ, โกรนฺทกวิหารวาสิตสฺสตฺเถรสฺส[๓] ฟังธรรมก็ไม่ได้. แม้บิดามารดาก็ไม่เป็น ภาคิเนยฺยสฺส ทหรภิกฺขุโน วิย. ปลิโพธ แก่ภิกษุบางรูปเช่นอย่างภิกษุหนุ่ม ผู้เป็นหลานของพระติสสเถระผู้อยู่ที่โกรันทก- วิหาร ฉะนั้น.

โส กิร อุทฺเทสตฺถํ โรหณํ อคมาสิ. มีเรื่องเล่าว่า ภิกษุหนุ่มรูปนั้น ได้ไปสู่ เถรสฺส ภคินีปิ อุปาสิกา สทา เถรํ ตสฺส โรหณชนบทเพื่อเรียนพระบาลี. แม้อุบาสิกา ปวตฺตึ ปุจฺฉิ.[๔] เถโร เอกทิวสํ ทหรํ ผู้เป็นน้องสาวของพระเถระ ก็ถามถึง อาเนสฺสามีติ โรหณาภิมุโข ปายาสิ. ความเป็นไปของท่านกะพระเถระอยู่ทุกเมื่อ. ทหโรปิ "จิรํ เม อิธ[๕] วุตฺถํ, อุปชฺฌายนฺทานิ พระเถระคิดว่า สักวันหนึ่งเราจักนำภิกษุหนุ่ม ปสฺสิตฺวา อุปาสิกาย จ ปวตฺตึ ญตฺวา มาเสียที ดังนี้ จึงมุ่งหน้าตรงไปสู่โรหณ-

---

[๑] อภิ. วิ. ๓๕/๔๘๓, สํ. สฬา. ๑๘/๒๒๕.

[๒] ฉ. อิติ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

[๓] ฉ. ...วาสิตฺเถรสฺส.

[๔] ฉ. ปุจฺฉติ.

[๕] ม. อิ. จิรมิธ เม.

คุณอรวรรณ ปานสมุท
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อาคมิสฺสามี"ติ โรหณโต นิกฺขมิ. เต ชนบท. แม้ภิกษุหนุ่มก็คิดว่า "เราอยู่ในที่นี้
อุโภปิ คงฺคาตีเร สมาคจฺฉึสุ. โส นานแล้ว, จักขอไปเยี่ยมอุปัชฌาย์เดี๋ยวนี้
อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล เถรสฺส วตฺตํ กตฺวา ทราบความเป็นไปของอุบาสิกาด้วยแล้ว จึง
"กุหึ ยาสี"ติ ปุจฺฉิโต ตมตฺถํ อาโรเจสิ. จะกลับ" ดังนี้ จึงออกจากโรหณชนบทไป.
เถโร สุฏฺฐุ เต กตํ, อุปาสิกาปิ สทา ท่านทั้งสองนั้น พบกันที่ฝั่งแม่น้ำคงคา.
ปุจฺฉติ, อหมฺปิ เอตทตฺถเมว อาคโต, ภิกษุหนุ่มนั้น กระทำวัตรแก่พระเถระที่โคน
คจฺฉ ตฺวํ, อหํ ปน อิเธว อิมํ วสฺสํ ต้นไม้ต้นหนึ่งแล้ว พอถูกถามว่า "เธอจะไป
วสิสฺสามีติ ตํ อุยฺโยเชสิ. โส ไหน" จึงได้แจ้งซึ่งความข้อนั้น. พระเถระ
วสฺสูปนายิกทิวเสเยว ตํ วิหารํ ปตฺโต. กล่าวว่า เธอทำดีแล้ว, แม้อุบาสิกาก็ถามถึง
เสนาสนมฺปิสฺส ปิตรา การิตเมว ปตฺตํ. อยู่เรื่อย, ถึงเราก็มาเพื่อเรื่องนี้เหมือนกัน,
เธอจงไปเถอะ ส่วนตัวเราจักจำพรรษานี้อยู่
ณ ที่นี้แหละ ดังนี้ แล้วก็ส่งภิกษุหนุ่มนั้นไป.
ภิกษุหนุ่มรูปนั้นถึงโกรันทกวิหารนั้น ในวัน
เข้าพรรษานั่นเอง. ได้ไปถึงแม้เสนาสนะ
ที่บิดาให้เขาทำไว้เพื่อท่านเลยทีเดียว.

อถสฺส ปิตา ทุติยทิวเส อาคนฺตฺวา ครั้งนั้น บิดาของท่านมาในวันที่ ๒
"กสฺส ภนฺเต อมฺหากํ เสนาสนํ ปตฺตนฺ"ติ ถามว่า "นี่แน่ะท่าน เสนาสนะของเราถึง
ปุจฺฉนฺโต "อาคนฺตุกทหรสฺสา"ติ สุตฺวา นำ แก่ใคร" ได้ยิน (เขาบอก)ว่า "ถึงแก่
อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา อาห "ภนฺเต ภิกษุอาคันตุกะหนุ่ม" ดังนี้ ก็เข้าไปหาท่าน

คุณอรวรรณ ปานสมุท
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อมฺหากำ เสนาสเน วสฺสำ อุปคตสฺส วตฺตำ ไหว้แล้วกล่าวว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ วัตร
อตฺถี"ติ. กึ อุปาสกาติ. เตมาสำ อมฺหากำเยว สำหรับผู้อยู่จำพรรษาในเสนาสนะ ของ
มเร ภิกฺขุ คเหตฺวา ปวาเรตฺวา คมนกาเล พวกเรามีอยู่". ท่านจึงถามว่า วัตรอะไร
อาปุจฺฉิตพฺพนฺติ. โส ตุณฺหีภาเวน อธิวาเสสิ. หรืออุบาสก. ตอบว่า ตลอด ๓ เดือน
อุปาสโกปิ ฆรำ คนฺตฺวา "อมฺหากำ อาวาเส ต้องรับภิกษาในเรือนของข้าพเจ้าเท่านั้น ใน
เอโก อาคนฺตุโก อยฺโย อุปคโต สกฺกจฺจำ เวลาที่ปวารณาแล้วจะไปควรบอกลา ดังนี้.
อุปฏฺฐาตพฺโพ"ติ อาห. อุปาสิกา "สาธู"ติ เธอยอมรับโดยดุษณี. แม้อุบาสกไปสู่เรือน
สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ปณีตำ ขาทนียำ โภชนียำ แล้ว กล่าว (กะอุบาสิกา) ว่า "มี
ปฏิยาเทสิ. ทหโรปิ ภตฺตกาเล ญาติฆรำ พระคุณเจ้าอาคันตุกะรูปหนึ่ง อยู่จำพรรษาใน
อคมาสิ. น ตำ โกจิ สญฺชานิ. อาวาสของพวกเรา เธอควรบำรุงโดย
เคารพ". อุบาสิการับคำว่า "ดีละ" แล้วจึง
จัดแจงของควรเคี้ยว ของควรฉัน ที่ประณีต
ไว้. แม้ภิกษุหนุ่ม ได้ไปสู่เรือนญาติในเวลา
ฉันภัต. ใคร ๆ ก็จำท่านไม่ได้.

โส เตมาสมฺปิ ตตฺถ ปิณฺฑปาตำ ภิกษุหนุ่มนั้นฉันบิณฑบาต อยู่จำพรรษา
ปริภุญฺชิตฺวา วสฺสำ วุตฺโถ "อหำ คจฺฉามี"ติ ในที่นั้นแม้ตลอด ๓ เดือนแล้ว จึงบอกลาว่า
อาปุจฺฉิ. อถสฺส ญาตกา "เสฺว ภนฺเต "อาตมาจะไปละ" ดังนี้. ลำดับนั้น พวกญาติ
คมิสฺสถา"ติ[๑] ทุติยทิวเส ฆเรเยว โภเชตฺวา ทั้งหลายของท่าน จึงกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ

---

[๑] ฉ. คจฺฉถาติ, สี. คจฺฉิสฺสถาติ.

เตสนาฬี ปูเรตฺวา เอกคุฬปิณฺฑำ นวหตฺถญจ สาฏกำ ทตฺวา "คจฺฉถ ภนฺเต"ติ อาหำสุ. โส อนุโมทนำ กตฺวา โรหณาภิมุโข ปายาสิ.

พรุ่งนี้ค่อยไปเถิด" ดังนี้ ในวันที่ ๒ ให้ท่านฉันในเรือนนั่นแหละ ใส่กระบอกน้ำมันให้จนเต็ม ถวายน้ำอ้อยงบก้อนหนึ่งและผ้าสาฏกยาวเก้าศอกไป แล้วก็กล่าวว่า "ขอท่านผู้เจริญจงไปเถิด" ดังนี้. ท่านทำอนุโมทนาแล้ว ก็มุ่งหน้าตรงไปสู่โรหณชนบท.

อุปชฺฌาโยปิสฺส ปวาเรตฺวา ปฏิปถำ อาคจฺฉนฺโต ปุพฺเพ ทิฏฺฐฏฺฐาเนเยว ตำ อทฺทส. เถรำ วนฺทิตฺวา[1] โส อญญตรสฺมึ รุกฺขมูเล เถรสฺส วตฺตำ อกาสิ. อถ นำ เถโร ปุจฺฉิ "กึ ภทฺทมุข ทิฏฺฐา เต อุปาสกา"ติ. โส "อาม ภนฺเต"ติ สพฺพำ ปวุตฺตึ อาโรเจตฺวา เตน เตเลน เถรสฺส ปาเท มกฺเขตฺวา คุเฬน ปานกำ กตฺวา ตมฺปิ สาฏกำ เถรสฺเสว ทตฺวา เถรำ วนฺทิตฺวา "มยฺหำ ภนฺเต โรหณำเยว สปฺปายน"ติ อคมาสิ. เถโรปิ วิหารำ

แม้อุปัชฌายย์ของท่านเมื่อปวารณาแล้ว ย้อนทางกลับมาพบท่านเข้า ณ สถานที่พบกันในตอนแรกนั่นเอง. ภิกษุหนุ่มนั้นไหว้พระเถระ กระทำวัตรแก่พระเถระ ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง. ครั้งนั้น พระเถระถามท่านว่า "ดูกรพ่อภัทรมุข (พ่อหน้าบาน) เธอพบอุบาสิกาแล้วหรือ". ท่านตอบว่า "พบแล้วครับ ท่าน" ดังนี้แล้วก็แจ้งความเป็นไปทั้งหมด แล้วก็ใช้น้ำมันนั้นทาเท้าทั้งสองของพระเถระ ใช้น้ำอ้อยงบทำเป็นน้ำปานะถวายผ้าสาฏก แม้ผืนนั้นแก่พระเถระนั่นเทียว

---

[1] ฉ. เถรำ วนฺทิตฺวาติ อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

คุณอรวรรณ ปานสมุท
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อาคนฺตฺวา ทุติยทิวเส โกรนฺทกคามํ ไหว้พระเถระแล้วกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ โรหณชนบทเท่านั้นเป็นที่สัปปายะ สำหรับกระผม" ดังนี้ แล้วจึงไป. แม้พระเถระก็มาสู่(โกรันทก)วิหาร ในวันที่ ๒ จึงได้ไปสู่โกรันทกคาม.
ปาวิสิ.

อุปาสิกาปิ "มยฺหํ ภาตา มม ปุตฺตํ คเหตฺวา อิทานิ อาคจฺฉตี"ติ[๑] สทา มคฺคํ โอโลกยมานาว ติฏฺฐติ. สา ตํ เอกเมว อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา "มโต เม มญฺเญ ปุตฺโต, อยฺ[๒] เถโร เอโกว อาคจฺฉตี"ติ เถรสฺส ปาทมูเล นิปติตฺวา ปริเทวมานา ปโรทิ. เถโร "นนุ[๔] ทหโร อปฺปิจฺฉตาย อตฺตานํ อชานาเปตฺวาว คโต"ติ ตํ สมสฺสาเสตฺวา สพฺพํ ปวุตฺตึ อาโรเจตฺวา ปตฺตจีวรกโต ตํ สาฏกํ นีหริตฺวา ทสฺเสติ.

ฝ่ายอุบาสิกา คิดว่า "สักประเดี๋ยว พี่ชายเราจักพาบุตรเรามา" ดังนี้ จึงคอยยืนดูหนทางอยู่ตลอดเวลาทีเดียว. หญิงนั้นครั้นเห็นพระเถระนั้นมาเพียงรูปเดียวเท่านั้น ก็คิดว่า "เห็นทีบุตรของเราคงตายเสียแล้ว, พระเถระนี้จึงมาเพียงรูปเดียวเท่านั้น" ดังนี้ แล้วก็ทอดตัวลงนอนร้องไห้คร่ำครวญอยู่ที่แทบเท้าของพระเถระ. พระเถระคิดว่า "ภิกษุหนุ่มจากไปโดยไม่ยอมให้ใคร ๆ รู้จักตน เพราะความเป็นคนมักน้อยหรือหนอ" ดังนี้ แล้วจึงปลอบโยนหญิงนั้น เล่าความเป็นไป

---

๑ อิ. อาคจฺฉิสฺสตีติ.
๒ สี. ยุ. ยํ.
๓ ฉ. โรทิ.
๔ ฉ. นูน.

ทั้งหมด นำผ้าสาฎกผืนนั้นออกจากถลกบาตร แสดง (ให้เห็นเป็นพยาน).

อุปาสิกา ปสีทิตฺวา ปุตฺเตน คตทิสาภิมุขา อุเรน นิปชฺชิตฺวา นมสฺสมานา อาห "มยฺหํ ปุตฺตสทิสํ วต มญฺเญ ภิกฺขุ กายสกฺขึ กตฺวา ภควา รถวินีตปฏิปทำ[1] นาลกปฏิปทำ[2] ตุวฏฺฏกปฏิปทำ[3] จตุปจฺจย-สนฺโตสภาวนารามตาทีปกำ มหาอริยวำส-ปฏิปทญฺจ[4] เทเสสิ. วิชาตมาตุยา นาม เคเห เตมาสำ ภุญฺชมาโนปิ 'อหนฺเต ปุตฺโต ตุวำ มาตา'ติ น วกฺขติ, อโห อจฺฉริย-มนุสฺโส"ติ. เอวรูปสฺส มาตาปิตโรปิ ปลิโพธา น โหนฺติ, ปเคว อญฺญำ อุปฏฺฐากกุลนฺติ.

อุบาสิกาเลื่อมใส หันหน้าตรงไป ทางทิศที่บุตรไป นอนแนบอกนมัสการอยู่ กล่าวว่า "พระผู้มีพระภาคเห็นทีจะทรงกระทำภิกษุผู้เป็นดั่งเช่นบุตรเรา ให้เป็นกายสักขี (เป็นพยาน) หนอ แสดงรถวินีต-ปฏิปทา, นาลกปฏิปทา, ตุวัฏฏกปฏิปทา, และมหาอริยวังสปฏิปทา ซึ่งแสดงถึงความสันโดษในปัจจัย ๔ และความเป็นผู้มีภาวนาเป็นที่ยินดี. แม้ว่าเธอฉันอยู่ในเรือนของบุคคล ชื่อว่า เป็นมารดาผู้ให้กำเนิด ตลอดเวลา ๓ เดือน ก็ไม่ยอมกล่าวว่า 'อาตมาเป็นบุตรของท่าน ตัวท่านเป็นมารดา', โอ้อัจฉริยมนุษย์" ดังนี้. สำหรับภิกษุผู้เป็นเช่นนี้

---

[1] ม. มู. ๑๒/๒๘๗.

[2] ขุ. สุ. ๒๕/๔๗๓.

[3] ขุ. สุ. ๒๕/๕๑๗.

[4] องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๓๖,
ที. ปา. ๑๑/๒๓๖.

คุณอรวรรณ ปานสมุท
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

แม้แต่มารดาบิดาก็ยังไม่เป็นปลิโพธ, จะป่วยกล่าวไปไยถึงตระกูลอุปัฏฐากอื่นเล่า ดังนี้แล.

ลาโภติ จตฺตาโร ปจฺจยา. เต กถํ ปลิโพธา โหนฺติ. ปุญฺญวนฺตสฺส หิ ภิกฺขุโน คตคตฏฺฐาเน มนุสฺสา มหาปริวาเร ปจฺจเย เทนฺติ. โส เตสํ อนุโมเทนฺโต ธมฺมํ เทเสนฺโต สมณธมฺมํ กาตุ โอกาสํ น ลภติ. อรุณุคฺคมนโต ปฏฺฐาย[๑] ยาว ปฐมยามา ตาว มนุสฺสสงฺคโห น อุปจฺฉิชฺชติ. ปุน พลวปจฺจูเสเยว พาหุลิกปิณฺฑปาติกา[๒] อาคนฺตฺวา "ภนฺเต อสุโก อุปาสโก อุปาสิกา อมจฺโจ อมจฺจปุตฺโต อมจฺจธีตา ตุมฺหากํ ทสฺสนกามา"ติ[๓] วทนฺติ. โส เตสฺหาวุโส ปตฺตจีวรนฺติ คมนสชฺโชว โหติ

คำว่า ลาภ ได้แก่ปัจจัย ๔. ถามว่าปัจจัยเหล่านั้นเป็นปลิโพธได้อย่างไร. เฉลยว่า ก็คนทั้งหลายย่อมถวายปัจจัยทั้งหลายอันมีของบริวารมาก ในสถานที่ที่ภิกษุผู้มีบุญไปแล้วแต่ละครั้ง. เธอเมื่อมัวอนุโมทนาอยู่ เมื่อมัวแสดงธรรมอยู่แก่คนเหล่านั้น ย่อมไม่ได้โอกาสที่จะกระทำสมณธรรม. ตั้งแต่อรุณขึ้นจนถึงปฐมยาม ก็ยังต้องเกี่ยวข้องกับคนมิได้ขาดสาย. ซ้ำพอพวกภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตมักมากในปัจจัย มาในเวลาเช้ามืดทีเดียว บอกว่า "นี่แน่ะท่าน อุบาสกโน้น อุบาสิกาโน้น อำมาตย์โน้น บุตรอำมาตย์โน้น ธิดา

---

๑ ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

๒ สี. พาหุลิก....

๓ ม. ทฏฺฐุกามาติ.

คุณอรวรรณ ปานสมุท
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิจฺจพฺยาวโฏ. ตสฺเสวนฺเต[๑] ปจฺจยา อำมาตย์โน้น เป็นผู้ต้องการพบท่าน" ดังนี้.
ปลิโพธา โหนฺติ. เตน ฌานํ ปหาย ยตฺถ เธอจึงกล่าวว่า นี่แน่ะท่าน ช่วยถือบาตรและ
นฺ น ชานนฺติ, ตตฺถ เอกเกน จริตพฺพํ. จีวรที ดังนี้ แล้วก็จัดแจงจะไปที่เดียว จึง
เอวํ โส ปลิโพโธ อุปจฺฉิชฺชติ.[๒] เป็นคนที่ขวนขวายอยู่เป็นประจำ. ปัจจัย
เหล่านั้นจึงเป็นปลิโพธสำหรับเธอได้ที่เดียว.
อันภิกษุผู้จะถือเอากรรมฐานนั้น ควรละ
หมู่คณะเสีย แล้วเป็นคนเดียวเที่ยวไปใน
สถานที่ที่ใคร ๆ ไม่รู้จักเธอเถิด. เธอจะ
ตัดปลิโพธได้โดยประการอย่างนี้.

คโณติ สุตฺตนฺติกคโณ วา อาภิธมฺมิกคโณ วา, โย ตสฺส อุทฺเทสํ วา ปริปุจฺฉํ วา เทนฺโต สมณธมฺมสฺส โอกาสํ น ลภติ, ตสฺส[๓] คโณ ปลิโพโธ โหติ, เตน โส เอวํ อุปจฺฉินฺทิตพฺโพ. สเจ เตสํ ภิกฺขูนํ พหุ กตฺ[๔] โหติ, อปฺป อวสิฏฺฐํ, ตํ

คำว่า คณะ ได้แก่คณะผู้เรียนพระสูตร หรือคณะผู้เรียนพระอภิธรรม, ภิกษุรูปใด เมื่อมัวให้อุเทศ หรือปริปุจฉาอยู่แก่คณะนั้น ย่อมไม่ได้โอกาสสำหรับสมณธรรม, คณะ จึงเป็นปลิโพธสำหรับเธอ, ภิกษุนั้นพึงตัด คณปลิโพธนั้นเสียโดยอาการอย่างนี้. ถ้า

---

๑ ฉ. ตสฺเสวเต.
๒ ฉ. อุปจฺฉิชฺชตีติ.
๓ ฉ. ตสฺเสว.
๔ ฉ. พหุ คหิตํ.

คุณอรวรรณ ปานสมุท
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิฏฺฐาเปตฺวา อรญฺญํ ปวิสิตพฺพํ. สเจ หากว่า กิจ มีการให้อุเทศ เป็นต้น แก่ภิกษุ
อปฺปํ กตฺ,[๑] พหุ อวสิฏฺฐํ, โยชนโต ปรํ เหล่านั้น เป็นสิ่งที่เธอทำไปได้มากแล้ว,
อคนฺตฺวา อนฺโตโยชนปริจฺเฉเท อญฺญํ เหลืออยู่เล็กน้อย, ควรทำกิจนั้นให้เสร็จแล้ว
คณวาจกํ อุปสงฺกมิตฺวา "อิเม อายสฺมา เข้าไปสู่ป่าเถิด. ถ้าหากว่าเธอทำได้
อุทฺเทสาทีหิ สงฺคณฺหตู"ติ วตฺตพฺพํ. เอวมฺปิ[๒] เล็กน้อย, เหลืออยู่มาก, ก็ควรเข้าไปหา
อลภมาเนน "มยฺหํ อาวุโส เอกํ กิจฺจํ คณวาจก (ภิกษุผู้บอกกล่าวสั่งสอนคณะ)รูปอื่น
อตฺถิ, ตุเมฺห ยถาผาสุกฏฺฐานานิ คจฺฉถา"ติ ในขอบเขตภายใน ๑ โยชน์ ไม่ไปเกินกว่า
คณํ ปหาย อตฺตโน กมฺมํ กตฺตพฺพํ.[๓] ๑ โยชน์ แล้วกล่าวว่า "นี่แน่ะท่าน ขอจง
สงเคราะห์ภิกษุเหล่านี้ด้วยอุเทศ เป็นต้น
ที่เถิด" ดังนี้. เมื่อไม่ได้แม้ตามประการที่ว่า
นี้ ก็ควรบอกกล่าวคณะว่า "นี่แน่ะท่าน
ทั้งหลาย ผมมีกิจอยู่อย่างหนึ่ง, ขอท่าน
ทั้งหลายจงไปสู่สถานที่ตามผาสุกเถิด" ดังนี้
แล้วละคณะไปทำการงานของตนเถิด.

กมฺมนฺติ นวกมฺมํ. ตํ กโรนฺเตน คำว่า กัมมะ ได้แก่ งานก่อสร้าง.
วฑฺฒกีอาทีหิ ลทฺธาลทฺธํ ชานิตพฺพํ, กตากเต ภิกษุ เมื่อจะกระทำงานก่อสร้างนั้น จำต้อง

---

[๑] ฉ. อปฺปํ คหิตํ.
[๒] ฉ. ปี-สทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ. กตฺตพฺพนฺติ.

คุณประพิศ คุปตะเวทิน
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อุสฺสุกฺกํ อาปชฺชิตพฺพนฺติ สพฺพถาปิ[๑] ปลิโพโธ รู้ถึงอุปกรณ์ที่คนงาน มีช่างไม้ เป็นต้น โหติ. โสปิ เอวํ อุปจฺฉินฺทิตพฺโพ, สเจ ได้แล้วและยังไม่ได้, ต้องถึงความขวนขวาย อปฺปิ อวสิฏฺฐํ โหติ นิฏฺฐาเปตพฺพํ. สเจ ในงานก่อสร้างที่ทำแล้ว และยังมิได้ทำ พหุ, สมิกฺเจ นวกมฺมํ, สมฺมสฺส วา เพราะเหตุนั้น จึงเป็นปลิโพธ แม้โดย ภารหารกภิกฺขูนํ[๒] วา นิยฺยาเทตพฺพํ. ประการทั้งปวง. กัมมปลิโพธ แม้นั้น อันภิกษุ อตฺตโน สนฺตกฺเจ, อตฺตโน ภารหารกานํ พึงตัดเสียได้โดยอาการอย่างนี้, ถ้าหากว่า นิยฺยาเทตพฺพํ. ตาทิเส อลภนฺเตน สมฺมสฺส งานก่อสร้างเป็นสิ่งที่เหลืออยู่น้อย ก็ควรทำ ปริจฺจชิตฺวา คนฺตพฺพํ[๓]. เสียให้เสร็จ. ถ้าหากว่า เหลืออยู่มาก, ถ้าเป็นงานก่อสร้างของสงฆ์, ก็พึงมอบให้แก่สงฆ์หรือแก่พวกภิกษุ ซึ่งเป็นผู้นำภาระ (ของสงฆ์ไป). ถ้าเป็นของของตน, ก็ควรมอบให้แก่ผู้ที่นำภาระของตนไป. เมื่อไม่ได้บุคคลเช่นนั้น ก็ควรสละให้แก่สงฆ์แล้วไปเถิด.

อทฺธานนฺติ มคฺคคมนํ. ยสฺส หิ กตฺถจิ คำว่า อัทธานะ ได้แก่การเดินทาง. ปพฺพชฺชาเปกฺโข วา โหติ, ปจฺจยชาตํ ก็ภิกษุรูปใดมีบรรพชาเปกขะ(การเจาะจงตัว วา กิญฺจิ ลทฺธพฺพํ โหติ. สเจ ตํ อลภนฺโต ให้ไปทำการบวช) ในที่บางแห่งอยู่ก็ดี, มี

---

[๑] ฉ. สพฺพทา.

[๒] ฉ. สพฺภารหารกภิกฺขูนํ.

[๓] ฉ. คนฺตพฺพนฺติ.

น สกฺโกติ อธิวาเสตุ, อรญฺญํ ปวิสิตฺวา ปัจจัยหรือสิ่งที่ควรได้อะไร ๆ อยู่ก็ดี. ถ้า สมณธมฺมํ กโรนฺตสฺสาปิ คมิกจิตฺตํ นาม หากว่า เมื่อเธอยังไม่ได้สิ่งนั้น ก็ไม่อาจที่จะ ทุปฺปฏิวิโนทนีย์[๑] โหติ, ตสฺมา คนฺตฺวา นิ่งเฉยอยู่ได้, ธรรมดาว่าจิตคิดจะไปของ ตำ กิจฺจำ ตีเรตฺวาว สมณธมฺเม อุสฺสุกฺกำ เธอผู้แม้เข้าป่ากระทำสมณธรรมอยู่ ย่อมเป็น กาตพฺพำ[๒] สิ่งที่บรรเทาได้ยาก, เพราะฉะนั้น เธอควร ไปทำกิจนั้นให้เสร็จเสียเลย แล้วจึงทำความ ขวนขวายในสมณธรรมเถิด.

ญาตีติ วิหาเร อาจริยุปชฺฌาย สทฺธิวิหาริกอนฺเตวาสิกสมานุปชฺฌายกสมานา- จริยกา, ยเร มาตา ปิตา ภคินี[๓] ภาตาติ เอวมาทิกา. เต คิลานา อิมสฺส ปลิโพธา โหนฺติ, ตสฺมา โส ปลิโพโธ อุปฏฺฐหิตฺวา เตสำ ปากติกกรเณน อุปจฺฉินฺทิตพฺโพ.

คำว่า ญาติ ได้แก่ บุคคลทั้งหลาย มีอย่างนี้ คือ ในวิหาร ได้แก่ อาจารย์ อุปัชฌาย์ สัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ภิกษุร่วม อุปัชฌาย์ ภิกษุผู้ร่วมอาจารย์, ในเรือน ได้แก่ มารดา บิดา พี่น้องหญิง พี่น้องชาย ดังนี้เป็นต้น. บุคคลเหล่านั้นที่เป็นไข้ จึงเป็น ปลิโพธสำหรับภิกษุนี้, เพราะฉะนั้น ปลิโพธ นั้น เธอควรตัดเสียด้วยการทะนุบำรุงรักษา ท่านเหล่านั้นให้หายเป็นปกติ.

---

๑ สี. ทุปฺปฏิวิโนทยำ.
๒ ฉ. กาตพฺพนฺติ.
๓ ฉ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

คุณเขมชาติ ยังรอด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตฺถ อุปชฺฌาโย ตาว คิลาโน ปฏิชคฺคิตพฺโพ. ตถา ปพฺพชฺชาจริโย อุปสมฺปทาจริโย สทฺธิวิหาริโก อุปสมฺปาทิต-ปพฺพชิตอนฺเตวาสิกสมานุปชฺฌายกา จ. นิสฺสยาจริยอุทฺเทสาจริยนิสฺสยนฺเตวาสิก-อุทฺเทสนฺเตวาสิกสมานาจริยกา ปน ยาว นิสฺสยอุทฺเทสา อนุปจฺฉินฺนา, ตาว ปฏิชคฺคิตพฺพา. ปโหนฺเตน ตโต อุทฺธมฺปิ ปฏิชคฺคิตพฺพาเอว.

ในบุคคลเหล่านั้น ว่าถึงอุปัชฌาย์ เป็นไข้ก่อน ถ้าหากว่า ไม่หายได้เร็ว, ก็ควรปรนนิบัติท่านไป แม้ตลอดชีวิต. ถึงอาจารย์ผู้ให้บรรพชา อาจารย์ผู้ให้อุปสมบท สัทธิ-วิหาริก อันเตวาสิกที่ตนให้อุปสมบทและให้บรรพชา และภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌาย์ก็พึงปรนนิบัติอย่างนั้น. ส่วนอาจารย์ผู้ให้นิสัย อาจารย์ผู้ให้อุเทศ อันเตวาสิกผู้รับนิสัย อันเตวาสิกผู้เรียนอุเทศ และภิกษุผู้ร่วมอาจารย์ทั้งหลาย ก็ควรปรนนิบัติท่านไป ตราบเท่าที่นิสัยและอุเทศยังไม่ขาด. เมื่อสามารถก็ควรปรนนิบัติแม้ยิ่งไปกว่านั้นทีเดียว.

มาตาปิตูสุ อุปชฺฌาเย วิย ปฏิชคฺคิตพฺพํ. สเจปิ หิ เต รชฺเช ฐิตา โหนฺติ, ปุตฺตโต จ อุปฏฺฐานํ ปจฺจาสีสนฺติ[๑] กาตพฺพเมว. อถ เตสํ เภสชฺชํ นตฺถิ, อตฺตโน สนฺตกํ ทาตพฺพํ, อสติ ภิกฺขาจริยาย

ในมารดาบิดาก็ควรปรนนิบัติเหมือน-อย่างที่ปรนนิบัติในอุปัชฌาย์. จริงอยู่ ท่านเหล่านั้น แม้หากว่าเป็นผู้ดำรงอยู่ในราช-สมบัติ, ก็ยังหวังการทะนุบำรุงจากบุตรอยู่, จึงควรกระทำการปรนนิบัติทีเดียว. ถ้าว่ายา

---

[๑] ฉ. ปจฺจาสีสนฺติ.

คุณจำรัส-คุณสุนี จิ๋วเจอสุข
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปริเยสิตฺวาปิ ทาตพฺพเมว. ภาติกภคินีนํ[๑] ของท่านไม่มี, ก็ควรให้ของของตนไป, เมื่อ
ปน เตสํ สนฺตกเมว โยเชตฺวา ทาตพฺพํ. ของของตนไม่มี ก็ควรแม้เที่ยวแสวงหา โดย
สเจ นตฺถิ อตฺตโน สนฺตกํ ตาวกาลิกํ การภิกขาจารให้ไปนั่นเทียว. ส่วนสำหรับ
ทตฺวา ปจฺฉา ลภนฺเตน คณฺหิตพฺพํ. อลภนฺเตน พี่น้องชาย พี่น้องหญิงทั้งหลาย ควร
น โจเทตพฺพํ. อญฺญาตกสฺส ภคินีสามิกสฺส[๒] ประกอบยาอันเป็นของของคนเหล่านั้นนั่นเอง
เภสชฺชํ เนว กาตุ๋ น ทาตุ๋ วฏฺฏติ. "ตุยฺหํ ให้ไป. ถ้าหากว่าไม่มี ก็ควรให้ยาอันเป็น
สามิกสฺส เทหี"ติ วตฺวา ปน ภคินิยา ของของตนให้เป็นของยืมไป เมื่อได้ (คืน)
ทาตพฺพํ. ภาตุชายายปิ เอเสว นโย. ภายหลังควรถือเอา. เมื่อไม่ได้ก็ไม่ควร
เตสํ ปน ปุตฺตา อิมสฺส ญาตกาเยวาติ ทักท้วง. การที่เธอจะทำยา ให้ยาแก่สามี
เตสํ กาตุ๋ วฏฺฏติ[๓] ของพี่น้องหญิงผู้ไม่ใช่ญาติไปย่อมไม่ควรเลย.
แต่ควรให้แก่พี่น้องหญิง กล่าวว่า "ขอจง
ให้แก่สามีของเธอ" ดังนี้เถิด. แม้ในภรรยา
ของพี่น้องชายก็มีนัยนี้แหละ. แต่ว่าบุตรของ
คนเหล่านั้นเป็นญาติของภิกษุนี้ที่เดียว เพราะ
เหตุนั้น การที่ภิกษุจะทำยาให้แก่บุตรของเขา
เหล่านั้นย่อมควร.

---

[๑] ฉ. ภาตุภคินีนํ.
[๒] สี. ภคินิยา, ฉ. ภคินิสามิกสฺส.
[๓] ฉ. วฏฺฏตีติ.

คุณจำรัส-คุณสุนี จิ๋วเจอสุข
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อาพาโธติ โย โกจิ โรโค. โส พาธมาโน ปลิโพโธ นาม[๑] โหติ, ตสฺมา เภสชฺชกรเณ อุปจฺฉินฺทิตพฺโพ. สเจ ปน กติปาหํ เภสชฺชํ กโรนฺตสฺสาปิ น วูปสมฺมติ, นาหํ ตุยฺหํ ทาโส, น ภติโก,[๒] ตเยว หิ โปเสนฺโต อนมตคฺเค สํสารวฏฺเฏ ทุกฺขํ ปตฺโตติ อตฺตภาวํ ครหิตฺวา สมณธมฺโม กาตพฺโพ.[๓]

คำว่า อาพาธ ได้แก่ โรคอย่างใดอย่างหนึ่ง. โรคนั้น เมื่อเบียดเบียน จึงชื่อว่า เป็นปลิโพธ, เพราะฉะนั้น ภิกษุพึงตัดเสียด้วยการใช้ยา. แต่หากว่า เมื่อเธอแม้ใช้ยาล่วงไป ๒-๓ วันแล้ว โรคก็ยังไม่สงบ, ก็ควรติเตียนอัตภาพว่า เราไม่ใช่ทาส, ไม่ใช่ลูกจ้างของเจ้า, ก็เมื่อมัวเลี้ยงดูเจ้าอยู่นั่นเอง จึงถึงทุกข์ในสังสารวัฏ อันมีเบื้องต้นและที่สุดอันบุคคลตามไปรู้ไม่ได้ ดังนี้ แล้วกระทำสมณธรรมเถิด.

คนฺโถติ ปริยตฺติปริหรณํ.[๔] ตสฺมา สชฺฌายาทีหิ นิจฺจํ พฺยาวฏสฺเสว[๕] ปลิโพโธ โหติ, น อิตรสฺส. ตตฺริมานิ วตฺถูนิ :

คำว่า คันถะ ได้แก่การบริหารปริยัติ. การบริหารปริยัตินั้น เป็นปลิโพธสำหรับภิกษุผู้ขวนขวายเป็นประจำด้วยกิจทั้งหลาย มีการสาธยายเป็นต้น เท่านั้น, ไม่เป็นปลิโพธ

---

[๑] ฉ. นาม-สทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ. ภฏโก.
[๓] ฉ. กาตพฺโพติ.
[๔] ฉ. ปริยตฺติหรณํ.
[๕] ฉ. นิจฺจพฺยาวฏสฺส.

คุณจำรัส-คุณสุนี จิ๋วเจอสุข
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สำหรับภิกษุนอกนี้. เรื่องต่อไปนี้เป็นนิทัสสนะในความที่ คันถะไม่เป็นปลิโพธสำหรับภิกษุผู้ไม่ขวนขวาย :

มชฺฌิมภาณกเทวตฺเถโร[๑] กิร **มลยวาสิเทวตฺเถรสฺส** สนฺติกํ คนฺตฺวา **กมฺมฏฺฐานํ** ยาจิ. เถโร "กีทิโสสิ อาวุโส **ปริยตฺติยนฺ**"ติ ปุจฺฉิ. **มชฺฌิโม** เม ภนฺเต **ปคุโณติ.** อาวุโส **มชฺฌิโม** นาเมโส **ทุปฺปริหาโร,** มูลปณฺณาสกํ สชฺฌายนฺตสฺส **มชฺฌิมปณฺณาสโก** อาคจฺฉติ, ตํ สชฺฌายนฺตสฺส **อุปริปณฺณาสโก.** กุโต ตุยฺหํ กมฺมฏฺฐานนฺติ. **ภนฺเต** ตุมฺหากํ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ ลภิตฺวา **ปุน** น โอโลเกสฺสามีติ กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา **เอกูนวีสติวสฺสานิ** สชฺฌายํ อกตฺวา วีสติเม **วสฺเส** อรหตฺตํ ปตฺวา สชฺฌายตฺถาย **อาคตานํ** ภิกฺขูนํ "วีสติ[๒] เม อาวุโส **วสฺสานิ ปริยตฺตี** อโนโลเกนฺตสฺส, อปิจ **มชฺฌิมปณฺณาสโก** อาคจฺฉติ, ตํ สชฺฌายนฺตสฺส **อุปริปณฺณาสโก.** กุโต ตุยฺหํ กมฺมฏฺฐานนฺติ. **ภนฺเต** ตุมฺหากํ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ ลภิตฺวา **ปุน** น โอโลเกสฺสามีติ กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา **เอกูนวีสติวสฺสานิ** สชฺฌายํ อกตฺวา วีสติเม **วสฺเส** อรหตฺตํ ปตฺวา สชฺฌายตฺถาย **อาคตานํ** ภิกฺขูนํ "วีสติ[๒] เม อาวุโส **วสฺสานิ ปริยตฺตี** อโนโลเกนฺตสฺส, อปิจ

มีเรื่องเล่าว่า พระเทวเถระผู้สอนมัชฌิมนิกาย ไปสู่สำนักของพระเทวเถระผู้อยู่ในแคว้นมลัย แล้วขอกรรมฐาน. พระเถระถามว่า "นี่แน่ะอาวุโส ท่านเป็นผู้(ได้)ขนาดไหนในพระปริยัติ". จึงตอบว่า ท่านผู้เจริญ สำหรับผมคล่องแคล่ว มัชฌิมนิกาย. จึงบอกว่า ดูกรอาวุโส ชื่อว่า มัชฌิมนิกายนี้บริหารได้ยาก, เมื่อท่านสาธยายมูลปัณณาสก์ มัชฌิมปัณณาสก์ก็จะมา, เมื่อสาธยายมัชฌิม-ปัณณาสก์นั้น อุปริปัณณาสก์ก็จะมา. กรรมฐานจักมีแก่ท่านได้แต่ที่ไหนเล่า. จึงตอบว่า ท่านผู้เจริญ ผมได้รับกรรมฐานในสำนักของท่านแล้ว จักไม่เหลียวแล (ปริยัติ) อีกเลย ดังนี้แล้วรับเอากรรมฐาน ไม่กระทำการสาธยาย

---

๑ อิ. ม...เรวตฺเถโร.
๒ สี. วีสตี.

คุณจำรัส-คุณสุนี จิ๋วเจอสุข
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โข กตปริจโย อหำ เอตฺถ อารภถา"ติ ตลอด ๑๙ ปี ได้บรรลุพระอรหัตในปีที่ ๒๐ วตฺวา อาทิโต ปฏฺฐาย ยาว ปริโยสานา เอกพฺยญฺชเนปิสฺส กงฺขา นาโหสิ.

เมื่อภิกษุทั้งหลายมาแล้วเพื่อประโยชน์แก่การสาธยาย จึงกล่าวว่า "ดูกรอาวุโส เมื่อเราไม่เหลียวแลปริยัติตลอดถึง ๒๐ ปี, แต่ว่า เราได้กระทำการสั่งสมไว้ในปริยัตินี้แล้วแล ขอท่านทั้งหลายจงเริ่มเถิด" ดังนี้ (เมื่อภิกษุเหล่านั้นสาธยายไป) ความสงสัย ไม่มีแก่ท่านเลย แม้ในพยัญชนะเดียว ตั้งแต่ต้นจนจบ.

กุรุนฺทิยคิริวาสี[1] นาคตฺเถโรปิ อฏฺฐารส วสฺสานิ ปริยตฺตึ ฐเปตฺวา ภิกฺขูนำ ธาตุกถำ อุทฺทิสิ. เตสำ คามวาสิกตฺเถเรหิ สทฺธึ สำสนฺเทนฺตานำ เอกปโญฺหปิ อุปฺปฏิปาฏิยา อาคโต นาโหสิ.

แม้พระนาคเถระผู้อยู่ที่ภูเขา ชื่อว่ากุรุนธิยะ ทอดทิ้งปริยัติไป ๑๘ ปี ก็ยังแสดงธาตุกถาแก่ภิกษุทั้งหลายได้. เมื่อภิกษุเหล่านั้น เทียบเคียงกับพระเถระทั้งหลายผู้เป็นคามวาสี แม้สักปัญหาเดียวก็มิได้มีมาโดยผิดลำดับกัน.

มหาวิหาเรปิ ติปิฏกจูฬาภยตฺเถโร นาม อฏฺฐกถำ อนุคฺคเหตฺวาว ปญฺจนิกาย- จูฬาภัย ไม่ทันเรียนอรรถกถาเลย ให้คน

แม้ที่มหาวิหาร พระเถระชื่อว่าติปิฏก-

---

[1] ฉ. กรุฬิยคิริวาสี, สี. การลิยคิริวาสี,
อิ. กรุลิยคิริวาสิ.

คุณจำรัส-คุณสุนี จิ๋วเจอสุข
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มณฺฑเล ตีณิ ปิฏกานิ ปริวตฺเตสฺสามีติ ตีกลองทองประกาศว่า เราจะปริวัตร
สุวณฺณเภรึ ปหราเปสิ. ภิกฺขุสงฺโฆ พระไตรปิฎกในวง(ผู้ศึกษา)ปัญจนิกาย ดังนี้.
"กตมาจริยานํ อุคฺคโห, อตฺตโน ภิกษุสงฆ์พูดกันว่า "ได้เรียนต่ออาจารย์
อาจริยุคฺคหญฺเญว วทตุ, อิตรถา วตฺตุ ไหนมา, ขอให้พระจูฬาภัยกล่าวเฉพาะที่
น เทมา"ติ อาห. อุปชฺฌาโยปิ นํ อตฺตโน เรียนต่ออาจารย์ของตนเท่านั้น, พวกเราไม่
อุปฏฺฐานมาคตํ ปุจฺฉิ "ตฺวํ อาวุโส เภรึ ยอมให้พูดไปโดยประการนอกนี้" ดังนี้. แม้
ปหราเปสี"ติ. อาม ภนฺเตติ. กึการณาติ[1] อุปัชฌายก็ถามเธอผู้มาอุปัฏฐากตนนั้นว่า"ดูกร
ปริยตฺตึ ภนฺเต ปริวตฺเตสฺสามีติ. อาวุโส อาวุโส เธอให้เขาตีกลองหรือ". ยอมรับว่า
อภย อาจริยา อิมํ ปทํ กถํ วทนฺตีติ. ใช่ครับ ท่าน. เพราะเหตุอะไรหรือ. ท่าน
เอวํ วทนฺติ ภนฺเตติ. เถโร หุหุนฺติ ผู้เจริญ ผมจักปริวัตรพระปริยัติ. อุปัชฌาย์
ปฏิพาหิ. ปุน โส อญฺเญนญฺเญน ปริยาเยน จึงกล่าวว่า ดูกรท่านอภัย อาจารย์ทั้งหลาย
เอวํ วทนฺติ ภนฺเตติ ติกฺขตฺตุํ อาห. เถโร กล่าวบทนี้ไว้ว่าอย่างไร. เธอก็ตอบว่า ท่าน
สพฺพํ หุหุนฺติ ปฏิพาหิตฺวา "อาวุโส ตยา ผู้เจริญ อาจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้อย่างนี้.
ปฐมํ กถิโตเยว อาจริยมคฺโค, อาจริยมุขโต พระเถระคอยขัดว่า หึง หึง. เธอจึงกล่าว
ปน อนุคฺคหิตตฺตา 'เอวํ อาจริยา วทนฺตี'ติ โดยปริยายอื่น ๆ อีกสิ้น ๓ ครั้งว่า กล่าวไว้
สญฺญาตุํ นาสกฺขิ. คจฺฉ อตฺตโน อาจริยานํ อย่างนี้ ท่านผู้เจริญ. พระเถระก็ขัดว่า
สนฺติเก สุณาหี"ติ. กุหึ ภนฺเต คจฺฉามีติ. หึง หึง เสียทุกครั้ง แล้วบอกว่า "ดูกร
คงฺคาย ปรโต โรหณชนปเท ตุลาธาร- อาวุโส บทที่เธอกล่าวที่แรกนั่นแหละเป็น

---

[1] ฉ. กึ การณาติ.

คุณจำรัส-คุณสุนี จิ๋วเจอสุข
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปพฺพตวิหาเร สพฺพปริยตฺติโก มหาธมฺม-รกฺขิตตฺเถโร นาม ปฏิวสติ[๑], ตสฺส สนฺติกํ คจฺฉาติ. สาธุ ภนฺเตติ เถรํ วนฺทิตฺวา ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ เถรสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา นิสีทิ. เถโร กสฺมา อาคโตสีติ ปุจฺฉิ. ธมฺมํ โสตุํ ภนฺเตติ. อาวุโส อภย ทีฆมชฺฌิเมสุ มํ กาเลน กาลํ ปุจฺฉนฺติ. อวเสสํ ปน เม ตีสมตฺตานิ วสฺสานิ น โอโลกิตปุพฺพํ. อปิจ ตุวํ รตฺตึ มม สนฺติเก ปริวตฺเตหิ, อหนฺเต ทิวา กถยิสฺสามีติ. โส สาธุ ภนฺเตติ ตถา อกาสิ. ปริเวณทฺวาเร มหามณฺฑปํ กาเรตฺวา คามวาสิโน ทิวเส ทิวเส ธมฺมสฺสวนาย อาคจฺฉนฺติ. เถโร รตฺตึ ปริวตฺติตุํ ทิวา กถยนฺโต อนุปุพฺเพน อวสานํ[๒] นิฏฺฐาเปตฺวา อภยตฺเถรสฺส สนฺติเก ฑฺฒฏิกาย นิสีทิตฺวา "อาวุโส มยฺหํ กมฺมฏฺฐานํ กเถหี"ติ อาห. ภนฺเต กึ ภณถ, นนุ มยา ตุมฺหากเมว

อาจริยมรรค (แนวทางของอาจารย์), แต่เพราะเธอมิได้เรียนจากปากของอาจารย์ จึงไม่อาจที่จะยืนยันว่า 'อาจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้อย่างนี้'. ขอเธอจงไป จงฟังในสำนักของอาจารย์ทั้งหลายของตนเถิด" ดังนี้. เธอจึงเรียนถามพระอุปัชฌาย์ว่า ท่านผู้เจริญ ผมต้องไปที่ไหน. อุปัชฌาย์ตอบว่า ท่านชื่อว่าพระมหาธัมมรักขิตเถระ ชำนาญปริยัติทั้งปวง ประจำอยู่ที่ ตุลาธารปัพพตวิหาร ใกล้โรหณ-ชนบท ทางฝั่งแม่น้ำคงคาฟากข้างโน้น, ขอเธอจงไปสู่สำนักของท่านผู้นั้น ดังนี้. เธอตอบรับว่า ครับท่าน ไหว้พระเถระแล้วจึงไปสู่สำนัก ของพระมหาธัมมรักขิตเถระพร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ ไหว้แล้วนั่งลง. พระ-เถระถามเธอว่า ท่านมาทำไมหรือ. ตอบว่าท่านผู้เจริญ ผมมาเพื่อฟังธรรม. จึงกล่าวว่าดูกรอาวุโส อภัย พวกภิกษุถามเราเป็นครั้งคราวในทีฆนิกายและมัชฌิมนิกาย. ส่วน

---

[๑] ฉ. วสติ.

[๒] ฉ. เทสนํ.

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๒๒

คุณจำรัส-คุณสุนี　จิ๋วเจอสุข
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สนฺติเก สุตํ, กิมหํ ตุเมฺหหิ อญฺญาตํ พระสูตรที่เหลือ เราไม่เคยเหลียวแลเลย
กเถสฺสามีติ. ตโต นํ เถโร อฺโญ เอส ตลอด ๓๐ ปีเต็ม. เอาอย่างนี้เถิด กลางคืน
อาวุโส คตกสฺส มคฺโค นามาติ อาห. ให้ท่านปริวัตรในสำนักของเรา, กลางวัน
อภยตฺเถโร กิร ตทา โสตาปนฺโน โหติ. เราจักบอกแก่ท่าน. พระอภัยเถระนั้นรับว่า
อถสฺส โส กมฺมฏฺฐานํ ทตฺวา อาคนฺตฺวา ครับ ท่าน ดังนี้แล้ว ได้กระทำโดยประการ
โลหปาสาเท ธมฺมํ ปริวตฺเตนฺโต เถโร นั้น. พวกชาวบ้านให้ช่างทำซุ้มใหญ่ไว้ที่ประตู
ปรินิพฺพุโตติ อสฺโสสิ. สุตฺวา "อาหรถ บริเวณ แล้วมาเพื่อการฟังธรรมกันทุก ๆ วัน.
อาวุโส จีวรนฺ"ติ จีวรํ ปารุปิตฺวา พระเถระ เมื่อกล่าวปริยัติที่พระอภัยเถระ
"อนุจฺฉวิโก อาวุโส อมฺหากํ อาจริยสฺส ปริวัตรไว้ในกลางคืน ก็ทำให้สิ้นสุดลงได้ตาม
อรหตฺตมคฺโค. อาจริโย โน อาวุโส อุชุ ลำดับในเวลากลางวันแล้ว (ครั้นเห็นว่า
อาชานีโย. โส อตฺตโน ธมฺมนฺเตวาสิกสฺส มีอรรถมิได้ผิดเพี้ยนไปจากอรรถกถา) ก็นั่ง
สนฺติเก ฆฏฺฏิกายํ นิสีทิตฺวา 'มยฺหํ บนเสื่อในที่ใกล้พระอภัยเถระ กล่าวว่า
กมฺมฏฺฐานํ กเถหี'ติ อาห. อนุจฺฉวิโก "นี่แน่ะอาวุโส ขอท่านจงบอกกรรมฐานแก่
อาวุโส เถรสฺส อรหตฺตมคฺโค"ติ. เอวรูปานํ ผมเถิด" ดังนี้. พระอภัยเถระ กล่าวว่า
คนฺโถ ปลิโพโธ น โหติ? ท่านผู้เจริญ ท่านพูดอะไร, ผมฟังอยู่ในสำนัก
ของท่านนี่เองมิใช่หรือ, ผมจะบอกกรรมฐาน
อะไรที่ท่านยังไม่รู้อีกเล่า. ลำดับนั้น พระ-
เถระจึงกล่าวกะพระอภัยเถระนั้นว่า ดูกร

---

[๑] ฉ. น โหตีติ.

คุณจำรัส-คุณสุนี จิ๋วเจอสุข
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อาวุโส ธรรมดาว่า ทางแห่งบุคคลผู้ถึงแล้วนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง ดังนี้. ทราบกันว่า ในเวลานั้น พระอภัยเถระเป็นพระโสดาบัน. ต่อมา พระอภัยเถระนั้น เมื่อมาให้กรรมฐานแก่พระเถระแล้ว (กลับไป) ปริวัตรธรรมอยู่ที่โสหะปราสาทก็ทราบว่า พระเถระท่านปรินิพพานแล้ว. ครั้นทราบแล้ว จึงกล่าวกะภิกษุทั้งหลายว่า "นี่แน่ะท่าน ขอท่านจงนำจีวรมา" ครั้นห่มจีวรแล้ว ก็กล่าวว่า "ดูกรท่านทั้งหลาย พระอรหัตมรรค จัดว่าสมควรแก่อาจารย์ของพวกเรา. ดูกรท่านทั้งหลาย อาจารย์ของพวกเราเป็นคนซื่อตรง เป็นบุรุษอาชาไนย. ท่านผู้นั้นนั่งบนเสื่อในที่ใกล้ศิษย์ผู้เรียนธรรมของตนแล้วยังกล่าวว่า 'ขอท่านจงบอกกรรมฐานแก่ผมเถิด' ดังนี้ได้. ดูกรท่านทั้งหลาย พระอรหัตมรรค จัดว่าสมควรแก่พระเถระ" ดังนี้. คันถะจึงไม่เป็นปลิโพธสำหรับภิกษุทั้งหลาย เห็นปานฉะนี้.

คุณวาณี-คุณนงลักษณ์ ปาน เกิดดี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิทฺธีติ โปฏฺฐชนิกา อิทฺธิ. สา หิ ภิชฺชติ. สา ปน วิปสฺสนาย ปลิโพโธ โหติ, น สมาธิสฺส สมาธึ ปตฺวา ปตฺตพฺพโต. ตสฺมา หิ[1] วิปสฺสนตฺถิเกน อิทฺธิปลิโพโธ อุปจฺฉินฺทิตพฺโพ, อิตเรน อวเสสาติ อยํ ตาว ปลิโพธกถาย วิตฺถาโร เวทิตพฺโพ[2].

คำว่า อิทธิ ได้แก่ ฤทธิ์ที่มีในปุถุชน. ก็ฤทธิ์นั้นเป็นสิ่งที่รักษาได้ยาก ดุจทารกนอนแบเบาะ และดุจข้าวกล้าอ่อน ฉะนั้น. ย่อมแตกทำลายได้ด้วยเหตุเพียงเล็กน้อยเท่านั้น. ก็ฤทธิ์นั้น จัดเป็นปลิโพธสำหรับวิปัสสนา, ไม่ใช่สำหรับสมาธิ เพราะบุคคลจะพึงบรรลุได้ เพราะบรรลุสมาธิ. ก็เพราะเหตุนั้น ภิกษุผู้ต้องการวิปัสสนา ควรตัดอิทธิปลิโพธ, ภิกษุนอกนี้ควรตัดปลิโพธที่เหลือ ดังนี้แล นี้เป็นความพิสดารในปลิโพธกถา ที่พึงทราบก่อน.

กมฺมฏฺฐานทายกวณฺณนา

พรรณนากรรมฐานทายก

๔๒. กมฺมฏฺฐานทายกํ กลฺยาณมิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวาติ เอตฺถ ปน ทุวิธํ กมฺมฏฺฐานํ

๔๒. ส่วนในข้อว่า เข้าไปหากัลยาณมิตรผู้ให้กรรมฐาน นี้ มีวินิจฉัยดังนี้

---

[1] ฉ. หิ-สทฺโท น ทิสฺสติ.
[2] ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

สพฺพตฺถกกมฺมฏฺฐานํ ปาริหาริยกมฺมฏฺฐานญฺจ. กรรมฐานมี ๒ อย่าง คือ สัพพัตถกกรรมฐาน ตตฺถ สพฺพตฺถกกมฺมฏฺฐานํ นาม ภิกฺขุสงฺฆาทีสุ (กรรมฐานจำปรารถนาในกิจทั้งปวง) และ เมตฺตา มรณสฺสติ จ. อสุภสญฺญาติปิ เอเก. ปาริหาริยกรรมฐาน (กรรมฐานที่ต้องบริหาร). ในกรรมฐาน ๒ อย่างนั้น เมตตาในบุคคลทั้งหลาย มีภิกษุสงฆ์เป็นต้นและมรณสติ ชื่อว่า สัพพัตถกกรรมฐาน. อาจารย์พวกหนึ่ง กล่าวว่า อสุภสัญญาก็ชื่อว่า เป็นสัพพัตถกกรรมฐาน ดังนี้ก็มี.

กมฺมฏฺฐานิเกน หิ ภิกฺขุนา ปฐมํ ตาว ตำ[1] ปริจฺฉินฺทิตฺวา สีมฏฺฐกภิกฺขุสเม สุขิตา ภวนฺตุ อพฺยาปชฺฌาติ เมตฺตา ภาเวตพฺพา. ตโต สีมฏฺฐกเทวตาสุ. ตโต โคจรคามมฺหิ อิสฺสรชเน. ตโต ตตฺถ มนุสฺเส อุปาทาย สพฺพสตฺเตสุ. โส หิ ภิกฺขุสเม เมตฺตาย สหวาสีนํ มุทุจิตฺตตํ ชเนติ. อถสฺส เต สุขสวาสา โหนฺติ. สีมฏฺฐกเทวตาสุ เมตฺตาย มุทุกตจิตฺตาหิ เทวตาหิ ธมฺมิกาย จริงอยู่ ภิกษุผู้ประกอบในกรรมฐานครั้งแรก ควรกำหนดภิกษุสงฆ์นั้นก่อน แล้วเจริญเมตตาไปในภิกษุสงฆ์ผู้อยู่ในสีมาว่า ขอภิกษุทั้งหลาย จงเป็นผู้มีความสุข ไม่มีความเบียดเบียนกันเถิด ดังนี้. ถัดจากนั้น จึงเจริญไปในพวกเทวดาผู้อยู่ในสีมา. ถัดจากนั้น เจริญไปในชนผู้เป็นใหญ่ในโคจรคาม, ถัดจากนั้นไป จึงเจริญไปในสัตว์ทั้งปวงในโคจรคามนั้น จับตั้งแต่พวกมนุษย์

[1] ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

คุณเปรมฤดี ภู่ยงยุทธ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

รกฺขาย สุสํวิหิตารกฺโข[๑] โหติ. โคจรคามมฺหิ ไป. จริงอยู่ ด้วยเมตตาในภิกษุสงฆ์ เธอ
อิสฺสรชเน เมตฺตาย มุทุกตจิตฺตสนฺตาเนหิ[๒] ย่อมยังความเป็นผู้มีจิตอ่อนโยนให้เกิดแก่ภิกษุ
อิสฺสรชเนหิ ธมฺมิกาย รกฺขาย ทั้งหลายผู้อยู่ร่วมกัน. เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุ
สุรกฺขิตปริกฺขาโร โหติ. ตตฺถ มนุสฺเสสุ เหล่านั้นก็ย่อมเป็นผู้มีสุขสังวาส (การอยู่
เมตฺตาย ปสาทิตจิตฺเตหิ เตหิ อปริภูโต ร่วมกันเป็นสุข) สำหรับเธอ. ด้วยเมตตา
หุตฺวา วิจรติ. สพฺพสตฺเตสุ เมตฺตาย ในพวกเทวดาผู้อยู่ในสีมา เธอจะเป็นผู้ที่
สพฺพตฺถ อปฺปฏิหตจาโร โหติ. มรณสฺสติยา เหล่าเทวดา ผู้มีจิตอันเมตตากระทำให้
ปน อวสฺสํ มยา มริตพฺพนฺติ จินฺเตนฺโต อ่อนโยนแล้ว ป้องกันรักษาไว้อย่างดี โดย
อเนสนํ ปหาย อุปรูปริวฑฺฒมานสงฺเวโค การรักษาอันประกอบด้วยธรรม. ด้วยเมตตา
อโนลีนวุตฺติโก โหติ. อสุภสญฺญาปริจิตจิตฺตสฺส ในชนผู้เป็นใหญ่ในโคจรคาม เธอจะเป็นผู้ที่
ปนสฺส ทิพฺพานิ อารมฺมณานิ โลภวเสน จิตฺตํ เหล่าชนผู้เป็นใหญ่ ผู้มีจิตสันดาน อันเมตตา
น ปริยาทิยนฺติ. กระทำให้อ่อนโยนแล้ว รักษาแวดล้อมไว้
อย่างดี โดยการรักษาอันประกอบด้วยธรรม.
ด้วยเมตตาในพวกมนุษย์ในโคจรคามนั้น เธอ
จะเป็นผู้ที่พวกมนุษย์ ผู้มีจิตอันเมตตาทำให้
เลื่อมใสแล้วเหล่านั้น ไม่ข่มเหงเอา
เปรียบไป. ด้วยเมตตาในสัตว์ทั้งปวง เธอ

---

[๑] ฉ. สุสังวิหิตรกฺโข.
[๒] ม. อิ. มุทุกตสนฺตาเนหิ.

คุณเปรมฤดี ภู่ยงยุทธ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จะเป็นผู้เที่ยวไปได้ ไม่ขัดข้องในที่ทั้งปวง. อนึ่งด้วยมรณสติ เธอเมื่อคิดว่า เราต้องตายเป็นแน่แท้ ดังนี้ ย่อมละอเนสนา (การแสวงหาที่ไม่สมควร) แล้วก็จะเป็นผู้มีความสังเวชเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน. อนึ่งสำหรับภิกษุ ผู้มีจิตสั่งสมไว้ในอสุภสัญญานั้น อารมณ์ทั้งหลายที่เป็นทิพย์ ก็หาครอบงำจิตด้วยอำนาจของโลภะได้ไม่.

เอวํ พหูปการตฺตา สพฺพตฺถ อตฺถยิตพฺพํ อิจฺฉิตพฺพนฺติ จ อธิปฺเปตสฺส โยคานุโยคกมฺมสฺส ฐานนฺติ จ สพฺพตฺถกกมฺมฏฺฐานนฺติ วุจฺจติ.

ด้วยประการดังกล่าวมานี้ กรรมฐาน ๓ มีเมตตา เป็นต้น จึงเรียกว่า สัพพัตถก-กรรมฐาน เพราะอรรถว่า พึงต้องการ คือ พึงปรารถนาได้ในกิจทั้งปวง เพราะความมีอุปการะมาก และเพราะอรรถว่า เป็นที่ตั้งแห่งการงาน คือ การประกอบเนือง ๆ ซึ่งโยคะที่ประสงค์.

จตฺตาฬีสาย ปน กมฺมฏฺฐาเนสุ ยํ ยสฺส จริยานุกูลํ, ตํ ตสฺส นิจฺจํ

ส่วนกรรมฐานใดในบรรดากรรมฐาน ๔๐ อย่าง ที่อนุกูลแก่จริยาของพระโยคีบุคคล

คุณสุจจิตร โกวิทวิจารณ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปริหริตพฺพตฺตา อุปริมสฺส จ ภาวนากมฺมสฺส ใด, กรรมฐานนั้น เรียกว่า ปาริหาริย-
ปทฏฺฐานตฺตา ปาริหาริยกมฺมฏฺฐานนฺติ กรรมฐาน เพราะเป็นกรรมฐานที่พระโยคี-
วุจฺจติ. อิติ อิมํ ทุวิธมฺปิ กมฺมฏฺฐานํ โย บุคคลนั้น พึงบริหารเป็นประจำ และเพราะ
เหติ, อยํ กมฺมฏฺฐานทายโก นาม. ตํ เป็นปทัฏฐานแห่งการงานในภาวนา อันเป็น
กมฺมฏฺฐานทายกํ. ส่วนเบื้องสูง. กัลยาณมิตรใด ให้กรรมฐาน
ทั้งสองนี้ ดังกล่าวมานี้, กัลยาณมิตรนี้ ชื่อว่า
กัลยาณมิตรผู้ให้กรรมฐาน. ได้แก่ เข้าไปหา
กัลยาณมิตรผู้ให้กรรมฐานนั้น.

กลฺยาณมิตฺตนฺติ : คำว่า กัลยาณมิตร : ได้แก่ มิตรที่ดี
อันตั้งอยู่ในฝักฝ่ายของความเจริญ แสวงหา
แต่ประโยชน์โดยส่วนเดียว ถึงพร้อมด้วยคุณ
อย่างนี้ คือ

ปิโย ครุภาวนีโย น่ารัก ๑, น่าเคารพ ๑, น่ายกย่อง
วตฺตา จ วจนกฺขโม ๑, เป็นผู้กล่าว ๑, อดทนต่อการ
คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา ว่ากล่าว ๑, แต่งกถาที่ลึกซึ้งได้ ๑,
โน จฏฺฐาเน นิโยชเย[๑][๒] ไม่ยังสัตว์ทั้งหลายให้ประกอบในฐานะ
ที่ไม่ควร ๑ ดังนี้เป็นต้น.

---

๑ ฉ. นิโยชโก.

๒ องฺ. สตฺตก. ๒๓/๓๓.

เอวมาทิคุณสมนฺนาคตำ　　เอกนฺตหิเตสี
วุฑฺฒิปกฺเข　ฐิตำ　กลฺยาณมิตฺตำ.

"มมญฺหิ อานนฺท กลฺยาณมิตฺตำ อาคมฺม ชาติธมฺมา สตฺตา ชาติยา ปริมุจฺจนฺตี"ติ-[1] อาทิวจนโต ปน สมฺมาสมฺพุทฺโธเยว สพฺพาการสมฺปนฺโน กลฺยาณมิตฺโต. ตสฺมา ตสฺมึ สติ ตสฺเสว ภควโต สนฺติเก คหิตำ กมฺมฏฺฐานำ สุคฺคหิตำ โหติ. ปรินิพฺพุเต ปน ตสฺมึ อสีติยา มหาสาวเกสุ โย ธรติ, ตสฺส สนฺติเก คเหตุำ วฏฺฏติ. ตสฺมิมฺปิ อสติ ยำ กมฺมฏฺฐานำ คเหตุกาโม โหติ, ตสฺเสว วเสน จตุกฺกปญฺจกชฺฌานานิ นิพฺพตฺเตตฺวา ฌานปทฏฺฐานำ วิปสฺสนำ วฑฺเฒตฺวา อาสวกฺขยปฺปตฺตสฺส[2] ขีณาสวสฺส สนฺติเก คเหตพฺพำ.

ก็พระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั่นเอง ทรงเป็นกัลยาณมิตร ผู้ถึงพร้อมโดยอาการทั้งปวง เพราะมีพระดำรัสตรัสไว้ว่า "ดูกรอานนท์ เป็นความจริงว่า สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตรแล้ว จึงหลุดพ้นจากความเกิดได้" ดังนี้ เป็นต้น. เพราะฉะนั้น เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นยังมีอยู่ (ยังทรงพระชนม์อยู่) กรรมฐานที่ภิกษุถือเอาในสำนัก ของพระผู้มีพระภาคนั้นนั่นแหละ จัดเป็นอันถือเอาได้ดีแล้ว. แต่เมื่อพระผู้มีพระภาคนั้น ทรงปรินิพพานไปแล้ว พระสาวก ในบรรดาพระมหาสาวก ๘๐ องค์รูปใด ยังดำรงอยู่, การที่เธอถือเอากรรมฐานในสำนักของท่านนั้น ย่อมควร. แม้เมื่อพระมหาสาวกนั้นไม่มี ภิกษุเป็นผู้ใคร่

---

[1] สำ. ส. ๑๕/๑๒๘, สำ. มหา. ๑๙/๓.
[2] สี. อิ. อาสวกฺขยำ ปตฺตสฺส.

คุณเพ็ญ　ศรียาภัย
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ถือเอากรรมฐานข้อใด, เธอควรถือเอาในสำนักของพระขีณาสพ ผู้ยังฌาน ๔ ฌาน ๕ ให้บังเกิดขึ้น ด้วยอำนาจแห่งกรรมฐานข้อนั้นนั่นแหละ แล้วเจริญวิปัสสนา อันมีฌานเป็นปทัฏฐาน บรรลุถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะเถิด.

กึ ปน ขีณาสโว อหํ ขีณาสโวติ อตฺตานํ ปกาเสตีติ ? กึ วตฺตพฺพํ, การกภาวํ หิ ชานิตฺวา ปกาเสติ. นนุ อสฺสคุตฺตตฺเถโร [1]"อารทฺธํ อิมสฺส ภิกฺขุโน กมฺมฏฺฐานํ, การโก อยนฺ"ติ[1] ชานิตฺวา อากาเส จมฺมขณฺฑํ ปญฺญเปตฺวา ตตฺถ ปลฺลงฺเกน นิสินฺโน กมฺมฏฺฐานํ กเถสีติ.

ถามว่า ก็พระขีณาสพจะประกาศตนเองว่า เราเป็นพระขีณาสพ ดังนี้หรือ ? ตอบว่าจะต้องพูดอะไรกันเล่า, ด้วยว่าท่านรู้ความเป็นการกบุคคล (ความเป็นบุคคลผู้ทำจริง) แล้วก็ย่อมประกาศ. พระอัสสคุตตเถระทราบว่า "ภิกษุรูปนี้ มีกรรมฐานอันปรารภแล้ว, ผู้นี้เป็นการกบุคคล" ดังนี้แล้ว จึงปูแผ่นหนังในอากาศ แล้วนั่งคู้บัลลังก์ บอกกรรมฐานอยู่บนแผ่นหนังนั้น มิใช่หรือ ดังนี้.

ตสฺมา สเจ ขีณาสวํ ลภติ, อิจฺเจตํ กุสลํ, โน เจ ลภติ, อนาคามิสกทาคามิ-

เพราะเหตุนั้น ถ้าหากว่า ได้พระ-ขีณาสพไซร้, การได้อย่างนี้นี่เป็นการดี,

---

๑-๑ ฉ. อารทฺธกมฺมฏฺฐานสฺส ภิกฺขุโน "กมฺมฏฺฐานการโก อยนฺ"ติ.

โสตาปนฺนชฺฌานลาภิปุถุชฺชนติปิฏกธรทฺวิปิฏก-ธรเอกปิฏกธเรสุ ปุริมสฺส ปุริมสฺส สนฺติเก. เอกปิฏกธเรปิ อสติ ยสฺส เอกสงฺคีติปิ อฏฺฐกถาย สทฺธึ ปคุณา, สยญฺจ[1] ลชฺชี โหติ, ตสฺส สนฺติเก คเหตพฺพํ. เอวรูปา หิ ตนฺติธโร วํสานุรกฺขิโต ปเวณิปาลโก อาจริโย อาจริยมติโกว โหติ, น อตฺตโน มติโก. เตเนว โปราณกตฺเถรา "ลชฺชี รกฺขิสฺสติ ลชฺชี รกฺขิสฺสติ ลชฺชี รกฺขิสฺสตี"ติ ติกฺขตฺตุ อาหํสุ.

หากว่าไม่ได้, ก็ควรถือเอาในสำนักของพระอนาคามี พระสกทาคามี พระโสดาบันปุถุชนผู้ได้ฌาน ท่านผู้ทรง ๓ ปิฎก ทรง ๒ ปิฎก และทรงปิฎกเดียว ลดหลั่นกันไป. แม้เมื่อท่านผู้ทรงปิฎกเดียวไม่มี ก็ควรถือเอาในสำนักของท่านผู้มีแม้สังคีติเดียวคล่องแคล่วพร้อมด้วยอรรถกถา, และตัวท่านเองก็เป็นลัชชีด้วย. เพราะว่าท่านผู้เป็นเช่นนี้ จะเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งแบบแผน เป็นผู้ตามรักษาวงศ์ รักษาประเพณี เป็นอาจารย์ เป็นผู้ถือมติของอาจารย์เท่านั้น, ไม่ถือมติของตน. เพราะเหตุนั้นนั่นเอง พระเถระในปางก่อนทั้งหลายจึงกล่าวถึง ๓ ครั้งว่า "ลัชชีจักรักษา ลัชชีจักรักษา ลัชชีจักรักษา" ดังนี้.

ปุพฺเพ วุตฺตขีณาสวาทโย เจตฺถ อตฺตโน อธิคตมคฺคเมว อาจิกฺขนฺติ. พหุสฺสุโต ปน ตํ ตํ อาจริยํ อุปสงฺกมิตฺวา

ก็ในเรื่องบอกกรรมฐานนี้ พระอริย-บุคคลทั้งหลาย มีพระขีณาสพเป็นต้น ที่กล่าวในตอนก่อน ย่อมบอกได้แต่ทางที่ท่านเอง

---

[1] ฉ. อยญฺจ.

อุคฺคหปริปุจฺฉานํ วิโสธิตตฺตา อิโต จิโต บรรลุเท่านั้น. แต่ภิกษุผู้พหูสูต เพราะความที่
จ สุตฺตญฺจ การณญฺจ สลฺลกฺเขตฺวา เธอเข้าไปหาอาจารย์นั้นๆ แล้วชำระอุคคหะ
สปฺปายาสปฺปายํ โยเชตฺวา คหณฏฺฐาเน (บาลี) และปริปุจฉา (อรรถกถา) ให้
คจฺฉนฺโต มหาหตฺถี วิย มหามคฺคํ ทสฺเสนฺโต หมดจด กำหนดสูตรและการณะจากสูตรนั้น
กมฺมฏฺฐานํ กถยิสฺสติ. ตสฺมา เอวรูปิ สูตรนี้แล้ว ประกอบให้เป็นสัปปายะน้อยใหญ่
กมฺมฏฺฐานทายกํ กลฺยาณมิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา แล้ว จักบอกกรรมฐาน แสดงไว้เป็นทาง
ตสฺเส[1] วตฺตปฏิปตฺตึ กตฺวา กมฺมฏฺฐานํ กว้าง เหมือนช้างใหญ่เดินไปในที่รก ย่อม
คเหตพฺพํ. แสดงทางที่มันไปเป็นช่องกว้าง ฉะนั้น.
เพราะฉะนั้น ภิกษุควรเข้าไปหากัลยาณมิตร
ผู้ให้กรรมฐานที่เป็นเช่นนี้ แล้วทำวัตรปฏิบัติ
ต่อท่านทีเดียว แล้วถือเอากรรมฐานเถิด.

สเจ ปน ตํ เอกวิหาเรเยว ลภติ, ก็ถ้าหากว่า เธอได้กัลยาณมิตรนั้นใน
อิจฺเจตํ กุสลํ, โน เจ ลภติ, ยตฺถ โส วิหารเดียวกันเลย, การได้อย่างนี้ นั่นเป็น
วสติ, ตตฺถ คนฺตพฺพํ. [2]คจฺฉนฺเตน ปน การดี, ถ้าหากว่า ไม่ได้ เธอควรไปที่วิหาร
โธตมกฺขิเตหิ ปาเทหิ อุปาหนา อารุหิตฺวา ที่กัลยาณมิตรนั้นอยู่เถิด. ก็ภิกษุผู้จะไป
ฉตฺตํ คเหตฺวา เตลนาฬิมธุผาณิตาทีนิ ไม่ควรเป็นผู้ล้างเท้า ทาน้ำมัน สวมรองเท้า

---

[1] ฉ. ตสฺส.

[2] ฉ. คจฺฉนฺเตน จ น โธตมกฺขิเตหิ...
อนฺเตวาสิกปริวุเตน คนฺตพฺพํ.

คุณศุภชัย ระวังนาม
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

คาหาเปตฺวา อนฺเตวาสิกปริวุเตน น ถือร่ม ให้อันเตวาสิกถือกระโหลกน้ำมัน คนฺตพฺพํ[1] คมิกวตฺตํ ปน ปูเรตฺวา อตฺตโน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น แวดล้อมไป. แต่ควร ปตฺตจีวรํ สยเมว คเหตฺวา อนฺตรามคฺเค ทำคมิกวัตร (วัตรของภิกษุผู้ไป) ให้เต็ม ยํ ยํ วิหารํ ปวิสติ สพฺพตฺถ วตฺตปฏิปตฺตึ ถือบาตรและจีวรของตนเสียเองทีเดียว เข้า กุรุมาเนน สลฺลหุกปริกฺขาเรน ปรมสลฺเลข- ไปยังวิหารใด ๆ ในระหว่างทาง ก็ทำวัตร วุตฺตินา หุตฺวา คนฺตพฺพํ. ปฏิบัติในทุกวิหาร มีบริขารเบาพร้อม มีความประพฤติเป็นบรมสัลเลขะไปเถิด.

ตํ วิหารํ ปวิสนฺเตน อนฺตรามคฺเคเยว อันภิกษุผู้จะเข้าไปสู่วิหารนั้น ควรให้ ทนฺตกฏฺฐํ กปฺปิยํ การาเปตฺวา คเหตฺวา เขาทำไม้ชำระฟันให้เป็นกัปปิยะเสีย ใน ปวิสิตพฺพํ, น จ "มุหุตฺตํ วิสฺสมิตฺวา ระหว่างทางเลยทีเดียว ถือเอาแล้วเข้าไป ปาทโธวนมกฺขนาทีนิ กตฺวา อาจริยสฺส เถิด, แต่ไม่ควรเข้าไปสู่ในบริเวณอื่น ด้วย สนฺติกํ คมิสฺสามี"ติ อญฺญํ ปริเวณํ ปวิสิตพฺพํ. คิดว่า "เราจักพักสักครู่ ทำกิจทั้งหลายมี กสฺมา ? สเจ หิสฺส ตตฺร อาจริยสฺส ล้างเท้าทาน้ำมัน เป็นต้น แล้วจึงเข้าไปสู่ วิสภาคา ภิกฺขู ภเวยฺยุ, เต อาคมนการณํ สำนักของอาจารย์" ดังนี้. ถามว่า เพราะ ปุจฺฉิตฺวา อาจริยสฺส อวณฺณํ ปกาเสตฺวา เหตุไร ? ตอบว่า เพราะถ้าหากว่า ใน "นฏฺโฐสิ, สเจ ตสฺส สนฺติกํ อาคโต"ติ วิหารนั้น พึงมีพวกภิกษุที่เป็นวิสภาคะ (ไม่

---

[1] ฉ. คจฺฉนฺเตน จ น โธตมกฺขิเตหิ...
อนฺเตวาสิกปริวุเตน คนฺตพฺพํ.

คุณศุภชัย ระวังนาม
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิปฺปฏิสารํ อุปฺปาเทยฺยุ, เยน ตโต[๑] ถูกกัน) ของอาจารย์ผู้นั้นอยู่, ภิกษุเหล่านั้น
ปฏินิวตฺเตยฺย, ตสฺมา อาจริยสฺส วสนฏฺฐานํ ถามเหตุแห่งการมาแล้ว จะประกาศความ
ปุจฺฉิตฺวา อุชุกํ ตตฺเถว คนฺตพฺพํ. ไม่ดีของอาจารย์ กล่าวว่า "ฉิบหายละ ท่าน
ถ้าหากว่าท่านมาสู่สำนักของคนผู้นั้น" ดังนี้
ก็จะพึงยังความไม่สบายใจ ให้เกิดขึ้น,
เป็นเหตุให้เธอ พึงกลับจากสถานที่นั้นเสีย,
เพราะฉะนั้น เธอถามถึงที่อยู่ของอาจารย์
แล้ว พึงตรงไปในที่นั้นเลยทีเดียว.

สเจ อาจริโย ทหรตโร โหติ, ถ้าหากว่า อาจารย์ผู้อ่อนกว่า, ก็ไม่
ปตฺตจีวรปฏิคฺคหณาทีนิ น สาทิตพฺพานิ. ควรยินดีกิจทั้งหลาย มีการรับบาตรและจีวร
สเจ วุฑฺฒตโร[๒], คนฺตฺวา อาจริยํ วนฺทิตฺวา เป็นต้น (ที่ท่านจะทำให้). ถ้าหากว่าท่าน
ฐาตพฺพํ. "นิกฺขิปาวุโส ปตฺตจีวรนฺ"ติ แก่กว่า, ไปถึงแล้วควรไหว้อาจารย์ แล้ว
วุตฺเตน นิกฺขิปิตพฺพํ. "ปานียํ ปิวาหี"ติ ยืนอยู่. พอท่านบอกว่า "อาวุโส จงวาง
วุตฺเตน สเจ อิจฺฉติ ปาตพฺพํ. "ปาเท บาตรและจีวรลงเถิด" ดังนี้ ก็ควรวางลง.
โธวา"ติ[๓] วุตฺเตน น ตาว ปาทา ท่านบอกว่า "จงดื่มน้ำเถิด" ถ้าหากต้องการ
โธวิตพฺพา. สเจ หิ อาจริเยน อาภตํ ก็ควรดื่ม. ท่านบอกว่า "จงล้างเท้า" ก็ยัง

---

๑ ฉ. ตโตว.
๒ ฉ. วุฑฺฒตโร โหติ.
๓ ฉ. โธวาหีติ.

คุณศุภชัย ระวังนาม
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อุทกำ ภเวยฺย; น สารุปฺป สิยา. ไม่ควรล้างเท้าก่อน. เพราะถ้าหากว่า "โธวาวุโส, น มยา อาภตำ, อญฺเญหิ เป็นน้ำที่อาจารย์ตักมา, ก็จะพึงเป็นสิ่งที่ไม่ อาภตนฺ"ติ วุตฺเตน ปน ยตฺถ อาจริโย น สมควรไป. แต่ท่านบอกว่า "อาวุโส จง ปสฺสติ, เอวรูเป ปฏิจฺฉนฺเน วา โอกาเส ล้างเท้าเถิด, ไม่ใช่น้ำที่เราตักมา, ผู้อื่น อพฺโภกาเส วิหารสฺสาปิ วา เอกมนฺเต ตักมา" ดังนี้ ก็ควร(ไป)นั่งในที่แจ้ง อันเป็น นิสีทิตฺวา ปาทา โธวิตพฺพา. ที่ว่างที่เขากั้นไว้เช่นนี้ หรือแม้ในส่วนข้าง-หนึ่งแห่งวิหาร ที่อาจารย์จะมองไม่เห็น แล้ว ล้างเท้าทั้งสองเถิด.

สเจ อาจริโย เตลนาฬึ อาหรติ ถ้าหากว่า อาจารย์นำกระโหลกน้ำมัน อุฏฺฐหิตฺวา อุโภหิ หตฺเถหิ สกฺกจฺจำ มาให้ ก็ควรลุกขึ้น ใช้มือทั้งสองข้างรับเอา คเหตพฺพา. สเจ หิ นำ[1] น คณฺเหยฺย, "อยำ โดยเคารพ. เพราะถ้าหาก เธอไม่รับ ภิกฺขุ อิโตเอว ปฏฺฐาย สมฺโภคำ โกเปตี"ติ กระโหลกน้ำมันนั้นไซร้, ความเข้าใจเป็น อาจริยสฺส อญฺญถตฺตำ ภเวยฺย. คเหตฺวา ปน อย่างอื่นจะพึงมีแก่อาจารย์ได้ว่า "ภิกษุรูปนี้ อาทิโตว ปาทา น มกฺเขตพฺพา. สเจ หิ ทำการใช้สอยร่วมกันให้เสียหาย (รังเกียจ ตำ อาจริยสฺส คตฺตพฺภญฺชนเตลำ ภเวยฺย, น การใช้สอยร่วมกัน) ตั้งแต่บัดนี้เลยทีเดียว สารุปฺปำ สิยา. ตสฺมา ปรมำ สีสำ มกฺเขตฺวา นะ" ดังนี้. แต่ว่า รับแล้วไม่ควรทาเท้าก่อน ขนฺธาทีนิ มกฺเขตพฺพานิ. "สพฺพปาริหาริย- ทีเดียว. เพราะถ้าหากของนั้น พึงเป็นน้ำมัน เตลมิทำ อาวุโส ปาเทปิ มกฺเขหี"ติ วุตฺเตน สำหรับชะโลมตัวของอาจารย์ไซร้, ก็จะพึง

---

[1] ฉ. อยำ ปาโร น ทิสฺสติ.

คุณศุภชัย ระวังนาม
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปน โถกำ สีเส กตฺวา ตโต[1] ปาเท เป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมไป. เพราะ มกฺเขตฺวา "อิมำ เตลนาฬึ ฯเปมิ ภนฺเต"ติ เหตุนั้น จึงควรทาศีรษะก่อน แล้วจึงทา วตฺวา อาจริเย คณฺหนฺเต ทาตพฺพา. ส่วนอื่น มีคอ เป็นต้น. แต่พออาจารย์บอกว่า "น้ำมันนี้ใช้ได้ทุกอย่าง ท่านจะทาเท้าก็ได้" ดังนี้ ก็แตะ (น้ำมัน) ที่ศีรษะหน่อยหนึ่ง ถัดจากนั้น จึงทาเท้า (เสร็จแล้ว) ก็บอกท่านว่า "ท่านขอรับ กระผมจะเก็บกระโหลกน้ำมันนี้ละครับ" เมื่ออาจารย์จะรับไป ก็ควรมอบให้ท่านไป.

อาคตทิวสโต ปฏฺฐาย กมฺมฏฺฐานำ เม ภนฺเต กเถถ อิจฺเจวำ น วตฺตพฺพำ. ทุติยทิวสโต ปน ปฏฺฐาย สเจ อาจริยสฺส ปกติอุปฏฺฐาโก อตฺถิ, ตำ ยาจิตฺวา วตฺตำ กาตพฺพำ. สเจ ยาจิโตปิ น เทติ, โอกาเส ลทฺเธเยว กาตพฺพำ. กโรนฺเตน จ[2] ขุทฺทกมชฺฌิมมหนฺตานิ ตีณิ ทนฺตกฏฺฐานิ อุปนาเมตพฺพานิ. สีตำ อุณฺหนฺติ ทุวิธำ เริ่มแต่วันที่มาถึง ภิกษุไม่ควรพูดอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านโปรดบอกกรรมฐานแก่ผมเถิด ดังนี้. แต่ว่า นับแต่วันที่ ๒ ไป (ถัดจากวันที่มาถึง) ถ้าหากว่าภิกษุผู้เป็นอุปัฏฐากตามปกติของอาจารย์มีอยู่, ควรขอร้องกะท่านผู้นั้น กระทำวัตร (แทน). ถ้าหากท่านแม้ถูกเธอขอร้องแล้ว ก็ยังไม่ยอมให้, ก็ควรทำเมื่อได้โอกาสนั่นเทียว. อนึ่ง

---

[1] ฉ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

[2] ฉ. จ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณศุภชัย ระวังนาม
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มุขโธวนอุทกญฺจ นฺหาโนทกญฺจ ปฏิยาเทตพฺพํ. ตโต ยํ อาจริโย ตีณิ ทิวสานิ ปริภุญฺชติ, ตาทิสเมว นิจฺจํ อุปฏฺฐเปตพฺพํ[๑] นิยมํ อกตฺวา ยํ วา ตํ วา ปริภุญฺชนฺตสฺส ยถาลทฺธํ อุปนาเมตพฺพํ. กึ พหุนา วุตฺเตน, ยนฺตํ ภควตา "อนุเตวาสิเกน ภิกฺขเว อาจริยมฺหิ สมฺมาวตฺติตพฺพํ. ตตฺรายํ สมฺมาวตฺตนา, กาลสฺเสว อุฏฺฐาย อุปาหนา โอมุญฺจิตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา ทนฺตกฏฺฐํ ทาตพฺพํ. มุโขทกํ ทาตพฺพํ. อาสนํ ปญฺญเปตพฺพํ. สเจ ยาคุ โหติ, ภาชนํ โธวิตฺวา ยาคุ อุปนาเมตพฺพา"ติอาทิกํ มหาขนฺธเก[๓] สมฺมาวตฺตํ ปญฺญตฺตํ, ตํ สพฺพมฺปิ กาตพฺพํ.

ภิกษุเมื่อจะทำ ควรน้อมนำไม้ชำระฟัน ๓ ขนาด คือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่เข้าไป (ถวาย). ควรจัดแจงน้ำล้างหน้าและน้ำอาบ ๒ อย่าง คือ เย็นอย่างหนึ่ง ร้อนอย่างหนึ่งไว้. นับแต่วันนั้นไป อาจารย์ใช้สอยไม้ชำระฟันและน้ำอย่างใดไป ตลอด ๓ วัน, ก็ควรน้อมนำของอย่างนั้นนั่นแหละเข้าไป (ถวาย) ประจำ. เมื่ออาจารย์ใช้สอยของ อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ไม่ทำให้แน่นอนไว้ ก็ควรน้อมนำของตามที่เธอได้เข้าไปถวาย. ประโยชน์อะไรด้วยคำที่ต้องกล่าวให้มากไป, สัมมาวัตรที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ในมหาขันธกะว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันเตวาสิกควรประพฤติชอบในอาจารย์. นี้เป็นความประพฤติชอบในข้อนั้น, คือควรลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ถอดรองเท้า กระทำอุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง แล้ว

---

๑ ฉ. อุปนาเมตพฺพํ.

๒ วิ. มหา. ๔/๑๑๒.

๓ ฉ. ขนฺธเก.

คุณศุภชัย ระวังนาม
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ถวายไม้ชำระฟัน. ถวายน้ำล้างหน้า. ปูลาดอาสนะ. ถ้าหากว่า ยาคูมีอยู่, เธอควรล้างภาชนะแล้วน้อมนำยาคูเข้าไปถวาย"ดังนี้เป็นต้น นั้นอันใด, สัมมาวัตรแม้ทั้งหมดนั้นเธอก็ควรทำ.

เอวํ วตฺตสมฺปตฺติยา ครุ อาราธยมาเนน สายํ วนฺทิตฺวา ยาหีติ วิสฺสชฺชิเตน คนฺตพฺพํ, ยทา โส กิสฺสาคโตสีติ ปุจฺฉติ, ตทา อาคมนการณํ กเถตพฺพํ. สเจ โส เนว ปุจฺฉติ, วตฺตํ ปน สาทิยติ, ทสาเห วา ปกฺเข วา วีติวตฺเต เอกทิวสํ วิสฺสชฺชิเตนาปิ อคนฺตฺวา โอกาสํ กาเรตฺวา อาคมนการณํ อาโรเจตพฺพํ. อกาเล วา คนฺตฺวา กิมตฺถํ อาคโตสีติ ปุฏฺเฐน อาโรเจตพฺพํ. สเจ โส ปาโตว อาคจฺฉาติ วทติ, ปาโตว คนฺตพฺพํ.

อันภิกษุผู้ยังครูให้ยินดีอยู่ด้วยวัตรสมบัติอย่างนี้ ในเวลาเย็น พอท่านปล่อยว่า ท่านไปได้แล้วละ ดังนี้ ก็ควรไหว้ท่านแล้วไปเถิด, ในเวลาใดท่านถามว่า เธอมาเพื่อประโยชน์อะไร ดังนี้, ในเวลานั้น ควรบอกเหตุแห่งการมา. ถ้าหากว่า ท่านไม่ถามเลย, แต่ว่ายังยินดีวัตร (ของภิกษุ) อยู่, เมื่อ ๑๐ วันหรือปักษ์หนึ่งล่วงไปแล้ว วันหนึ่งเธอแม้ว่า ท่านปล่อยแล้วก็อย่าไป ควรให้ท่านเปิดโอกาสให้ แล้วแจ้งเหตุแห่งการมาเถิด. อีกอย่างหนึ่ง เธอควรไปในเวลาที่ไม่สมควร พอถูกท่านถามว่า เธอมาเพื่อประโยชน์อะไร ดังนี้แล้ว พึงแจ้งให้ท่านทราบเถิด. ถ้าหากท่านกล่าวว่า เธอจงมาแต่เช้าเลย ดังนี้, ก็ควรไปแต่เช้าทีเดียว.

คุณศุภชัย ระวังนาม
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สเจ ปนสฺส ตาย เวลาย ปิตฺตาพาเธน วา กุจฺฉิ ปริฑยฺหติ, อคฺคิมนฺทตาย วา ภตฺตํ น ชีรติ, อญฺโญ วา โกจิ โรโค พาธติ, ตํ ยถาภูตํ อาวีกตฺวา[1] อตฺตโน สปฺปายเวลํ อาโรเจตฺวา ตาย เวลาย อุปสงฺกมิตพฺพํ. อสปฺปายเวลายํ หิ วุจฺจมานมฺปิ กมฺมฏฺฐานํ น สกฺกา โหติ มนสิกาตุนฺติ. อยํ กมฺมฏฺฐานทายกสฺส กลฺยาณมิตฺตสฺส อุปสงฺกมิตฺวาติ เอตฺถ วิตฺถาโร.

แต่ถ้าหากในเวลานั้น ท้องของเธอถูกโรคดีแผดเผาเอาก็ดี, อาหารไม่ย่อยเพราะไฟธาตุอ่อนไปก็ดี, โรคอย่างใดอย่างหนึ่งเบียดเบียนเอาก็ดี, ควรเปิดเผยถึงข้อนั้นตามความเป็นจริง แจ้งเวลาที่เป็นสัปปายะของตนแล้ว เข้าไปหาในเวลานั้น เถิด. เพราะว่า ในเวลาที่ไม่เป็นสัปปายะเธอไม่อาจจะมนสิการกรรมฐาน แม้ที่พระอาจารย์กล่าวอยู่ได้ ดังนี้แล. นี้เป็นความพิสดารในข้อว่า เข้าไปหากัลยาณมิตรผู้ให้กรรมฐานนี้.

จริยาวณฺณนา

๔๓. อิทานิ อตฺตโน จริยานุกูลนฺติ เอตฺถ จริยาติ ฉ จริยา ราคจริยา โทสจริยา โมหจริยา สทฺธาจริยา

พรรณนาจริยา

๔๓. บัดนี้ จะวินิจฉัยในคำว่า กรรมฐานที่เหมาะสมแก่จริยาของตน นี้ คำว่า จริยา ได้แก่ จริยา มี ๖ คือ ราคจริยา

---

[1] ม. อารี กตฺวา, ฉ. อาวิกตฺวา.

คุณไสว ระวังนาม
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

พุทฺธิจริยา วิตกฺกจริยาติ. เกจิ ปน ราคาทีนํ โทสจริยา โมหจริยา สัทธาจริยา สัสคฺคสนฺนิปาตวเสน อปราปิ จตสฺโส, พุทธิจริยา วิตักกจริยา. ส่วนอาจารย์ ตถา สทฺธาทีนนฺติ อิมาหิ อฏฺฐหิ สทฺธึ บางพวก ย่อมปรารถนาจริยา ๑๔ พร้อมกับ จุทฺทส อิจฺฉนฺติ. เอวํ ปน ปเภเท จริยา ๘ เหล่านี้ คือ จริยา ๔ แม้อย่างอื่น วุจฺจมาเน ราคาทีนํ สทฺธาทีหิปิ สัสคฺคํ ด้วยอำนาจแห่งความระคนกัน และประชุมกัน กตฺวา อเนกา จริยา โหนฺติ, ตสฺมา แห่งจริยา ๓ มีราคจริยา เป็นต้น, และ สงฺเขเปน ฉเฬว จริยา เวทิตพฺพา. จริยา ๔ เหมือนอย่างนั้น ด้วยอำนาจแห่ง จริยา ปกติ อุสฺสนฺนตาติ อตฺถโต เอกํ. ความระคนกัน และประชุมกันแห่งจริยา ๓ มี ตาสุ วเสน ฉเฬว ปุคฺคลา โหนฺติ ราคจริโต สัทธาจริยา เป็นต้น. ก็เมื่อจะกล่าวถึง โทสจริโต โมหจริโต สทฺธาจริโต ประเภทโดยประการดังกล่าวนี้ จริยาย่อม พุทฺธิจริโต วิตกฺกจริโตติ. มีได้มากมาย เพราะทำจริยา ๓ มีราคจริยา เป็นต้น ให้ปะปนแม้กับจริยา ๓ มีสัทธาจริยา เป็นต้น, เพราะฉะนั้น พึงทราบว่า โดย สังเขป จริยามี ๖ เท่านั้น. ข้อว่า จริยา ปกติ อุสฺสนฺนตา ดังนี้ โดยสภาวะก็เป็น อันเดียวกัน. บุคคลย่อมมีได้ ๖ เท่านั้น ด้วย อำนาจแห่งจริยาทั้งหลายเหล่านั้น คือ บุคคลราคจริต บุคคลโทสจริต บุคคล โมหจริต บุคคลสัทธาจริต บุคคลพุทธิจริต บุคคลวิตกจริต

คุณไสว ระวังนาม
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตฺถ ยสฺมา ราคจริตสฺส กุสลปฺปวตฺติ-สมเย สทฺธา พลวตี โหติ, ราคสฺส อาสนฺนคุณตฺตา. ยถา หิ อกุสลปกฺเข ราโค สินิทฺโธ นาติลูโข, เอวํ กุสลปกฺเข สทฺธา. ยถา ราโค วตฺถุกาเม ปริเยสติ, เอวํ สทฺธา สีลาทิคุเณ ปริเยสติ? ยถา ราโค อหิตํ น ปริจฺจชติ, เอวํ สทฺธา หิตํ น ปริจฺจชติ, ตสฺมา ราคจริตสฺส สทฺธาจริโต สภาโค.

ในบรรดาบุคคล ๖ จำพวกนั้น เพราะเหตุที่ในเวลาประพฤติกุศล ศรัทธาของคนราคจริตย่อมเป็นธรรมชาติมีกำลัง, เพราะความที่ศรัทธาเป็นคุณใกล้ต่อราคะ. เหมือนอย่างว่า ในฝ่ายอกุศล ราคะเป็นโทษที่สดใสไม่เศร้าหมองจนเกินไปฉันใด, ในฝ่ายกุศล ศรัทธาเป็นธรรมที่สดใสไม่เศร้าหมองฉันนั้น. ราคะย่อมแสวงหาวัตถุกามทั้งหลาย ฉันใด, ศรัทธาย่อมแสวงหาคุณทั้งหลายมีศีล เป็นต้น ฉันนั้น. ราคะย่อมไม่สละสิ่งที่หาประโยชน์มิได้ฉันใด, ศรัทธาย่อมไม่สละสิ่งที่เป็นประโยชน์ ฉันนั้น, ฉะนั้น บุคคลสัทธาจริตจึงเป็นสภาคแห่งบุคคลราคจริต.

ยสฺมา ปน โทสจริตสฺส กุสลปฺปวตฺติ-สมเย ปญฺญา พลวตี โหติ, โทสสฺส นิสฺสิเนโห[๒] น อารมฺมณํ อลฺลียติ, เอวํ

ส่วนว่า เพราะเหตุที่ในเวลาประพฤติกุศล ปัญญาของบุคคลโทสจริตย่อมเป็นธรรมชาติมีกำลัง, เพราะความที่ปัญญาเป็นคุณใกล้ต่อโทสะ. เหมือนอย่างว่า ในฝ่าย

---

[๑] ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

[๒] ม. สินิทฺโธ, อิ. อสินิทฺโธ.

คุณไสว ระวังนาม
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กุสลปกฺเข ปญฺญา. ยถา จ โทโส อกุศล โทสะ เป็นโทษที่ไม่มีความเยื่อใย
อภูตมฺปิ[๑] โทสเมว ปริเยสติ, เอวํ ไม่พัวพันอารมณ์ฉันใด, ในฝ่ายกุศล ปัญญา
ปญฺญา ภูตํ โทสเมว ปริเยสติ[๒] ยถา โทโส เป็นธรรมที่ไม่มีความเยื่อใย ไม่ติดพันอารมณ์
สตฺตปริวชฺชนากาเรน ปวตฺตติ, เอวํ ฉันนั้น. อนึ่ง โทสะย่อมแสวงหาโทษ แม้ที่
ปญฺญา สงฺขารปริวชฺชนากาเรน, ตสฺมา ไม่มีจริงเลย ฉันใด, ปัญญาย่อมแสวงหา
โทสจริตสฺส พุทฺธิจริโต สภาโค. โทษที่มีจริงเท่านั้น ฉันนั้น. โทสะย่อมเป็นไป
โดยอาการละเว้น (ไม่ไยดี) สัตว์ฉันใด,
ปัญญาย่อมเป็นไป โดยอาการละเว้นสังขาร
ฉันนั้น, ฉะนั้น บุคคลพุทธิจริต จึงเป็นสภาค
ของบุคคลโทสจริต.

ยสฺมา ปน โมหจริตสฺส อนุปฺปนฺนานํ ส่วนว่าเพราะเหตุที่เมื่อบุคคลโมหจริต
กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย วายมมานสฺส พยายามเพื่อความเกิดขึ้น แห่งกุศลธรรมทั้ง-
เยภุยฺเยน อนตฺถรายกรา วิตกฺกา อุปฺปชฺชนฺติ, หลายที่ยังไม่เกิดขึ้น วิตกทั้งหลาย อันเป็นตัว
โมหสฺส อาสนฺนลกฺขณตฺตา. ยถา หิ โมโห กระทำอันตราย มักจะเกิดขึ้น, เพราะความ
ปริพฺยากุลตาย อนวฏฺฐิโต, เอวํ วิตกฺโก ที่วิตกมีลักษณะใกล้เคียงต่อโมหะ. เหมือน-
นานปฺปการวิตกฺกนตาย. ยถา จ โมโห อย่างว่า โมหะไม่หยุดนิ่ง เพราะความ
อปริโยคาหณตาย จญฺจโล, ตถา วิตกฺโก วุ่นวาย ฉันใด, วิตกก็ไม่หยุดนิ่ง เพราะ

---

๑ ม. อิ. อภูตํ.
๒ ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

คุณไสว ระวังนาม
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ลหุปริกปฺปนตาย, ตสฺมา วิตกฺกจริโต สภาโคติ.

โมหจริตสฺส ความตรึกไปโดยประการต่าง ๆ ฉันนั้น. อนึ่ง โมหะเป็นโทษที่หวั่นไหวเพราะความจับได้ไม่มั่น ฉันใด, วิตกก็เป็นธรรมที่หวั่นไหว เพราะความที่ตรึกไปเร็ว ฉันนั้น, เพราะฉะนั้น บุคคลวิตกจริตจึงเป็นสภาคของบุคคลโมหจริต ดังนี้แล.

อปเร ตณฺหามานทิฏฺฐิวเสน อปราปิ ติสฺโส จริยาติ[๑] วทนฺติ. ตตฺถ ตณฺหา ราโคเยว, มาโน จ ตสมฺปยุตฺโตติ ตทุภยํ ราคจริยํ นาติวตฺตติ. โมหนิทานตฺตา จ ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐิจริยา โมหจริยเมว อนุปตติ.

อาจารย์อีกพวกหนึ่งกล่าวว่า ยังมีจริยา ๓ อย่าง แม้อื่นอีก ด้วยอำนาจแห่งตัณหา มานะ และทิฐิ ดังนี้. ในคำของอาจารย์พวกนั้น ตัณหาก็คือราคะนั่นเอง, และมานะก็ได้แก่ ธรรมที่สัมปยุตกับราคะนั้น เพราะเหตุนั้น ตัณหาและมานะทั้งสองนั้นหาได้พ้นราคะจริยาไปไม่. และเพราะความที่ทิฐิมีโมหะเป็นเหตุ ทิฐิจริยาจึงตกไปตามโมหจริยานั่นเอง.

๔๔. ตา ปเนตา จริยา กึนิทานา. กถญฺจ ชานิตพฺพา[๒] "อยํ ปุคฺคโล ราคจริโต,

๔๔. ก็จริยานี้นั้น มีอะไรเป็นเหตุ. และจะพึงทราบได้อย่างไรว่า "บุคคลผู้นี้เป็น

---

[๑] ฉ. อิติ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

[๒] ม. ชานิตพฺพา.

คุณผิว-คุณพะเยาว์ เพ็งรัศมี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อยं[๑] โทสาทีสุ อญฺญตรจริโต"ติ, กึจริตสฺส คนราคจริต, บุคคลนี้เป็นคนจริตอย่างใด
จ[๒] ปุคฺคลสฺส กึ สปฺปายนฺติ. อย่างหนึ่ง ในบรรดาจริตทั้งหลาย มีโทสจริต
เป็นต้น", และว่าบุคคลจริตอะไร มีสัปปายะ
อย่างไร.

ตตฺร ปุริมา ตาว ติสฺโส จริยา ในจริยาทั้ง ๖ นั้น ว่าถึงจริยา ๓
ปุพฺพาจิณฺณนิทานา ธาตุโทสนิทานา จาติ ข้างต้นก่อน อาจารย์บางท่านกล่าวว่า มี
เอกจฺเจ วทนฺติ. ปุพฺเพ กิร อิฏฺฐปฺปโยค- อาจิณกรรมในชาติก่อนเป็นเหตุ และมีธาตุ
สุภกมฺมพหุโล ราคจริโต โหติ, สคฺคา วา และโทษเป็นเหตุ ดังนี้. ได้ยินว่า ท่านกล่าว
จวิตฺวา อิธุปปนฺโน. ปุพฺเพ เฉทนเภทนวธ- ว่า มีอาจิณกรรมในชาติก่อนเป็นเหตุ อย่างนี้
พนฺธเวรกมฺมพหุโล[๓] โทสจริโต โหติ, คือ บุคคลผู้มากด้วยประโยคที่น่าปรารถนา
นิรยนาคโยนีหิ วา จวิตฺวา อิธุปปนฺโน. และกรรมดีงามในชาติก่อน หรือว่าจุติจาก
ปุพฺเพ มชฺชปานพหุโล สุตปริปุจฺฉาวิหีโน สวรรค์แล้วมาเกิด(เป็นคน)ในโลกนี้ ย่อม
จ โมหจริโต โหติ, ติรจฺฉานโยนิยา วา เป็นคนราคจริต. บุคคลผู้มากไปด้วยเวร-
จวิตฺวา อิธุปปนฺโนติ เอวं ปุพฺพาจิณฺณนิทานาติ กรรม คือ การตัดฟัน การทุบตี การฆ่า
วทนฺติ. ทฺวินฺนं ปน ธาตูนं อุสฺสนฺนตฺตา การจองจำ ในชาติก่อน หรือว่าเคลื่อนจาก
ปุคฺคโล โมหจริโต โหติ ปรวีธาตุยา จ กำเนิดนรก หรือกำเนิดนาค(เป็นต้น) แล้ว

---

๑ ฉ. อยं ปุคฺคโล.
๒ ฉ. จ-สทฺโท น ทิสฺสติ.
๓ ฉ. เฉทนวธพนฺธ...พหุโล.

อาโปธาตุยา จ. อิตราสं ทุวินุนं มาเกิด(เป็นคน)ในโลกนี้ ย่อมเป็นคน
อุสฺสนฺนตฺตา โทสจริโต. สพฺพาสं โทสจริต. บุคคลผู้มากด้วยการดื่มน้ำเมา
สมตฺตา (๑) ราคจริโตติ. โทเสสุ จ และเสื่อมจากการสดับและการไต่ถาม ใน
เสมฺหาธิโก ราคจริโต โหติ. วาตาธิโก ชาติก่อน หรือเคลื่อนจากกำเนิดเดรัจฉาน
โมหจริโต. เสมฺหาธิโก วา โมหจริโต. แล้วมาเกิด(เป็นคน)ในโลกนี้ ย่อมเป็นคน
วาตาธิโก ราคจริโตติ เอวं โมหจริต ดังนี้. อนึ่ง ท่านกล่าวว่า มีธาตุ
ธาตุโทสนิทานาติ วทนฺติ. และโทษเป็นเหตุอย่างนี้ คือ เพราะความที่
ธาตุ ๒ อย่าง คือ ปฐวีธาตุและอาโปธาตุ
หนาแน่น บุคคลจึงเป็นคนโมหจริต. เพราะ
ความที่ธาตุ ๒ อย่างนอกนี้หนาแน่น บุคคล
จึงเป็นคนโทสจริต. เพราะความที่ธาตุ
ทั้งหมดเสมอกัน บุคคลจึงเป็นคนราคจริต.
อนึ่ง ในบรรดาโทษทั้งหลาย บุคคลผู้ยิ่งด้วย
เสมหะเป็นคนราคจริต. ยิ่งด้วยลมเป็นคน
โมหจริต. หรือว่ายิ่งด้วยเสมหะเป็นคน
โมหจริต. ยิ่งด้วยลมเป็นคนราคจริต.

---

๑ ฉ. เอตฺถนฺตเร ปน-สทฺโท ทิสฺสติ.

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

ตตฺถ ยสฺมา ปุพฺเพ อิฏฺฐปฺปโยคสุภ-กมฺมพหุลาปิ[๑] สคฺคา จวิตฺวา อิธุปปนฺนาปิ[๒] จ น สพฺเพ ราคจริตาเยว โหนฺติ, อิตเร[๓] วา โทสโมหจริตา. เอวํ ธาตูนญฺจ ยถาวุตฺเตเนว นเยน อุสฺสทนิยโม นาม นตฺถิ. โทสนิยเม จ ราคโมหทฺวยเมว วุตฺตํ, ตมฺปิ[๔] ปุพฺพาปรวิรุทฺธเมว. สทฺธาจริยาทีสุ จ เอกิสฺสาปิ นิทานํ น วุตฺตเมว. ตสฺมา สพฺพเมตํ อปริจฺฉินฺนวจนํ.

ในคำที่ว่านั้น เพราะเหตุที่บุคคลทั้งหลาย แม้มากไปด้วยประโยคที่น่าปรารถนาและกรรมที่ดีงามในชาติก่อน และแม้เคลื่อนจากสวรรค์แล้วมาเกิด(เป็นคน)ในโลกนี้ จะเป็นคนราคจริตทั้งหมดทีเดียวก็หาไม่, หรือบุคคลนอกนี้จะเป็นคนโทสจริต หรือโมหจริตเท่านั้นก็หาไม่. อนึ่ง ชื่อว่า การกำหนดความหนาแน่น แห่งธาตุทั้งหลายตามนัยที่ท่านกล่าวไว้อย่างนั้นนั่นแหละ หามีไม่. ทั้งในการกำหนดเกี่ยวกับโทษ ก็กล่าวเฉพาะราคะและโมหะ ๒ อย่างเท่านั้น, แม้คำที่กล่าวนั้นก็มีคำก่อนกับคำหลังผิดกันทีเดียว. อนึ่ง ในบรรดาจริยาที่เหลือ มีสัทธาจริยา เป็นต้น เหตุแห่งจริยา แม้สักอย่างเดียวก็ไม่ได้กล่าวไว้เลย. เพราะฉะนั้น คำทั้งหมดนี้จึงเป็นคำที่มิได้กำหนด(ให้เด็ดขาด).

---

[๑] ม. ...พหุโลปิ.
[๒] ม. อิธุปปนฺโนปิ.
[๓] ฉ. น อิตเร.
[๔] ฉ. ตมฺปิ จ.

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

อยๆ ปเนตฺถ อฏฺฐกถาจริยานๆ มตานุสาเรน วินิจฺฉโย, วุตฺตเญฺหตๆ อุสฺสทกิตฺตเน[๑] "อิเม สตฺตา ปุพฺพเหตุ-นิยาเมน โลภุสฺสทา โทสุสฺสทา โมหุสฺสทา อโลภุสฺสทา อโทสุสฺสทา อโมหุสฺสทา จ โหนฺติ.

ส่วนต่อไปนี้ เป็นวินิจฉัยตามแนวแห่งมติของพระอรรถกถาจารย์ทั้งหลาย ในข้อว่าจริยา มีอะไรเป็นเหตุนี้, จริงอยู่ ในการแสดงถึงธรรมที่หนาแน่น ท่านกล่าวคำนี้ไว้ว่า "สัตว์เหล่านี้ ว่าโดยนิยาม (ข้อกำหนด) แห่งเหตุในภพก่อน เป็นผู้มีโลภะหนาแน่นก็มี มีโทสะหนาแน่นก็มี มีโมหะหนาแน่นก็มี มีอโลภะหนาแน่นก็มี มีอโทสะหนาแน่นก็มี มีอโมหะหนาแน่นก็มี.

ยสฺส หิ กมฺมายูหนกฺขเณ โลโภ พลวา โหติ อโลโภ มนฺโท, อโทสาโมหา พลวนฺโต โทสโมหา มนฺทา, ตสฺส มนฺโท อโลโภ โลภๆ ปริยาทาตุๆ น สกฺโกติ. อโทสาโมหา ปน พลวนฺโต โทสโมเห ปริยาทาตุๆ สกฺโกนฺติ. ตสฺมา โส เตน กมฺเมน ทินฺนปฏิสนฺธิวเสน นิพฺพตฺโต ลุทฺโธ โหติ สุขสีโล อกฺโกธโน ปญฺญวา

เป็นความจริงว่า ในขณะพยายามกระทำกรรม โลภะของบุคคลใดเป็นธรรมชาติมีกำลัง อโลภะอ่อน, อโทสะและอโมหะมีกำลัง โทสะและโมหะอ่อน, อโลภะที่อ่อนของบุคคลนั้น ไม่สามารถครอบงำโลภะได้. ส่วนอโทสะและอโมหะมีกำลัง สามารถที่จะครอบงำโทสะและโมหะได้. เพราะฉะนั้น บุคคลนั้นผู้เกิดมา ด้วยอำนาจแห่งปฏิสนธิที่

---

[๑] อฏฺฐสาลินี. ๔๐๓, ปปญฺจสูทนี. ๒/๔๘๘.

วชิรุปมฆาโณ. (๑)

กรรมนั้นให้แล้วย่อมเป็นคนโลภ (แต่)มีปกติเป็นสุข ไม่มักโกรธ มีปัญญา มีญาณปานดั่งเพชร. (๑)

ยสฺส ปน กมฺมายูหนกฺขเณ โลภโทสา พลวนฺโต โหนฺติ อโลภาโทสา มนฺทา, อโมโห จ[๑] พลวา[๒] โมโห มนฺโท, โส ปุริมนเยเนว ลุทฺโธ เจว โหติ ทุฏฺโฐ จ. ปญฺญวา ปน โหติ วชิรุปมฆาโณ ทตฺตาภยตฺเถโร วิย. (๒)

อนึ่ง ในขณะพยายามกระทำกรรม โลภะกับโทสะของบุคคลใด เป็นธรรมชาติมีกำลัง อโลภะกับอโทสะอ่อน, และอโมหะมีกำลัง โมหะอ่อน, ตามนัยก่อนนั่นเองบุคคลนั้นย่อมเป็นคนโลภด้วย เป็นคนมักขัดเคืองด้วย, แต่ว่าจะเป็นคนมีปัญญา มีญาณปานดั่งเพชร เหมือนอย่างพระทัตตอภัยเถระฉะนั้น.

(๒)

ยสฺส ([๓]) กมฺมายูหนกฺขเณ โลภโมหา[๔] พลวนฺโต โหนฺติ อิตเร มนฺทา, โส ปุริมนเยเนว ลุทฺโธ เจว โหติ มฺุโธ

ในขณะพยายามกระทำกรรม โลภะกับโมหะของบุคคลใด เป็นธรรมชาติมีกำลังธรรมนอกนี้อ่อน, ตามนัยก่อนนั่นเองบุคคลนั้น

---

[๑] ฉ. จ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

[๒] อฏฺฐสาลินี. ๔๐๓, ปปญฺจสูทนี. ๒/๔๘๘ อโมโห พลวา.

[๓] ม. เอตฺถนฺตเร ปน-สทฺโท ทิสฺสติ.

[๔] ฉ. โลภาโทสโมหา.

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

จ, สีลโก[๑] ปน โหติ อกุโกธโน. (๓) ย่อมเป็นคนโลภด้วย เป็นคนทึบด้วย, แต่ว่า จะเป็นผู้มีปกติเป็นสุข ไม่มักโกรธ. (๓)

ตถา ยสฺส กมฺมายูหนลกฺขเณ ตโยปิ โลภโทสโมหา พลวนฺโต โหนฺติ อโลภาทโย มนฺทา, โส ปุริมนเยเนว ลุทฺโธ เจว โหติ ทุฏฺโ จ มุโฬฺห จ. (๔)

เหมือนอย่างนั้น ในขณะพยายามกระทำกรรม โลภะ โทสะ โมหะรวมทั้ง ๓ ของบุคคลใดเป็นธรรมชาติมีกำลัง อโลภะเป็นต้นอ่อน, ตามนัยก่อนนั่นเอง บุคคลนั้นย่อมเป็นคนโลภด้วย มักขัดเคืองด้วย มักหลงด้วย. (๔)

ยสฺส ปน[๒] กมฺมายูหนกฺขเณ อโลภโทสโมหา พลวนฺโต โหนฺติ อิตเร มนฺทา, โส ปุริมนเยเนว อลุทฺโธ เจว[๓] อปฺปกิเลโส จ[๓] โหติ ทิพฺพารมฺมณมฺปิ

อนึ่ง ในขณะพยายามกระทำกรรม อโลภะ โทสะ โมหะของบุคคลใดมีกำลังธรรมนอกนี้อ่อน, ตามนัยก่อนนั่นเองบุคคลนั้นย่อมเป็นคนไม่โลภด้วย มีกิเลสน้อยด้วย

---

๑ อฏฺ.สาลินี. ๔๐๓, ปปญฺจสูทนี. ๒/๔๘๘
สุขสีลโก.

๒ ม. ปน-สทฺโท น ทิสฺสติ.

๓-๓ ฉ. จ-สทฺททฺวยํ น ทิสฺสติ.

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

ทิสฺวา นิจฺจโล, ทุฏฺโฐ ปน โหติ เห็นแม้อารมณ์ที่เป็นทิพย์ก็ไม่มีความหวั่นไหว, ทนฺธปญฺโญ จ. (๑) แต่ว่าจะเป็นคนมักขัดเคืองและปัญญาทึบ.(๑)

ยสฺส (๑) กมฺมายูหนกฺขเณ อโลภา-โทสโมหา พลวนฺโต โหนฺติ อิตเร มนฺทา, โส ปุริมนเยเนว อลุทฺโธ เจว โหติ (๒) สีลโก จ, ทนฺโธ ปน โหติ. (๒)

ในขณะพยายามกระทำกรรม อโลภะ อโทสะ และโมหะของบุคคลใดเป็นธรรมชาติมีกำลังธรรมนอกนี้อ่อน, ตามนัยก่อนนั่นเอง บุคคลนั้นย่อมเป็นคนไม่โลภด้วย มีปกติเป็นสุขด้วย, แต่ว่าจะเป็นคนทึบ. (๒)

ตถา ยสฺส กมฺมายูหนกฺขเณ อโลภา-โทสาโมหา พลวนฺโต โหนฺติ อิตเร มนฺทา, โส ปุริมนเยเนว อลุทฺโธ เจว โหติ ปญฺญวา จ, ทุฏฺโฐ ปน โหติ โกธโน. (๓)

เหมือนอย่างนั้น ในขณะพยายามกระทำกรรม อโลภะ โทสะและอโมหะของบุคคลใดเป็นธรรมชาติมีกำลัง ธรรมนอกนี้อ่อน, ตามนัยก่อนนั่นเองบุคคลนั้นย่อมเป็นคนไม่โลภด้วย มีปัญญาด้วย, แต่ว่าจะเป็นคนมักขัดเคือง คือ มักโกรธ. (๓)

ยสฺส ปน (๓) กมฺมายูหนกฺขเณ ตโยปิ อโลภาทโย พลวนฺโต โหนฺติ โลภาทโย

อนึ่ง ในขณะพยายามกระทำกรรมธรรมแม้ทั้ง ๓ มีอโลภะ เป็นต้น ของบุคคล

---

๑ ฉ. เอตฺถนฺตเร ปน-สทฺโท ทิสฺสติ.

๒ ฉ. เอตฺถนฺตเร อทุฏฺโฐติ ปาโฐ ทิสฺสติ.

๓ ฉ. ตถา ยสฺส.

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

มนฺทา, โส (๑) มหาสงฺฆรกฺขิตตฺเถโร วิย อลุทฺโธ อทุฏฺโฐ ปญฺญวา จ โหตี"ติ. (๔)

ใดมีกำลัง โลภะเป็นต้น อ่อน, บุคคลนั้นย่อมเป็นคนไม่โลภ ไม่ขัดเคือง และมีปัญญาเหมือนอย่างพระมหาสังฆรักขิตเถระ ฉะนั้น" ดังนี้. (๔)

เอตฺถ จ โย ลุทฺโธติ วุตฺโต, อยํ ราคจริโต. ทุฏฺฐทนฺธา ปน[๒] โทสโมหจริตา. ปญฺญวา พุทฺธิจริโต. อลุทฺธาทุฏฺฐา ปสนฺนปกติตาย สทฺธาจริตา. ยถา วา อโมหปริวาเรน กมฺมุนา นิพฺพตฺโต พุทฺธิจริโต, เอวํ พลวสทฺธาปริวาเรน กมฺมุนา นิพฺพตฺโต สทฺธาจริโต. กามวิตกฺกาทิปริวาเรน กมฺมุนา นิพฺพตฺโต วิตกฺกจริโต. โลภาทินา โวมิสฺสปริวาเรน กมฺมุนา นิพฺพตฺโต โวมิสฺสจริโตติ. เอวํ โลภาทีสุ อญฺญตรญฺญตรปริวารํ ปฏิสนฺธิชนกกมฺมํ จริยานิทานนฺติ เวทิตพฺพํ.

ก็ในเรื่องแสดงธรรม ที่หนาแน่นนี้ บุคคลที่ท่านเรียกว่า คนโลภ, ที่เรียกว่า คนราคจริต. ส่วนบุคคลที่เรียกว่า มักขัดเคือง และที่เรียกว่า ทิบ ก็คือ คนโทสจริตและคนโมหจริต. ที่เรียกว่า มีปัญญา ก็คือ คนพุทธิจริต. ที่เรียกว่า ไม่โลภ และไม่ขัดเคือง ก็คือ คนศรัทธาจริต เพราะความเป็นผู้มีปกติผ่องใส. เหมือนอย่างว่า บุคคลบังเกิดแล้วด้วยกรรม อันมีอโมหะเป็นบริวาร ย่อมเป็นคนพุทธิจริต ฉันใด, บุคคลที่บังเกิดแล้วด้วยกรรม อันมีศรัทธาที่มีกำลังเป็นบริวาร ย่อมเป็นคนสัทธาจริต. บุคคลที่

---

[๑] ม. อิ. เอตฺถนฺตเร ปุริมนเยเนวาติ ปาโฐ ทิสฺสติ.

[๒] ฉ. ปน-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

บังเกิดแล้วด้วยกรรม อันมีกามวิตกเป็นต้น เป็นบริวาร ย่อมเป็นกามวิตกจริต. บุคคลที่บังเกิดแล้วด้วยกรรม อันมีธรรมเจือปนกันมีโลภะเป็นต้นเป็นบริวาร ย่อมเป็นกามจริต-เจือ ฉันนั้น ดังนี้แล. พึงทราบว่า กรรมที่ทำปฏิสนธิให้เกิด ที่มีธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาธรรมทั้งหลาย มีโลภะ เป็นต้น เป็นบริวาร เป็นเหตุแห่งจริยาทั้งหลายตามประการที่กล่าวมานี้เถิด.

๔๕. ยำ ปน วุตฺตำ กถญฺจ ชานิตพฺพำ อยำ ปุคฺคโล ราคจริโตติอาทิ. ตตฺรายำ นโย :

๔๕. ส่วนคำใดที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ว่า และจะพึงทราบได้อย่างไรว่า บุคคลผู้นี้เป็นคนราคจริต ดังนี้ เป็นต้น. ต่อไปนี้เป็นนัยในคำนั้น :

อิริยาปถโต กิจฺจา
โภชนา ทสฺสนาทิโต
ธมฺมปฺปวตฺติโต เจว
จริยาโย วิภาวเยติ.

บัณฑิตพึงแสดงจริยาทั้งหลายได้ โดยอิริยาบถ โดยกิจ โดยการบริโภค โดยอาการมีการดู เป็นต้น และโดยความเป็นไปแห่งธรรมนั่นเองดังนี้แล.

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

อิริยาปถโตติ[๑] ราคจริโต หิ คำว่า โดยอิริยาบถ มีอธิบายว่า ก็ปกติคมเนน คจฺฉนฺโต จาตุริเยน คจฺฉติ, บุคคลราคจริต เมื่อจะเดินไปโดยการเดินไปสนิกำ[๒] ปาทำ นิกฺขิปติ, สมำ นิกฺขิปติ, สมำ ตามปกติ จะเดินไปอย่างน่ารัก, ค่อย ๆ อุทฺธรติ, อุกฺกุฏิกญฺจสฺส ปทำ โหติ. โทสจริโต วางเท้า, วางเท้าลงอย่างเรียบร้อย, ปาทคฺเคหิ ขณฺโต วิย คจฺฉติ, สหสา ยกเท้าขึ้นอย่างเรียบร้อย, และรอยเท้า ปาทำ นิกฺขิปติ, สหสา อุทฺธรติ, ของเขาเป็นรอยเว้ากลาง. บุคคลโทสจริต อนุกฺขิตฺตญฺจสฺส ปทำ โหติ. โมหจริโต ย่อมเดินดุจใช้ปลายเท้าทั้งสองขุด (พื้นดิน) ปริพฺยากุลาย คติยา คจฺฉติ, ฉมฺภิโต วิย ไป, ย่อมวางเท้าลงโดยเร็ว, ยกเท้าขึ้น ปาทำ นิกฺขิปติ, ฉมฺภิโต วิย ปาทำ อุทฺธรติ, โดยเร็ว, และรอยเท้าของเขาเป็นรอยชยุ้ม สหสานุปีฬิตญฺจสฺส ปทำ โหติ. วุตฺตมฺปิ เจตำ (จิก). บุคคลโมหจริต เดินท่าทางงก ๆ มาคณฺฑิยสุตฺตปฺปตฺติยำ[๓] : เงิ่น ๆ, จะวางเท้าลงก็เหมือนคนหวาด-สะดุ้ง, จะยกเท้าขึ้นก็เหมือนคนหวาดสะดุ้ง, และรอยเท้าของเขา เป็นรอยเลอะเลือน. สมจริงตามคำ แม้ที่กล่าวไว้ในเรื่องอันเป็นเหตุเกิดขึ้นแห่ง มาคัณฑิยสูตร ว่า :

---

[๑] ฉ. ตตฺถ อิริยาปถโตติ.

[๒] ฉ. สณิกำ, เอวมุปริปิ.

[๓] สี. อิ. มาคนฺทิย..., ม. มาคนฺธิย...

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

"รตฺตสฺส หิ อุกฺกุฏิกํ ปทํ ภเว
ทุฏฺฐสฺส โหติ อนุกฺขิตฺตํ ปทं[๑]
มุฬฺหสฺส โหติ[๒] สหสานุปีฬิตं
วิวฏจฺฉทสฺส อิทมีทิสํ[๓] ปทนฺ"ติ.

"ก็รอยเท้าของคนเจ้าราคะ พึงเป็นรอยเว้ากลาง รอยเท้าของคนเจ้าโทสะ เป็นรอยขยุ้ม รอยเท้าของคนลุ่มหลง เป็นรอยเลอะเลือน รอยเท้าเช่นนี้ นี้ เป็นของท่านผู้มีเครื่องมุงบัง (คือ กิเลส) อันเปิดแล้ว" ดังนี้.

ฐานมฺปิ ราคจริตสฺส ปาสาทิกํ โหติ มธุราการํ. โทสจริตสฺส ถทฺธาการํ. โมหจริตสฺส อากุลาการํ. นิสชฺชายปิ เอเสว นโย. ราคจริโต จ อตรมาโน สมฺม เสยฺยํ ปญฺญเปตฺวา สนิกํ นิปชฺชิตฺวา องฺคปจฺจงฺคานิ สโมธาย ปาสาทิเกน อากาเรน สยติ, วุฏฺฐาปิยมาโน จ น[๔] สีฆํ วุฏฺฐาย สงฺกิโต วิย สนิกํ ปฏิวจนํ เทติ. โทสจริโต ตรมาโน ยถา วา ตถา

แม้การยืน ของคนราคจริตน่าเลื่อมใส มีอาการนุ่มนวล. ของคนโทสจริต มีอาการแข็งกระด้าง. ของคนโมหจริต มีอาการส่ายไปมา. แม้ในการนั่งก็มีนัยนี้แหละ. อนึ่ง คนราคจริตไม่รีบร้อน ปูที่นอนได้เรียบ แล้วค่อย ๆ ล้มตัวลงนอน รวบอวัยวะใหญ่น้อยทั้งหลายดีแล้ว จึงนอน(หลับ)ไป โดยอาการน่าเลื่อมใส, และเมื่อถูก (ปลุก) ให้ลุกขึ้น จะไม่ลุกขึ้นโดยเร็ว แล้วค่อย ๆ ให้คำตอบ

---

๑ ม. ปทํ อนุกฺขิตฺตं.
๒ ม. มุฬฺหสฺส ปทํ.
๓ สี. วิวฏฺฏจฺฉทฺทสฺสิทมีทิสं.
๔ ฉ. น-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

วา เสยฺยํ ปณฺเปตฺวา ปกฺขิตฺตกาโย ภกุฏึ (ขานรับ) ราวกะว่ารังเกียจอยู่ ฉะนั้น. กตฺวา สยติ, วุฏฺฐาปิยมาโน จ สีฆํ คนโทสจริตรีบร้อนปูที่นอน โดยอาการที่พอจะวุฏฺฐาย กุปิโต วิย ปฏิวจนํ เทติ. โมหจริโต ใช้ได้ ทิ้งกายลงนอนทำหน้านิ่ว, และเมื่อถูก

ทุสฺสณฺฐานํ เสยฺยํ ปณฺเปตฺวา วิกฺขิตฺตกาโย (ปลุก)ให้ลุกขึ้น จะลุกขึ้นโดยเร็ว ให้คำตอบ พหุลํ อโธมุโข สยติ, วุฏฺฐาปิยมาโน จ ราวกะว่าโกรธ. คนโมหจริตปูที่นอนเป็นรูป หุการํ กโรนฺโต ทนฺธํ วุฏฺฐาติ. น่าเกลียด มีกายเกะกะ (คืออวัยวะชัดไป สทฺธาจริตาทโย ปน ยสฺมา ราคจริตาทีนํ ข้างนั้นข้างนี้) นอนคว่ำหน้าเป็นส่วนมาก, สภาคา, ตสฺมา เตสมฺปิ ตาทิโสว และเมื่อถูก(ปลุก)ให้ลุกขึ้น จะทำเสียง อิริยาปโถ โหตีติ. เอวํ ตาว อิริยาปถโต (คราง)อือ ๆ ลุกขึ้นเฉื่อยชา. ส่วนบุคคล จริยาโย วิภาวเย. ผู้เป็นสัทธาจริตเป็นต้น เพราะเป็นสภาคของบุคคลราคจริต เป็นต้น, ฉะนั้น อิริยาบถแม้ของบุคคลผู้เป็นสัทธาจริต เป็นต้น เหล่านั้นก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกันแล. บัณฑิตพึงแสดงจริยาทั้งหลายโดยอิริยาบถ ตามประการที่กล่าวแล้วนี้ก่อน.

กิจฺจาติ สมฺมชฺชนาทีสุ จ กิจฺเจสุ ราคจริโต สาธุกํ สมฺมชฺชนึ คเหตฺวา อตรมาโน วาลิกํ อวิปฺปกิรนฺโต สินฺธุวาร- คำว่า โดยกิจ ความว่า ก็ในบรรดากิจทั้งหลายมีการปัดกวาด เป็นต้น บุคคลราคจริตจะจับไม้กวาดได้เหมาะเจาะดี ไม่[1]

---

[1] ฉ. สินฺทุ...

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

กุสุมสนฺถรมิว สนฺถรนฺโต สุทฺธํ สมํ รีบเร่ง ไม่ปัดทรายให้กลาดเกลื่อน กวาดสมฺมชฺชติ. โทสจริโต คาฬฺหํ สมฺมชฺชนี ได้หมดจด ราบเรียบราวกะปูลาดเสื่อดอก-คเหตฺวา ตรมานรูโป อุภโต วาลิกํ ย่างทรายไว้ฉะนั้น. บุคคลโทสจริตจะจับ อุสฺสาเทนฺโต[1] ขเรน สทฺเทน สุทฺธ์[2] ไม้กวาดแน่น มีท่าทางเร่งรีบ ทำทรายให้วิสมํ สมฺมชฺชติ. โมหจริโต สิถิลํ สมฺมชฺชนี พูนไปทั้ง ๒ ข้าง มีเสียงดุดัน กวาดได้คเหตฺวา สมฺปริวตฺตกํ อาโลฬยมาโน หมดจดแต่ไม่เรียบ. บุคคลโมหจริตจะจับอสุทฺธํ วิสมํ สมฺมชฺชติ. ไม้กวาดหลวม ๆ กวาดไปมาทำให้เปรอะไม่หมดจด ไม่เรียบ.

ยถา จ[3] สมฺมชฺชเน, เอวํ ก็ในการปัดกวาดเป็นฉันใด, แม้ในจีวรโธวนรชนาทีสุปิ สพฺพกิจฺเจสุ นิปุณมธุร- บรรดากิจทั้งปวง มีการซัก การย้อมจีวรสมสกฺกจฺจการี ราคจริโต. คาฬฺหถทฺธวิสมการี เป็นต้น ก็ฉันนั้น บุคคลราคจริตเป็นผู้มีปกติโทสจริโต. อนิปุณพฺยากุลวิสมาปริจฺฉินฺนการี กระทำให้ละเอียดนุ่มนวล เรียบร้อยและโดยโมหจริโต. จีวรธารณมฺปิ จ ราคจริตสฺส เคารพ. บุคคลโทสจริตเป็นผู้มีปกติกระทำได้นาติคาฬฺหํ นาติสิถิลํ โหติ ปาสาทิกํ มั่นคงเข้มแข็ง แต่ไม่เรียบร้อย. บุคคลปริมณฺฑลํ. โทสจริตสฺส อติคาฬฺหํ อปริมณฺฑลํ. โมหจริต เป็นผู้มีปกติกระทำได้ไม่ละเอียดโมหจริตสฺส สิถิลํ ปริพฺยากุลํ. สทฺธา- ยุ่งเหยิงไม่เรียบร้อย และให้สำเร็จรอบคอบ

---

[1] ฉ. อุสฺสาเรนฺโต.
[2] ฉ. อสุทฺธํ.
[3] ฉ. จ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

จริตาทโยปิ[๑] เตสเยวานุสาเรน เวทิตพฺพา, ตสฺสภาคตฺตาติ. เอวํ กิจฺจโต จริยาโย วิภาวเย.

ไม่ได้. อนึ่ง แม้การทรงจีวร สำหรับบุคคลราคจริต ไม่รัดแน่นนัก ไม่หย่อนนัก เป็นปริมณฑลน่าเลื่อมใส. สำหรับบุคคลโทสจริต จะรัดแน่นเกินไป ไม่เป็นปริมณฑล. สำหรับบุคคลโมหจริต จะหย่อน รุงรัง. แม้บุคคลสัทธาจริต เป็นต้น ก็ควรทราบโดยทำนองแห่งบุคคลราคจริตเป็นต้น เหล่านั้นนั่นแหละ, เพราะเป็นสภาคของบุคคลเหล่านั้นแล. บัณฑิตพึงแสดงจริยาทั้งหลายโดยกิจ ตามประการที่กล่าวแล้วนี้เถิด.

<u>โภชนาติ</u> ราคจริโต สินิทฺธมธุร-โภชนปฺปิโย[๒] โหติ, ภุญฺชมาโน จ นาติมหนฺตํ ปริมณฺฑลํ อาโลปํ กตฺวา รสปฏิสํเวที[๓] อตรมาโน ภุญฺชติ, กิญฺจิเทว (๔) สาธุ์ ลภิตฺวา โสมนสฺสํ อาปชฺชติ. โทสจริโต ลูขอมฺพิลโภชนปฺปิโย

คำว่า <u>โดยการบริโภค</u> ความว่า บุคคลราคจริตเป็นผู้ชอบใจในโภชนะที่ประณีต มีรสหวาน, และเมื่อบริโภค จะทำให้เป็นคำไม่ใหญ่นัก คือ เป็นปริมณฑล (พอเหมาะ) เป็นผู้รู้จักรส ไม่รีบร้อนบริโภค, ได้โภชนะดีนิดหน่อยเท่านั้น ก็จะถึงซึ่งความดีใจ.

---

๑ ฉ. ปี-สทฺโท น ทิสฺสติ.
๒ ม. ...โภชนํ ปีโย.
๓ อิ. ม. นานารสปฏิสํเวที.
๔ ฉ. เอตฺถนฺตเร จ-สทฺโท ทิสฺสติ.

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๒๔

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

โหติ, ภุญฺชมาโน จ มุขปูรกํ อาโลปํ กตฺวา บุคคลโทสจริต เป็นผู้ชอบใจในโภชนะ อรสปฏิสังเวที ตรมาโน ภุญฺชติ, หยาบ ๆ มีรสเปรี้ยว, และเมื่อบริโภคจะทำ กิญฺจิเทว (๑) อสาธุ ลภิตฺวา โทมนสฺสํ ให้เป็นคำ (ใหญ่) เต็มปาก เป็นผู้ไม่รู้จักรส อาปชฺชติ. โมหจริโต อนิยตรุจิโก โหติ, รีบร้อนบริโภค, ได้โภชนะไม่ดี นิดหน่อย ภุญฺชมาโน จ อปริมณฺฑลํ ปริตฺตมาโลปํ เท่านั้น ก็จะถึงซึ่งความเสียใจ. บุคคล กตฺวา ภาชเน สิตฺถานิ[๒] ฉฑฺเฑนฺโต มุขํ โมหจริต เป็นผู้ชอบใจอะไรไม่แน่นอน, และ มกฺเขนฺโต วิกฺขิตฺตจิตฺโต ตตฺถ ตตฺถ วิตกฺเกนฺโต เมื่อจะบริโภค จะทำให้เป็นคำเล็ก ๆ ไม่ ภุญฺชติ. สทฺธาจริตาทโยปิ เตสเยวานุสาเรน เป็นปริมณฑล เหลือเมล็ดข้าวไว้ในภาชนะ เวทิตพฺพา, ตสฺสภาคตฺตาติ. เอวํ โภชนโต ทำปากให้เปื้อน มีจิตฟุ้งซ่านนึกถึงเรื่องนั้น ๆ จริยาโย วิภาวเย. บริโภคไป. แม้บุคคลสัทธาจริต เป็นต้น ก็พึง ทราบ โดยทำนองแห่งบุคคลราคจริตเป็นต้น เหล่านั้นนั่นเอง, เพราะความที่เป็นสภาค ของบุคคลเหล่านั้นแล. บัณฑิตพึงแสดงจริยา ทั้งหลายโดยการบริโภค ตามประการที่กล่าว มานี้เถิด.

ทสฺสนาทีโตติ ราคจริโต อีสกมฺปิ มโนรมํ รูปํ ทิสฺวา วิมฺหยชาโต วิย จิรํ คำว่า โดยอาการมีการดูเป็นต้น ความว่า บุคคลราคจริตเห็นรูปที่รื่นรมย์ใจ

---

๑ ฉ. เอตฺถนฺตเร จ-สทฺโท ทิสฺสติ.

๒ ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

โอโลเกติ, ปริตฺเตปิ คุเณ สชฺชติ, ภูตมฺปิ โทสํ น คณฺหติ, ปกฺกมนฺโตปิ อมุญฺจิตุกาโมว หุตฺวา สาเปกฺโข ปกฺกมติ. โทสจริโต อีสกมฺปิ อมโนรมํ รูปิ ทิสฺวา กิสนฺตรูโป วิย น จิรํ โอโลเกติ, ปริตฺเตปิ โทเส ปฏิหญฺญติ, ภูตมฺปิ คุณํ น คณฺหติ, ปกฺกมนฺโตปิ มุญฺจิตุกาโมว หุตฺวา อนเปกฺโข ปกฺกมติ. โมหจริโต ยงฺกิญฺจิ รูปิ ทิสฺวา ปรปจฺจยิโก โหติ, ปรํ นินฺทนฺตํ สุตฺวา นินฺทติ, ปรํ[1] ปสํสนฺตํ สุตฺวา ปสํสติ; สยํ ปน อญฺญาณุเปกฺขาย อุเปกฺขโกว โหติ. เอส นโย สทฺทสวนาทีสุปิ. สทฺธาจริตาทโย ปน เตสเยวานุสาเรน เวทิตพฺพา, ตัสภาคตฺตาติ. เอวํ ทสฺสนาทิโต จริยาโย วิภาวเย.

แม้สักนิดหน่อยก็จะแลดูอยู่นาน ราวกะว่าจะติดข้องอยู่ในคุณแม้ที่เล็กน้อย, ไม่ถือเอาโทษ แม้ที่เห็นชัด, แม้เมื่อจะหลีกไป ก็เป็นเหมือนไม่อยากจะพ้นไป จะเป็นผู้มีความอาลัยหลีกไป. บุคคลโทสจริตเห็นรูปที่ไม่น่ารื่นรมย์ใจ แม้นิดหน่อย ก็แลดูอยู่ได้ไม่นาน เหมือนมีท่าทางเหน็ดเหนื่อย, จะเดือดร้อนอยู่ในโทษ แม้เล็กน้อย, ไม่ถือเอาคุณ แม้ที่เห็นชัด, แม้เมื่อจะหลีกไป ก็เป็นเหมือนอยากจะพ้น ๆ ไป ไม่มีความอาลัย หลีกไป. บุคคลโมหจริตเห็นรูปอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว จะเป็นผู้มีผู้อื่นเป็นปัจจัย, ได้ยินผู้อื่นนินทาก็จะนินทา(ตาม), ได้ยินผู้อื่นสรรเสริญก็จะสรรเสริญ (ตาม), แต่ว่าลำพังตนเอง จะเป็นผู้วางเฉยอย่างเดียวด้วยความวางเฉย อันเป็นความไม่รู้. แม้ในอาการทั้งหลาย มีการฟังเสียงเป็นต้น ก็มีนัยเดียวกันนี้. ส่วนบุคคลสัทธาจริต เป็นต้น

---

[1] ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑–๒๔

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

ควรทราบตามทำนอง แห่งบุคคลราคจริต เป็นต้น เหล่านั้นนั่นเอง, เพราะความที่เป็นสภาคแห่งบุคคลเหล่านั้นแล. บัณฑิตทั้งหลาย พึงแสดงจริยาทั้งหลาย โดยอาการมีการดู เป็นต้น ตามประการที่กล่าวมานี้เถิด.

ธมฺมปฺปวตฺติโต เจวาติ ราคจริตสฺส ปน มายา, สาเถยฺยํ, มาโน, ปาปิจฺฉตา, มหิจฺฉตา, อสนฺตุฏฺฐิตา, สิงฺคํ, จาปลฺยนฺติ เอวมาทโย ธมฺมา พหุลํ ปวตฺตนฺติ. โทสจริตสฺส โกโธ, อุปนาโห, มกฺโข, ปลาโส, อิสฺสา, มจฺฉริยนฺติ เอวมาทโย. โมหจริตสฺส ถีนํ, มิทฺธํ, อุทฺธจฺจํ, กุกฺกุจฺจํ, วิจิกิจฺฉา, อาทานคฺคาหิตา, ทุปฺปฏินิสฺสคฺคิตาติ เอวมาทโย. สทฺธาจริตสฺส มุตฺตจาคตา อริยานํ ทสฺสนกามตา, สทฺธมฺมสฺโสตุกามตา, ปาโมชฺชพหุลตา, อสฐตา[๑], อมายาวิตา, ปสาทนีเยสุ ฐาเนสุ ปสาโทติ

คำว่า และโดยความเป็นไปแห่งธรรมนั่นเอง ความว่า อนึ่ง สำหรับบุคคลราคจริต ธรรมทั้งหลายมีอาทิอย่างนี้ คือ มายา(ความประพฤติหลอกลวง), สาไถย (ความโอ้อวด), มานะ (ความถือตัว), ปาปิจฉตา (ความปรารถนาลามก), มหิจฉตา (ความมักมาก), อสันตุฏฐิตา (ความไม่สันโดษ), สิงคะ (ความรักใคร่), จาปัลยะ (ความฟุ้งเฟ้อ) ย่อมเป็นไปมาก. สำหรับบุคคลโทสจริต ธรรมทั้งหลายมีอาทิอย่างนี้ คือ โกธะ (ความโกรธ), อุปนาหะ (ความผูกโกรธ), มักขะ (ความลบหลู่), ปลาสะ

---

๑ ฉ. อสฐตา.

เอวมาทโย. พุทฺธิจริตสฺส โสวจสฺสตา, (ความแข่งดี), อิสสา (ความริษยา), กลฺยาณมิตฺตตา, โภชเน มตฺตญฺญุตา, มัจฉริยะ (ความตระหนี่) ย่อมเป็นไปมาก. สติสมฺปชญฺญํ, ชาคริยานุโยโค, สเวชนีเยสุ ฐาเนสุ สเวโค, สวิคฺคสฺส (๑) โยนิโส ปธานนฺติ เอวมาทโย. วิตกฺกจริตสฺส ภสฺสพหุลตา, คณารามตา, กุสลานุโยเค อรติ, อนวฏฺฐิตกิจฺจตา[๒], รตฺติธุมายนา[๓], ทิวาปชฺชสนา, หุราหุรํ ธาวนาติ เอวมาทโย ธมฺมา พหุลํ ปวตฺตนฺตีติ. เอวํ ธมฺมปฺปวตฺติโต จริยาโย วิภาวเย.

สำหรับบุคคลโมหจริต ธรรมทั้งหลายมีอาทิอย่างนี้ คือ ถีนะ (ความท้อถอยจากการงาน), มิทธะ (ความโงกง่วง), อุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน), กุกกุจจะ (ความหงุดหงิดรำคาญ), วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย), อาทานัคคาหิตา (ความยึดถือ), ทุปปฏินิสสัคคิตา (ความเป็นคนที่มีความยึดถืออันผู้อื่นเปลื้องได้ยาก) ย่อมเป็นไปมาก. สำหรับบุคคลสัทธาจริต ธรรมทั้งหลายมีอาทิอย่างนี้ คือ มุตตจาคตา (ความเป็นผู้สละได้พ้น), อริยานัง ทัสสนกามตา (ความเป็นผู้ใคร่จะพบเห็น พระอริยเจ้าทั้งหลาย), สัทธัมมัง โสตุกามตา (ความเป็นผู้ใคร่จะฟังพระสัทธรรม), ปาโมชชพหุลตา (ความเป็นผู้มากด้วยความปราโมช), อสถตา (ความ

---

๑ ฉ. เอตฺถนฺตเร จ สทฺโท ทิสฺสติ.

๒ สี. อนวฏฺฐิตจิตฺตตา.

๓ สี. อิ. ธูปายนา, ฉ. รตฺตี ธูมายนา.

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

ไม่โอ้อวด), อมายาวิตา (ความเป็นผู้ไม่มีมายา), ปสาทนีเยสุ ฐาเนสุ ปสาโท (ความเลื่อมใส ในฐานะที่ควรเลื่อมใสทั้งหลาย) ย่อมเป็นไปมาก. สำหรับบุคคลพุทธจริต ธรรมทั้งหลายมีอาทิอย่างนี้ คือ โสวจัสสตา (ความเป็นผู้ว่าง่าย), กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร), โภชเน มัตตัญญุตา (ความเป็นผู้รู้จักประมาณในโภชนะ), สติสัมปชัญญะ (ความระลึกได้และความรู้สึกตัว), ชาคริยานุโยคะ (ความประกอบเนือง ๆ ซึ่งชาครียธรรม คือ ไม่มักมากในการหลับ), สังเวชนีเยสุ ฐาเนสุ สังเวคะ (ความสังเวชในฐานะที่ควรสังเวช), สังวิคคัสสะ โยนิโส ปธานะ (ความเพียรโดยแยบคาย แห่งบุคคลผู้มีจิตสังเวช) ย่อมเป็นไปมาก. สำหรับบุคคลวิตกจริต ธรรมทั้งหลายมีอาทิอย่างนี้ คือ ภัสสพหุลตา (ความเป็นผู้พูดมากกว่าทำ), คณารามตา (ความเป็นผู้ยินดีด้วยหมู่คณะ), กุสลานุโยเค อรติ (ความไม่ยินดี

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

ในการประกอบเนืองๆ ซึ่งกุศล), อนวัฏฐิต-กิจจตา (ความเป็นผู้มีกิจจับจด), รัตติธุ-มายนา (กลางคืนสุมควัน), ทิวาปัชชลนา (กลางวันไม่ลุกเป็นเปลว), หุราหุรังธาวนา (ความพล่านไปข้างนั้นข้างนี้) ย่อมเป็นไปมากแล. บัณฑิตพึงแสดงจริยาทั้งหลายโดยความเป็นไปแห่งธรรม ตามที่กล่าวมานี้เถิด.

ยสฺมา ปน อิทำ จริยาวิภาวนวิธานำ สพฺพากาเรน เนว ปาฬิยำ น อฏฺฐกถายำ อาคตำ, เกวลำ อาจริยมตานุสาเรน วุตฺตำ, ตสฺมา น สารโต ปจฺเจตพฺพำ. ราคจริตสฺส หิ วุตฺตานิ อิริยาปถาทีนิ โทสจริตาทโยปิ อปฺปมาทวิหาริโน กาตุำ สกฺโกนฺติ. สสฏฺฐจริตสฺส จ ปุคฺคลสฺส เอกสฺเสว ภินฺนลกฺขณา อิริยาปถาทโย น อุปฺปชฺชนฺตีติ[๑]. ยำ ปเนตำ อฏฺฐกถาสุ จริยาวิภาวนวิธานำ

แต่เพราะเหตุที่วิธีแสดงจริยาทั้งหลายข้อ (ที่ว่ามา) นี้ ไม่ได้มาในพระบาลีเท่านั้น ไม่ได้มาในอรรถกถา โดยอาการทั้งปวง, ข้าพเจ้ากล่าวไปตามแนวแห่งมติของอาจารย์อย่างเดียว, ฉะนั้น บัณฑิตไม่ควรเชื่อถือเป็นสาระ. เพราะว่า ธรรมชาติทั้งหลายมีอิริยาบถ เป็นต้น ที่กล่าวไว้สำหรับคนราคจริต คนอื่นแม้ที่เป็นโทสจริต เป็นต้น ซึ่งอยู่ด้วยความไม่เผอเรอ ก็อาจทำได้.

---

[๑] สี. สมฺปชฺชนฺติ, ฉ. อิติ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณศรีจิตร คามัษเฐียร
อุทิศให้แก่ ร.ท.ทรงพล คามัษเฐียร

วุตฺตํ, ตเทว สารโต ปจฺเจตพฺพํ. วุตฺตเญฺหตํ อนึ่ง สำหรับบุคคลจริตปะปนกันบุคคลเดียว "เจโตปริยญาณสฺส ลาภี อาจริโย จริยํ นั่นเทียว จะเกิดอิริยาบถ เป็นต้น ที่มีลักษณะ ญตฺวา กมฺมฏฺฐานํ กเถสฺสติ, อิตเรน ต่าง ๆ กัน หาได้ไม่แล. ส่วนวิธีแสดงจริยา อนฺเตวาสิโก ปุจฺฉิตพฺโพ"ติ. ตสฺมา เจโตปริยาเณน วา ตํ ปุคฺคลํ วา ปุจฺฉิตฺวา ชานิตพฺพํ อยํ ปุคฺคโล ราคจริโต, อยํ โทสาทีสุ อญฺญตรจริโตติ.

ทั้งหลาย ที่ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาทั้งหลาย นี้ใด, อันนั้นแหละ ควรเชื่อเป็นสาระได้. จริงอยู่ ท่านกล่าวคำนี้ไว้ว่า "อาจารย์ผู้ได้เจโตปริยญาณทราบจริยา (ของศิษย์) แล้ว จักบอกกรรมฐานให้, อาจารย์นอกนี้ควรถามศิษย์เอา" ดังนี้. เพราะฉะนั้น ด้วยเจโต-ปริยญาณ หรือซักถามบุคคลนั้นเอา จึงจะพึงทราบได้ว่า บุคคลนี้เป็นราคจริต, บุคคลนี้เป็นจริตอื่นในบรรดาจริตทั้งหลาย มีโทสจริตเป็นต้น ดังนี้.

๔๖. กึจริตสฺส จ[๑] ปุคฺคลสฺส กึ สปฺปายนฺติ เอตฺถ ปน เสนาสนํ ตาว ราคจริตสฺส อโธตเวทิกํ ภุมฺมฏฺฐกํ อกฏฺฐปพฺภาร[๒] ติณกุฏิปณฺณสาลาทีนิ อญฺญตรํ

๔๖. ส่วนในข้อว่า กึบุคคลจริตอะไร มีสัปปายะ เป็นอย่างไร นี้ มีวินิจฉัย ดังนี้ ว่าถึงเสนาสนะก่อน สำหรับบุคคลราคจริต เสนาสนะที่มียกพื้นที่ไม่ได้ล้าง ตั้งอยู่บนดิน

---

[๑] ฉ. จ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

[๒] ฉ. อกตปพฺภารกํ.

รโชกิณฺณํ ชตุกาภริตำ โอลุคฺควิลุคฺคำ[๑] เง้อมเขาที่มิได้ตกแต่ง เสนาสนะมีกุฏีหญ้า อติอุจฺจำ วา อตินีจำ วา อุชุชงฺคลำ สาสงฺกำ ศาลาใบไม้ เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่งที่ อสุจิวิสมมคฺคำ,[๒] ยตฺถ มญฺจปีฐมฺปิ มงฺกุภริตำ[๓] เกลื่อนไปด้วยฝุ่น เต็มไปด้วยค้างคาว หัก ๆ ทุรูปำ ทุพฺพณฺณำ, ยำ โอโลเกนฺตสฺเสว พัง ๆ สูงเกินไปหรือเตี้ยเกินไป แห้งแล้ง ชิคุจฺฉา อุปฺปชฺชติ, ตาทิสำ สปฺปายำ. น่าระแวงภัย มีทางไปไม่สะอาดและขรุขระ, นิวาสนปารุปนำ อนฺตจฺฉินฺนำ โอลมฺพวิลมฺพ- เป็นที่ชื่งแม้เตียงและตั่ง ก็เต็มไปด้วยเรือด สุตฺตกากิณฺณำ ชาสปูวสทิสำ สาณิ วิย น่าเกลียด มีสีไม่สวย, ซึ่งเมื่อดูอยู่นั่นเทียว ขรสมฺผสฺสำ กิลิฏฺฐำ ภาริกำ กิจฺฉปริหรณำ ก็เกิดความรังเกียจขึ้น, เสนาสนะเช่นนั้น สปฺปายำ. ปตฺโตปิ ทุพฺพณฺโณ มตฺติกาปตฺโต จึงจะเป็นสัปปายะ. ผ้านุ่งผ้าห่มที่ชายขาด วา อาณิคณฺฑิกาหโต อโยปตฺโต วา ครุโก ที่รุงรังไปด้วยเส้นด้ายห้อยย้อย เป็นเหมือน ทุสฺสณฺฐาโน สีสกปาลมิว เชคุจฺโฉ วฏฺฏติ. ขนมตาข่าย มีสัมผัสกระด้างราวกะผ้าป่านดิบ ภิกฺขาจารมคฺโคปิ อมนาโป อนาสนฺนคามโ เศร้าหมอง หนัก รักษายาก จึงจะเป็น วิสโม วฏฺฏติ. ภิกฺขาจารคามโปิ ยตฺถ สัปปายะ. แม้บาตรก็เป็นบาตรดินมีสีไม่สวย มนุสฺสา อปสฺสนฺตา วิย วิจรนฺติ, ยตฺถ หรือเป็นบาตรเหล็กที่พรุนไปด้วยสิ่ม และหมุด เอกกุเลปิ ภิกฺขำ อลภิตฺวา นิกฺขมนฺตำ "เอหิ หนัก มีสัณฐานเลว น่าเกลียดเหมือน ภนฺเต"ติ อาสนสาลำ ปเวเสตฺวา ยาคุภตฺตำ กระโหลกศีรษะ จึงจะควร. แม้ทางไป ทตฺวา คจฺฉนฺตา คาวี วิย วเช ปเวเสตฺวา ภิกขาจาร ที่ไม่น่าชอบใจ อยู่ไกลบ้าน

---

[๑] โอลุตวิลุตนฺติปิ.

[๒] ม. อิ. อสุจี.

[๓] ม. อิ. มงฺคลาภริตำ.

คุณจิง เทียม แซ่ลิ้ม-คุณสุชาดา เทียมสุชาติ
อุทิศส่วนกุศลให้กับ เจ้ากรรมนายเวร

อนวโลเกนฺตา[๑] คจฺฉนฺติ, ตาทิโส วฏฺฏติ. ขรุขระ จึงควร. แม้ละแวกบ้านที่ภิกขาจาร ปริวิสกมนุสฺสาปิ ทาสา วา กมฺมกรา วา เล่า ในละแวกบ้านใด คนทั้งหลายเที่ยวไป ทุพฺพณฺณา ทุทฺทสิกา กิลิฏฺฐวสนา ทุคฺคนฺธา อยู่เหมือนมองไม่เห็นเธอ, ในละแวกบ้านใด เชคุจฺฉาเยว,[๒] อจิตฺตีกาเรน[๓] ยาคุภตฺตํ คนทั้งหลายนิมนต์เธอ ผู้ไม่ได้ภิกษาแม้ในสกุล ฉฑฺเฑนฺตา วิย ปริวิสนฺติ, ตาทิสา สปฺปายา. หนึ่งแล้ว ให้เข้าไปสู่อาสนศาลาว่า "นี่แน่ะ ยาคุภตฺตขชฺชกมฺปิ ลูขํ ทุพฺพณฺณํ ท่าน จงมาเถอะ" ดังนี้ ถวายยาคูและภัต สามากกุทฺรูสกกณาชกาทิมยํ ปูติกกวิลงฺค- แล้ว เมื่อจะไปก็ไปไม่แยแส เหมือนต้อน ชิณฺณสากสูเปยฺยํ[๔] ยงฺกิญฺจิเทว เกวลํ แม่โคให้เข้าไปในคอกแล้ว ไม่เหลียวมาดู อุทรปูรมตฺตํ วฏฺฏติ. อิริยาปโถปิสฺส ฉานิ ฉะนั้น, ละแวกบ้านเช่นนั้น จึงจะควร. วา จงฺกโม วา วฏฺฏติ. อารมฺมณํ นีลาทีสุ แม้คนที่อังคาส ก็เป็นทาสหรือกรรมกร อันมี วณฺณกสิเณสุ ยงฺกิญฺจิ อปริสุทฺธวณฺณนฺติ อิทํ ผิวพรรณทราม ไม่น่าดู ผ้านุ่งห่มสกปรก ราคจริตสฺส สปฺปายํ. เหม็นสาบ น่ารังเกียจที่เดียว, อังคาสยาคู และภัตโดยอาการไม่ยำเกรง เสมือนว่า กำลังเททิ้ง, พวกคนเช่นนั้นเป็นสัปปายะ. แม้ยาคู ภัต และของขบเคี้ยวที่เลว ๆ มีสี น่าเกลียด สำเร็จด้วยข้าวฟ่าง ลูกเดือย

---

๑ ฉ. อนปโลเกนตา.

๒ ฉ. เอว-สทฺโท น ทิสฺสติ.

๓ ฉ. เย อจิตฺตีกาเรน.

๔ ฉ. ปูติกกุกํ พิลงฺคํ ชิณฺณสากสูเปยฺยํ.

คุณจิง เทียม แซ่ลิ้ม-คุณสุชาดา เทียมสุชาติ
อุทิศส่วนกุศลให้กับ เจ้ากรรมนายเวร

ปลายข้าว เป็นต้น กับข้าวก็มีเปรียงบูด น้ำผักดอง ผักเหี่ยว ๆ ซึ่งก็อย่างใดอย่าง-หนึ่งเท่านั้น เป็นเพียงทำท้องให้เต็มได้อย่างเดียว จึงจะควร. แม้อิริยาบถ การยืนหรือจงกรม จึงจะควรแก่เธอ. อารมณ์ (ที่เป็นสัปปายะ) ก็ได้แก่ อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาวัณณกสิณทั้งหลาย มีนีลกสิณ เป็นต้น อันมีสีไม่บริสุทธิ์ ดังนี้แล นี้จัดเป็นสัปปายะสำหรับคนราคจริต.

โทสจริตสฺส เสนาสนํ นาติอุจฺจํ นาตินีจํ ฉายูทกสมฺปนฺนํ สุวิภตฺตภิตฺติ-ถมฺภโสปานํ[๑] สุปรินิฏฺฐิตมาลากมฺมลตากมฺมํ นานาวิธจิตฺตกมฺมสมุชฺชลํ สมสินิทฺธมุทุภูมิตลํ พหุมวิมานมิว กุสุมทามวิจิตฺรวณฺณเจลวิตาน-สมลงฺกตํ สุปญฺญตฺตํ สุจิมโนรมตฺถรณมญฺจปีฐ ตตฺถ ตตฺถ วาสตฺถาย นิกฺขิตฺตกุสุมวาส-คนฺธสุคนฺธํ ยํ ทสฺสนมตฺเตเนว ปีติปาโมชฺช

สำหรับบุคคลโทสจริต เสนาสนะที่ไม่สูงเกินไป ไม่เตี้ยเกินไป เพียบพร้อมไปด้วยร่มเงาและน้ำ มีฝา เสาและบันได แบ่งไว้ดี (เป็นสัดส่วน) มีการตกแต่งด้วยไม้ดอกไม้เถาเรียบร้อยดี แพรวพราวไปด้วยจิตรกรรมหลาย ๆ แบบ มีพื้นภูมิที่เรียบเกลี้ยงเกลาและอ่อนนุ่ม ประดับเพดานด้วยพวงดอกไม้และผ้าสีวิจิตรดุจวิมานพรหม มี

---

[๑] ก. สุวิภตฺต...โสปาณํ.

ชนยติ, เอวรูปํ สปฺปายํ. ตสฺส ปน เสนาสนสฺส มคฺโคปิ สพฺพปริสฺสยวิมุตฺโต สุจิสมตโล อลงฺกตปฏิยตฺโต[๑] วฏฺฏติ. เสนาสนปริกฺขาโร เจตฺถ[๒] กีฏมงฺกุณทีฆชาติมูสิกานํ[๓] นิสฺสยปริจฺฉินฺทนตฺถํ นาติพหุโก, เอกมญฺจปีฐมตฺตเมว วฏฺฏติ. นิวาสนปารุปนมฺปิสฺส[๔] [๕]จีนปฏโสมารปฏโกเสยฺยกปฺปาสิกสุขุมโขมสุขุมาทีนํ[๕] ยํ ยํ ปณีตํ, เตน เตน เอกปฏฺฏํ วา ทุปฏฺฏํ วา สลฺลหุกํ สมณสารุปฺเปน สุรตฺตํ สุปริสุทฺธวณฺณํ[๖] วฏฺฏติ. ปตฺโตปิ อุทกพุพฺพุลมิว[๗] สุสณฺฐาโน มณิ วิย สุมฏฺโฐ นิมฺมโล สมณสารุปฺเปน สุปกฺโก[๘] สุปริสุทฺธวณฺโณ อโยมโย วฏฺฏติ.

เครื่องลาดเตียงและตั่ง สะอาดน่ารื่นรมย์ใจ แต่งตั้งไว้ดี มีกลิ่นหอมด้วยดอกไม้เครื่องอบ และของหอมที่เขาวางไว้ เพื่อประโยชน์แก่การอบ (กลิ่น) ในที่นั้น ๆ ซึ่งเพียงแต่เห็นเท่านั้น ก็ยังปีติและปราโมทย์ให้เกิดขึ้นได้, เสนาสนะเห็นปานนี้ เป็นสัปปายะ. ส่วนแม้ทางไปเสนาสนะนั้น เป็นทางที่ปลอดจากอันตรายทั้งปวง มีพื้นสะอาดเรียบที่เขาจัดแจงตกแต่งแล้ว จึงจะควร. อนึ่ง บริขารแห่งเสนาสนะ (เครื่องใช้ประจำเสนาสนะ) ในเสนาสนะนี้มีไม่มากเกินไป เพื่อตัดที่อาศัยแห่งแมลง เรือด งู และหนูทั้งหลาย, มีเพียงเตียงหรือตั่งอย่างเดียวเท่านั้น จึง

---

๑ ฉ. อลงฺกตปฏิยตฺโตว.
๒ ฉ. เสนาสนปริกฺขาโรเปตฺถ.
๓ สี. ...มูสิกาทีนํ.
๔ ม. สี. ปาปุรณมฺปิสฺส.
๕-๕ ฉ. จีนปฏฺฏโสมารปฏฺฏ...โขมาทีนํ.
๖ ฉ. สุทฺธวณฺณํ.
๗ ฉ. อุทกปุปฺผุฬมิว, สี. อิ. อุทกพุพฺพุฬมิว.
๘ ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

คุณจิงเทียม แซ่ลิ้ม-คุณสุชาดา เทียมสุชาติ
อุทิศส่วนกุศลให้กับ เจ้ากรรมนายเวร

ภิกฺขาจารมคฺโค ปริสฺสยวิมุตฺโต สโม มนาโป นาติทูรนาจฺจาสนฺนคาโม วฏฺฏติ. ภิกฺขาจารคาโมปิ ยตฺถ มนุสฺสา "อิทานิ อยฺโย อาคมิสฺสตี"ติ สิตฺตสมฺมฏฺเฐ[๑] ปเทเส อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ปตฺตํ อาทาย ฆรํ ปเวเสตฺวา ปญฺญตฺตาสเน นิสีทาเปตฺวา สกฺกจฺจํ สหตฺถา ปริวิสนฺติ, ตาทิโส วฏฺฏติ. ปริเวสกา ปนสฺส เย โหนฺติ อภิรูปา ปาสาทิกา สุนฺหาตา สุวิลิตฺตา ธูปวาสกุสุมคนฺธสุรภิโน[๒] นานาวิราคสุจิมนุญฺญวตฺถาภรณปฏิมณฺฑิตา สกฺกจฺจการิโน, ตาทิสา สปฺปายา. ยาคุภตฺตขชฺชกมฺปิ วณฺณคนฺธรสสมฺปนฺนํ โอชวนฺตํ มโนรมํ สพฺพาการปณีตํ ยาวทตฺถํ วฏฺฏติ. อิริยาปโถปิสฺส เสยฺยา วา นิสชฺชา วา วฏฺฏติ, อารมฺมณํ นีลาทีสุ วณฺณกสิเณสุ ยงฺกิญฺจิ สุปริสุทฺธวณฺณนฺติ อิทํ โทสจริตสฺส สปฺปายํ.

จะควร. แม้ผ้านุ่งผ้าห่มสำหรับคนโทสจริตนั้นเล่า ก็ควรเป็นผ้าทั้งหลาย มีผ้าจีน ผ้าโสมาร ผ้าไหม ผ้าฝ้ายเนื้อละเอียด ผ้าใยไม้เนื้อละเอียดเป็นต้น แต่ละอย่างที่ประณีต, ที่ทำเป็นชั้นเดียวหรือ ๒ ชั้น ที่เบาดี ย้อมดีแล้วมีสีบริสุทธิ์ดีตามสมณสารูป. แม้บาตร ก็มีสัณฐานงามเหมือนต่อมน้ำ เกลี้ยงเกลาดี ปราศจากมลทิน ราวกะแก้วมณี ระบมดีแล้วมีสีบริสุทธิ์ดีตามสมณสารูป ทำด้วยเหล็ก จึงจะควร. ทางไปภิกขาจาร พ้นจากอันตราย เรียบ น่าพอใจ ไม่ไกลไม่ใกล้ละแวกบ้านนัก จึงจะควร. แม้ละแวกบ้านที่ภิกขาจาร ในละแวกบ้านใด คนทั้งหลายคิดว่า "เดี๋ยวพระคุณเจ้าจักมา" ดังนี้ แล้วปูลาดอาสนะ ไว้ตรงส่วนที่ราดน้ำขัดถูไว้แล้วลุกต้อนรับ รับบาตร นิมนต์ให้เข้าไปสู่เรือนให้นั่ง ณ อาสนะที่ปูลาดไว้ แล้วอังคาสด้วยมือของตนโดยความเคารพ, ละแวกบ้านเช่นนั้น

---

[๑] โปราณโปตฺถเก สิตฺตสมฏฺเฐติ สิขิตํ.

[๒] ม. อิ. ธูมวาส.

วิสุทธิมรรค บ.ท.๑-๒๕

คุณจิงเทียม แซ่ลิ้ม-คุณสุชาดา เทียมสุชาติ
อุทิศส่วนกุศลให้กับ เจ้ากรรมนายเวร

จึงจะควร. ส่วนพวกคนที่อังคาสสำหรับคนโทสจริตนั้น คนเหล่าใดที่รูปงามน่าเลื่อมใส อาบน้ำดีแล้ว ลูบไล้ดีแล้ว มีตัวหอมไปด้วยกลิ่นธูปเครื่องอบและดอกไม้ ตกแต่งด้วยอาภรณ์ผ้าอันมีลวดลายต่าง ๆ สะอาดน่าพึงใจมีปกติ กระทำอย่างเคารพ, พวกคนเช่นนั้นเป็นสัปปายะ. ทั้งยาคู ภัต และของควรเคี้ยวเล่า ที่เพียบพร้อมด้วย สี กลิ่นและรส มีโอชะน่าชื่นใจ ประณีตโดยอาการทั้งปวง มีมากเท่าที่ต้องการ จึงจะควร. แม้อิริยาบถสำหรับคนโทสจริตนั้น การนอนหรือการนั่งจึงจะควร, อารมณ์ก็ได้แก่ อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาวัณณกสิณทั้งหลายมีนีลกสิณเป็นต้น ที่มีสีบริสุทธิ์ดี จึงจะควร ดังนี้แลนี้จัดเป็นสัปปายะสำหรับคนโทสจริต.

โมหจริตสฺส เสนาสนํ ทิสามุขํ อสมฺปาธํ วฏฺฏติ, ยตฺถ นิสินฺนสฺส วิวฏา ทิสาปิ ขายนฺติ[๑], อิริยาปเถสุ จงฺกโม วฏฺฏติ. สำหรับบุคคลโมหจริต เสนาสนะที่หันหน้าตรงทิศ ไม่คับแคบ จึงจะควร, เป็นสถานที่เมื่อเขานั่งแล้ว แม้ทิศทั้งหลายจะ

---

[๑] สี. ปญฺญายนฺติ.

คุณจิง เทียม แซ่ลิ้ม-คุณสุชาดา เทียมสุชาติ
อุทิศส่วนกุศลให้กับ เจ้ากรรมนายเวร

อารมฺมณํ ปนสฺส ปริตฺตํ สุปฺปมตฺตํ วา ปราณฺฑโล่ง, ในบรรดาอิริยาบถทั้งหลาย
สราวมตฺตํ วา น วฏฺฏติ. สมฺพาธสฺมึ หิ การจงกรม จึงจะควร. ส่วนอารมณ์ สำหรับ
โอกาเส จิตฺตํ ภิยฺโย สมฺโมหมาปชฺชติ, คนโมหจริตนั้น กสิณขนาดเล็กเท่ากระด้งหรือ
ตสฺมา วิปุลํ มหากสิณํ วฏฺฏติ. เสสं เท่าชาม ไม่เหมาะสม. เพราะว่าในโอกาส
โทสจริตสฺส วุตฺตสทิสเมวาติ อิทํ โมหจริตสฺส ที่คับแคบ จิตจะถึงซึ่งความลุ่มหลงยิ่งขึ้น,
สปฺปายํ. เพราะฉะนั้นกสิณใหญ่กว้างขวาง จึงจะควร.
สัปปายะที่เหลือ ก็เหมือนกับที่กล่าวไว้สำหรับ
คนโทสจริตนั่นเอง ดังนี้แล นี้จัดเป็นสัปปายะ
สำหรับคนโมหจริต.

สทฺธาจริตสฺส สพฺพมฺปิ โทสจริตมฺหิ สำหรับบุคคลสัทธาจริต ก็มีวิธีที่กล่าว
วุตฺตวิธานํ สปฺปายํ. อารมฺมเณสุ จสฺส ไว้ในบุคคลโทสจริตแม้ทั้งหมด เป็นสัปปายะ.
อนุสฺสติกมฺมฏฺฐานมฺปิ[1] วฏฺฏติ. อนึ่ง ในบรรดาอารมณ์ทั้งหลาย สำหรับบุคคล
สัทธาจริตนั้น แม้อนุสติกรรมฐานก็ย่อมควร.

พุทฺธิจริตสฺส เสนาสนาทีสุ อิทं นาม คำที่จะพึงกล่าวว่า สำหรับบุคคลพุทธิ-
อสปฺปายนฺติ นตฺถิ. จริต ในบรรดาเสนาสนะ เป็นต้น วัตถุชื่อ
นี้ไม่เป็นสัปปายะดังนี้ หามีไม่.

---

[1] ฉ. อนุสฺสติฏฺฐานมฺปิ.

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๒๕

คุณจิง เทียม แซ่ลิ้ม-คุณสุชาดา เทียมสุชาติ
อุทิศส่วนกุศลให้กับ เจ้ากรรมนายเวร

วิตกฺกจริตสฺส เสนาสนํ วิวฏฺฏ ทิสามุขํ นีโลภาสา จ ปพฺพตา ปญฺญายนฺติ, ตํ น วฏฺฏติ, ตํ หิ วิตกฺกวิธาวนสฺเสว ปจฺจโย โหติ, ตสฺมา คมฺภีเร ทริมุเข[๒] วนปฏิจฺฉนฺเน หตฺถิกุจฺฉิปพฺภารมหินฺทคุหาสทิเส เสนาสเน วสิตพฺพํ. อารมฺมณมฺปิสฺส วิปุลํ น วฏฺฏติ. ตาทิสํ หิ วิตกฺกวเสน สนฺธาวนาย[๓] ปจฺจโย โหติ. ปริตฺตํ ปน วฏฺฏติ.

สำหรับบุคคลวิตกจริต เสนาสนะที่โล่งแจ้ง หันหน้าตรงทิศ เป็นสถานที่เมื่อเขานั่งแล้ว สวน ป่า สระโบกขรณีที่น่ารื่นรมย์ แนวหมู่บ้าน นิคม ชนบทและภูเขาสีเขียวคราม ปรากฏ (ให้เห็น), เสนาสนะนั้นไม่สมควร, เพราะว่า เสนาสนะนั้น จะเป็นปัจจัยแก่ความพล่านไป แห่งวิตกได้ทีเดียว, เพราะฉะนั้น บุคคลวิตกจริต จึงควรอยู่ในซอกเขาลึก ในเสนาสนะที่มีป่าปิดบังเหมือนอย่างเงื้อมเขาหัตถิกุจฉิ (คงจะมีสัณฐานเหมือนท้องช้าง) และถ้ำมหินทร์. แม้อารมณ์ สำหรับบุคคลวิตกจริตนั้น ดวงกสิณที่กว้างขวางย่อมไม่สมควร. เพราะว่าอารมณ์เช่นนั้น จะเป็นปัจจัยแก่ความพล่านไปด้วยอำนาจความตรึก. แต่ว่าดวงกสิณเล็ก ๆ ย่อมควร.

---

๑ ม. ...ปฏิปาฏิยา.

๒ ฉ. ทรีมุเข.

๓ ฉ. สนฺธาวนสฺส.

คุณไพบูลย์ ดำรงสวัสดิ์วิทย์
อุทิศส่วนกุศลให้ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี)

เสสํ ราคจริตสฺส วุตฺตสทิสเมวาติ อิทํ วิตกฺกจริตสฺส สปฺปายํ. อยํ อตฺตโน จริยานุกูลนฺติ เอตฺถ อาคตจริยานํ ปเภทนิทานวิภาวนสปฺปายปริจฺเฉทโต วิตฺถาโร. น จ ตาว จริยานุกูลํ กมฺมฏฺฐานํ สพฺพากาเรน อาวีกตํ. ตญฺหิ อนนฺตรสฺส มาติกาปทสฺส วิตฺถาเรน[๑] สยเมว อาวีภวิสฺสติ.

สัปปายะที่เหลือก็เหมือนกับที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้สำหรับบุคคลราคจริตนั่นเอง ดังนี้แล นี้จัดเป็นสัปปายะ สำหรับบุคคลวิตกจริต. (ที่ว่ามา) นี้จัดเป็นความพิสดาร โดยการกำหนดถึงประเภท เหตุ การแสดงและสิ่งที่เป็นสัปปายะ แห่งจริยาที่มาแล้ว ในข้อว่ากรรมฐานที่อนุกูลต่อจริยาของตน นี้. ก็กรรมฐานที่อนุกูลต่อจริยา ข้าพเจ้ายังมิได้กระทำให้แจ้งไว้ โดยอาการทั้งปวงก่อน. เพราะว่า กรรมฐานนั้น จักมีแจ้งเองทีเดียว โดยความพิสดารแห่งบทมาติกา ที่มีในลำดับ.

จตฺตาฬีสกมฺมฏฺฐานวณฺณนา

พรรณนากรรมฐาน ๔๐

๔๗. ตสฺมา ยํ วุตฺตํ จตฺตาฬีสาย กมฺมฏฺฐาเนสุ อญฺญตรํ กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวาติ

๔๗. เพราะฉะนั้น คำใดที่ข้าพเจ้ากล่าวว่า ถือเอากรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง

---

[๑] ฉ. วิตฺถาเร.

วิสุทธิมรรค บ.ท.๑-๒๕

คุณไพบูลย์ ดำรงสวัสดิ์วิทย์
อุทิศส่วนกุศลให้ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี)

เอตฺถ สงฺขาตนิทฺเทสโต, อุปจารปฺ-
ปนาวหโต, ฌานปฺปเภทโต, สมติกฺกมโต,
วฺฑฺฒนาวฑฺฒนโต, อารมฺมณโต, ภูมิโต,
คหณโต, ปจฺจยโต, จริยานุกูลโตติ อิเมหิ
ตาว ทสหิ อากาเรหิ กมฺมฏฺฐาเน วินิจฺฉโย
เวทิตพฺโพ.

ในบรรดากรรมฐาน ๔๐ อย่าง ดังนี้ ในคำนี้ พึงทราบถึงข้อวินิจฉัยในกรรมฐาน โดยการแสดงไขกรรมฐาน ที่ได้นับไว้, โดยเป็นกรรมฐานนำมาซึ่งอุปจารฌาน และอัปปนาฌาน, โดยประเภทแห่งฌาน, โดยการก้าวล่วง, โดยเป็นกรรมฐานควรขยายและไม่ควรขยาย, โดยอารมณ์, โดยภูมิ, โดยการถือเอา, โดยปัจจัย, โดยเป็นกรรมฐานที่อนุกูลแก่จริยา.

ตตฺถ สงฺขาตนิทฺเทสโตติ จตฺตาฬีสาย กมฺมฏฺฐาเนสุ อิติ หีทำ วุตฺตำ, ตตฺริมานิ จตฺตาฬีส กมฺมฏฺฐานานิ ทส กสิณานิ[1] ทส อสุภา ทส อนุสฺสติโย จตฺตาโร พฺรหฺมวิหารา จตฺตาโร อารุปฺปา เอกา สญฺญา เอกำ ววฏฺฐานนฺติ[2].

ในบทเหล่านั้น บทว่า โดยการแสดงไขกรรมฐานที่ได้นับไว้ ความว่า พึงทราบวินิจฉัย โดยการแสดงไขกรรมฐานที่ได้นับไว้อย่างนี้ คือ ก็คำที่ข้าพเจ้ากล่าวว่า ในบรรดากรรมฐาน ๔๐ อย่าง ดังนี้ นี้, ในคำนั้น ชื่อว่า กรรมฐานมี ๔๐ อย่าง เหล่านี้ คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสติ ๑๐

---

[1] ฉ. ทส กสิณา.

[2] โปราณโปตฺถเก ววตฺถานนฺติ สิชิตำ.

คุณไพบูลย์ ดำรงสวัสดิ์วิทย์
อุทิศส่วนกุศลให้ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี)

พรหมวิหาร ๔ อรูป ๔ สัญญา ๑

ววัฏฐาน ๑.

ตตฺถ ปฐวีกสิณํ, อาโปกสิณํ, เตโช-กสิณํ, วาโยกสิณํ, นีลกสิณํ, ปีตกสิณํ, โลหิตกสิณํ, โอทาตกสิณํ, อาโลกกสิณํ, ปริจฺฉินฺนากาสกสิณนฺติ อิเม ทส กสิณา.

ในบรรดากรรมฐานเหล่านั้น ชื่อว่า กสิณ ๑๐ เหล่านี้ คือ ปฐวีกสิณ, อาโปกสิณ, เตโชกสิณ, วาโยกสิณ, นีลกสิณ, ปีตกสิณ, โลหิตกสิณ, โอทาตกสิณ, อาโลกกสิณ, ปริจฉินนากาสกสิณ.

อุทฺธุมาตกํ, วินีลกํ, วิปุพฺพกํ, วิจฺฉิทฺทกํ, วิกฺขายิตกํ, วิกฺขิตฺตกํ, หตวิกฺขิตฺตกํ, โลหิตกํ, ปุฬฺวกํ, อฏฺฐิกนฺติ อิเม ทส อสุภา.

ชื่อว่า อสุภ ๑๐ เหล่านี้ คือ อุทธุ-มาตกะ, วินีลกะ, วิปุพพกะ, วิจฉิททกะ, วิกขายิตกะ, วิกขิตตกะ, หตวิกขิตตกะ, โลหิตกะ, ปุฬุวกะ, อัฏฐิกะ.

พุทฺธานุสฺสติ, ธมฺมสฺสีลจาค-เทวตานุสฺสติ[๑] มรณานุสฺสติ[๒] กายคตาสติ อานาปานสฺสติ[๓] อุปสมานุสฺสตีติ อิมา ทส อนุสฺสติโย.

ชื่อว่า อนุสติ ๑๐ เหล่านี้คือ พุทธา-นุสติ, ธัมมานุสติ, สังฆานุสติ, สีลานุสติ, จาคานุสติ, เทวตานุสติ, มรณานุสติ, กายคตาสติ, อานาปานสติ, อุปสมานุสติ.

---

๑ ฉ. ธมฺมานุสฺสติ, สงฺฆานุสฺสติ, สีลานุสฺสติ, จาคานุสฺสติ, เทวตานุสฺสติ.

๒ สี. มรณสติ.

๓ สี. อิ. อานาปานสติ.

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๒๕

คุณไพบูลย์ ดำรงสวัสดิ์วิทย์
อุทิศส่วนกุศลให้ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี)

เมตฺตา, กรุณา, มุทิตา, อุเปกฺขาติ อิเม จตฺตาโร พฺรหมวิหารา.

อากาสานญฺจายตนํ, วิญฺญาณญฺจายตนํ, อากิญฺจญฺญายตนํ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนนฺติ อิเม จตฺตาโร อารุปฺปา. อาหาเร ปฏิกูลสญฺญา เอกา สญฺญา นาม[๑] จตุธาตุววฏฺฐานํ เอกํ ววฏฺฐานนฺติ เอวํ สงฺขาตนิทฺเทสโต วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ.

อุปจารปฺปนาวหโตติ ฯเปฯ กายคตาสติญฺจ อานาปานสฺสติญฺจ อวเสสา อฏฺฐ อนุสฺสติโย, อาหาเร ปฏิกูลสญฺญา, จตุธาตุววฏฺฐานนฺติ อิมาเนว เหฏฺฐา ทส กมฺมฏฺฐานานิ อุปจาราวหานิ. เสสานิ อปฺปนาวหานีติ[๒] เอวํ อุปจารปฺปนาวหโต.

ชื่อว่า พรหมวิหาร ๔ เหล่านี้ คือ เมตตา, กรุณา, มุทิตา, อุเบกขา.

ชื่อว่า อรูป ๔ เหล่านี้ คือ อากาสานัญจายตนะ, วิญญาณัญจายตนะ, อากิญจัญญายตนะ, เนวสัญญานาสัญญายตนะ. ความสำคัญว่าเป็นปฏิกูลในอาหาร ชื่อว่า สัญญา ๑. การกำหนดธาตุ ๔ ชื่อว่า ววัฏฐาน ๑.

บทว่า โดยเป็นกรรมฐานนำมาซึ่งอุปจารฌานและอัปปนาฌาน ความว่า พึงทราบวินิจฉัย โดยเป็นกรรมฐานนำมาซึ่งอุปจารฌาน และอัปปนาฌาน อย่างนี้ คือ ก็ในบรรดากรรมฐานเหล่านี้ กรรมฐาน ๑๐ เหล่านี้เท่านั้น คือ เว้นกายคตาสติ และอานาปานสติ อนุสติ ๘ ที่เหลือ ๑ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัฏฐาน ๑ ชื่อว่า

---

[๑] ฉ. นาม-สทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ. อิติ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณไพบูลย์ ดำรงสวัสดิ์วิทย์
อุทิศส่วนกุศลให้ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี)

นำมาซึ่งอุปจารฌาน. กรรมฐานที่เหลือชื่อว่า นำมาซึ่งอัปปนาฌาน.

ฌานปฺปเภทโตติ อปฺปนาวเสน เจตฺถ อานาปานสฺสติยา สทฺธึ ทส กสิณา จตุกฺกชฺฌานิกา โหนฺติ. กายคตาสติยา สทฺธึ ทส อสุภา ปฐมชฺฌานิกา. ปุริมา ตโย พฺรหฺมวิหารา ติกชฺฌานิกา. จตุตฺถพฺรหฺม-วิหาโร จตุตาโร จ อารุปฺปา จตุตฺถชฺฌานิกาติ เอวํ ฌานปฺปเภทโต.

บทว่า โดยประเภทแห่งฌาน ความว่า พึงทราบวินิจฉัยโดยประเภทแห่งฌาน อย่างนี้ คือ ก็ในบรรดากรรมฐานเหล่านี้ ในบรรดากรรมฐานที่นำมาซึ่งอัปปนาฌาน กสิณ ๑๐ พร้อมกับอานาปานสติ ๑ จัดเป็นจตุกฌานิกะ (ได้ฌานทั้ง ๔). อสุภ ๑๐ พร้อมกับกายคตาสติ ๑ จัดเป็นปฐมฌานิกะ (ได้ฌานแรก). พรหมวิหาร ๓ ข้างต้น จัดเป็นติกฌานิกะ (ได้ฌาน ๓). พรหมวิหารที่ ๔ และอรูป ๔ จัดเป็นจตุตถฌานิกะ (ได้ฌานที่ ๔).

สมติกฺกมโตติ เทฺว สมติกฺกมา องฺคสมติกฺกโม จ อารมฺมณสมติกฺกโม จาติ[๑] ตตฺถ สพฺเพสุปิ ติกจตุกฺกชฺฌานิเกสุ กามาวจเรสุ องฺคสมติกฺกโม โหติ

บทว่า โดยการก้าวล่วง ความว่า พึงทราบวินิจฉัยโดยการก้าวล่วง อย่างนี้ คือ การก้าวล่วงมี ๒ อย่างคือ ก้าวล่วงองค์ ๑ ก้าวล่วงอารมณ์ ๑. ในการก้าวล่วง ๒

---

[๑] ฉ. อิติ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณไพบูลย์ ดำรงสวัสดิ์วิทย์
อุทิศส่วนกุศลให้ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี)

วิตกฺกวิจารา ทีนิ ฌานงฺคานิ สมติกฺกมิตฺวา เตเสฺววารมฺมเณสุ ทุติยชฺฌานาทีนิ ปฏฺฐพฺพโต. ตถา จตุตฺถพฺรหฺมวิหาเร. โสปิ หิ เมตฺตาทีนิเยว อารมฺมเณ โสมนสฺสสหคตจิตฺเตน สมติกฺกมิตฺวา ปฏฺฐพฺโพติ. จตูสุ ปน อารุปฺเปสุ อารมฺมณสมติกฺกโม โหติ. ปุริเมสุ หิ นวสุ กสิเณสุ อญฺญตรสฺมึ อากาสานญฺจายตนสมติกฺกมิตฺวา อากาสานญฺจายตนํ ปฏฺฐพฺพํ. อากาสาทีนิ จ สมติกฺกมิตฺวา วิญฺญาณญฺจายตนาทีนิ. เสเสสุ สมติกฺกโม นตฺถีติ เอวํ สมติกฺกมโต.

อย่างนั้น ในบรรดากรรมฐานที่ได้ฌาน ๓ ได้ฌาน ๔ แม้ทั้งหมด มีการก้าวล่วงองค์ เพราะพระโยคี พึงก้าวล่วงองค์ฌานทั้งหลาย มีวิตกและวิจาร เป็นต้น จึงจะบรรลุทุติยฌาน เป็นต้น ในอารมณ์เหล่านั้นนั่นเองได้. ในพรหมวิหารที่ ๔ (อุเบกขาพรหมวิหาร) ก็มีการก้าวล่วงองค์เหมือนอย่างนั้น. ด้วยว่าพระโยคีพึงก้าวล่วงโสมนัส ในอารมณ์ของพรหมวิหาร ๓ มีเมตตา เป็นต้นเท่านั้น จึงจะบรรลุพรหมวิหารที่ ๔ แม้นั้นได้ดังนี้แล.

ส่วนในอรูปกรรมฐานทั้ง ๔ มีการก้าวล่วงอารมณ์. เพราะว่าพระโยคี พึงก้าวล่วงกสิณอย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดากสิณ ๙ อย่างข้างต้น จึงบรรลุอากาสานัญจายตนะได้. และพึงก้าวล่วงอารมณ์มีอากาศ เป็นต้น จึงบรรลุวิญญาณัญจายตนะ เป็นต้นได้. ในกรรมฐานที่เหลือไม่มีการก้าวล่วง.

วฑฺฒนาวฑฺฒนโตติ อิเมสุ จตูสุ ปทสฺส กมฺมฏฺฐาเนสุ ทส กสิณาเนว วฑฺเฒตพฺพานิ.

บทว่า โดยเป็นกรรมฐานควรขยาย และไม่ควรขยาย ความว่า พึงทราบวินิจฉัย

คุณไพบูลย์ ดำรงสวัสดิ์วิทย์
อุทิศส่วนกุศลให้ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี)

ยตฺตกญฺหิ โอกาสํ กสิเณน ผรติ, โดยเป็นกรรมฐานควรขยาย และไม่ควร ตทพฺภนฺตเร ทิพฺพาย โสตธาตุยา สทฺทํ ขยาย อย่างนี้ คือ ในบรรดากรรมฐาน ๔๐ โสตุ ทิพฺเพน จกฺขุนา รูปานิ ปสฺสิตุ อย่างเหล่านี้ กสิณ ๑๐ เท่านั้น ชื่อว่า ปรสตฺตานญฺจ เจตสา จิตฺตมญฺญาตุ สมตฺโถ ควรขยาย. ด้วยว่าพระโยคีใช้กสิณแผ่ไปสู่ โหติ. กายคตาสติ ปน อสุภานิ จ น โอกาสมีประมาณเพียงใด, ในภายในแห่ง วฑฺเฒตพฺพานิ. กสฺมา ? โอกาเสน โอกาสมีประมาณเพียงนั้น ย่อมเป็นผู้สามารถ ปริจฺฉินฺนตฺตา อานิสํสาภาวา จ. สา ที่จะฟังเสียงด้วยโสตธาตุอันเป็นทิพย์ เห็นรูป ปเนสา[1] โอกาเสน ปริจฺฉินฺนตา ด้วยจักษุอันเป็นทิพย์ และรู้จิตของสัตว์อื่น ภาวนานเยน[2] อาวีภวิสฺสติ. เตสุ ปน ทั้งหลายด้วยจิต (ของตน) ได้. ส่วน วฑฺฒิเตสุ กุณปราสิเยว วฑฺฒติ, น โกจิ กายคตาสติและอสุภทั้งหลาย ไม่ควรขยาย. อานิสํโส อตฺถิ. วุตฺตมฺปิ เจตํ โสปากปณฺหา- เพราะเหตุไร ? เพราะถูกตัดตอนด้วย พฺยากรเณ "วิภูตา ภควา รูปสญฺญา อวิภูตา โอกาส และเพราะไม่มีอานิสงส์. ก็ความที่ อฏฺฐกสญฺญา"ติ. ตตฺร หิ นิมิตฺตวฑฺฒนวเสน กรรมฐาน ถูกตัดตอนด้วยโอกาสนี้นั้น จักมี รูปสญฺญา วิภูตาติ วุตฺตา. อฏฺฐกสญฺญา แจ้งโดยภาวนานัย. อนึ่ง เมื่อพระโยคีขยาย อวฑฺฒนวเสน อวิภูตาติ[3] กรรมฐานเหล่านั้นแล้ว กองซากศพเท่านั้น เพิ่มขึ้น, อานิสงส์อะไร ๆ หามีไม่. ก็แม้ คำนี้สมจริงตามที่พระโสปากเถระกล่าวไว้ใน

---

[1] อิ. ฉ. สา จ เนส์.

[2] อิ. ฉ. ภาวนานเย.

[3] ฉ. อวิภูตาติ วุตฺตา.

คุณไพบูลย์ ดำรงสวัสดิ์วิทย์
อุทิศส่วนกุศลให้ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี)

โสปากปัญหาพยากรณ์ว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาค รูปสัญญาปรากฏชัด อัฏฐิกสัญญาไม่ปรากฏชัดพระเจ้าข้า" ดังนี้. ก็ในคำนั้นท่านกล่าวรูปสัญญาว่าปรากฏชัด ก็เกี่ยวกับมีการขยายนิมิต. อัฏฐิกสัญญาท่านกล่าวว่าไม่ปรากฏชัด ก็เกี่ยวกับไม่มีการขยายนิมิตดังนี้แล.

ยं ปเนตं "เกวลं อฏฺฐิกสญฺญาย อผรี[๑] ปฐวึ อิมนฺ"ติ[๒] วุตฺตं, ตं ลาภิสฺส สโต อุปฏฺฐานาการวเสน วุตฺตं. ยเถว หิ ธมฺมาโสกกาเล กรวีกสกุโณ สมนฺตา อาทาสภิตฺตีสุ อตฺตโน ฉายं ทิสฺวา สพฺพทิสาสุ กรวีกสญฺญี หุตฺวา มธุรं คิรं นิจฺฉาเรสิ, เอวं เถโรปิ อฏฺฐิกสญฺญาย ลาภิตฺตา สพฺพทิสาสุ อุปฏฺฐิตं นิมิตฺตं ปสฺสนฺโต เกวลาปิ ปฐวึ อฏฺฐิกภริตาติ จินฺเตสีติ.

ส่วนคำที่ท่านกล่าวว่า "ข้าพระองค์ใช้อัฏฐิกสัญญาแผ่ไปสู่ปฐวีนี้ทั้งสิ้น" นี้ใด, คำนั้นท่านกล่าวไว้ เกี่ยวกับอาการที่ปรากฏแก่ตัวท่าน ซึ่งเป็นผู้ได้ความชำนาญ. เหมือน-อย่างว่า ในกาลแห่งพระเจ้าธรรมาโศกนกการเวกเห็นเงาของตน ในฝากระจกโดยรอบ ก็เป็นผู้มีความสำคัญว่า มีนกการเวกในทิศทั้งปวง จึงเปล่งเสียงร้องไพเราะออกมา ฉันใดนั่นเทียว, แม้พระเถระเพราะเป็นผู้ได้ความชำนาญ ในอัฏฐิกสัญญา

---

๑ ฉ. อผรี.

๒ ขุ. เถร. ๒๖/๒๖๔.

คุณไพบูลย์ ดำรงสวัสดิ์วิทย์
อุทิศส่วนกุศลให้ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี)

เมื่อเห็นนิมิตที่ปรากฏในทิศทั้งปวง จึงคิดว่า ปฐวีแม้ทั้งสิ้นเต็มไปด้วยกระดูก ฉันนั้น เหมือนกันแล.

ยทิ เอวं ยา อสุภชฺฌานานํ อปฺปมาณารมฺมณตา วุตฺตา, สา วิรุชฺฌตีติ. สา จ น วิรุชฺฌติ. เอกจฺโจ หิ อุทฺธุมาตเก วา อฏฺฐิเก วา มหนฺเต นิมิตฺตํ คณฺหติ. เอกจฺโจ อปฺปเก. อิมินา ปริยาเยน เอกจฺจสฺส ปริตฺตารมฺมณํ ฌานํ โหติ. เอกจฺจสฺส อปฺปมาณารมฺมณนฺติ. โย วา เอตํ วฑฺเฒน อาทีนวํ อปสฺสนฺโต วฑฺเฒยติ[1], ตํ สนฺธาย "อปฺปมาณารมฺมณ"นฺติ วุตฺตํ. อานิสํสาภาวา ปน น วฑฺเฒตพฺพานีติ.

มีคำถามว่า ผิว่าเมื่อเป็นอย่างนี้ไซร้ ความเป็นอัปปมาณารมณ์ (เป็นอารมณ์หาประมาณมิได้) แห่งอสุภฌานทั้งหลายที่ตรัสไว้อันใด, ความเป็นอัปปมาณารมณ์นั้น จะไม่ผิดไปหรือ. ก็ขอตอบว่า ก็ความเป็นอัปปมาณารมณ์อันนั้นไม่ผิดหรอก. เพราะว่าพระโยคีบางรูป ย่อมถือเอานิมิตในซากที่ขึ้นพองก็ได้ ในซากกระดูกก็ได้ที่ใหญ่. พระโยคีบางรูปย่อมถือเอา(นิมิต)ในซากเล็ก. โดยปริยายนี้ พระโยคีบางรูปจึงมีฌานที่มีอารมณ์เป็นปริตตะ (เล็กน้อย). พระโยคีบางรูปมีฌานที่มีอารมณ์เป็นอัปปมาณะ (ใหญ่โต) ดังนี้แล. อีกอย่างหนึ่ง พระโยคีบุคคลใด เมื่อไม่เห็นโทษในการขยายนี้ จึงขยายอสุภนิมิตไป, ตรัสคำว่า "อสุภฌานมีอารมณ์เป็นอัปปมาณะ"

---

[1] ฉ. วฑฺเฒติ.

คุณไพบูลย์ ดำรงสวัสดิ์วิทย์
อุทิศส่วนกุศลให้ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี)

ดังนี้ไว้ ทรงหมายเอาพระโยคีบุคคลนั้น. แต่เพราะไม่มีอานิสงส์ จึงชื่อว่า ไม่ควรขยาย ดังนี้แล.

ยถา จ เอตานิ, เอวํ เสสานิปิ น วฑฺเฒตพฺพานีติ[๑] กสฺมา ? เตสุ หิ อานาปานนิมิตฺตํ ตาว วฑฺฒยโต วาตราสิเยว วฑฺฒติ, โอกาเสน จ ปริจฺฉินฺนํ. อิติ สาทีนวตฺตา โอกาเสน จ ปริจฺฉินฺนตฺตา น วฑฺเฒตพฺพํ. พฺรหฺมวิหารา สตฺตารมฺมณา, เตสํ นิมิตฺตํ วฑฺฒยโต สตฺตราสิเยว วฑฺเฒยฺย, น จ เตน อตฺโถ อตฺถิ, ตสฺมา ตมฺปิ น วฑฺเฒตพฺพํ. ยํ ปน วุตฺตํ "เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา"ติอาทิ[๒] ตํ ปริคฺคหวเสน วุตฺตํ. เอกาวาสทฺวิอาวาสาทินา หิ อนุกฺกเมน เอกิสฺสา ทิสาย สตฺเต ปริคฺคเหตฺวา ภาเวนฺโตปิ เอกํ ทิสํ ผริตฺวาติ วุตฺโต.

เหมือนอย่างว่า อสุภกรรมฐานเหล่านี้ ไม่ควรขยายฉันใด, แม้กรรมฐานที่เหลือทั้งหลาย (เว้นกสิณ ๑๐) ก็ไม่ควรขยายฉันนั้นแล. เพราะเหตุไร ? เพราะว่า ในบรรดากรรมฐานเหล่านั้น ก่อนอื่น เมื่อขยายอานาปานนิมิต กองลมเท่านั้นเพิ่มขึ้น, และเป็นกรรมฐานถูกตัดตอน ด้วยโอกาสด้วย. เพราะมีโทษและเพราะถูกตัดตอนด้วยโอกาสอย่างนี้ จึงเป็นกรรมฐานที่ไม่ควรขยาย. พรหมวิหารทั้งหลายก็มีสัตว์เป็นอารมณ์, เมื่อขยายนิมิตแห่งพรหมวิหารเหล่านั้นไป กองสัตว์เท่านั้นพึงเพิ่มขึ้น, และประโยชน์ด้วยการเพิ่มขึ้นนั้น หามีไม่, เพราะฉะนั้น แม้นิมิตแห่งพรหมวิหารนั้น พระโยคีก็ไม่ควร

---

[๑] ฉ. อิติ-สทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] ที. สี. ๙/๓๑๐.

คุณไพบูลย์ ดำรงสวัสดิ์วิทย์
อุทิศส่วนกุศลให้ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี)

น นิมิตฺตำ วฑฺเฒนฺโต. ปฏิภาคนิมิตฺตเมว ขยาย. ส่วนคำที่ตรัสไว้ว่า "ภิกษุ มีใจอันเจตฺถ นตฺถิ, ยทยำ วฑฺเฒยฺย. ปริตฺต- สหรคตด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่ง" ดังนี้อปฺปมาณารมฺมณตา เจตถ[1] ปริคคหเวเสเนว เป็นต้นพระองค์ตรัสไว้ด้วยอำนาจการกำหนดเวทิตพฺพา. อารุปฺปารมฺมเณสุปิ อากาสำ ถือเอา. แท้จริงพระโยคี เมื่อกำหนดถือเอากสิณคฺคาฏิมตฺตา.[2] ตำ หิ กสิณาปคมวเสเนว สัตว์ทั้งหลายในทิศหนึ่ง เจริญ(พรหมวิหาร)มนสิกาตพฺพำ. ตโต ปรำ วฑฺฒยโต[3] น กิญฺจิ ไปตามลำดับ โดยสถานที่มีอาวาสเดียวโหติ. วิญฺญาณำ สภาวธมฺมตฺตา. น หิ สกฺกา ๒ อาวาส เป็นต้น ก็เรียกได้ว่า แผ่ไปตลอดสภาวธมฺมำ วฑฺเฒตุ. วิญฺญาณญฺจาปคโม ทิศหนึ่ง. ไม่ใช่ขยายนิมิต. ด้วยว่าวิญฺญาณสฺส อภาวมตฺตตฺตา. เนวสญฺญา- ปฏิภาคนิมิตที่พระโยคาวจรนั้นพึงขยายนั่นเทียวนาสญฺญายตนารมฺมณำ สภาวธมฺมตฺตาเยว ย่อมไม่มีในการเจริญพรหมวิหารนี้ อนึ่งน วฑฺเฒตพฺพำ. เสสานิ อนิมิตฺตตฺตา. ในพรหมวิหารนี้ พึงทราบถึงความที่ฌานมีปฏิภาคนิมิตฺตำ หิ วฑฺเฒตพฺพำ นาม ภเวยฺย. อารมณ์เป็นปริตตะและอัปปมาณะก็ด้วยอำนาจพุทฺธานุสฺสติอาทีนญฺจ เนว ปฏิภาคนิมิตฺตำ การกำหนดถือเอา. แม้ในอารมณ์แห่งอรูป-อารมฺมณำ โหติ, ตสฺมา ตำ น วฑฺเฒตพฺพนฺติ กรรมฐานทั้งหลาย อากาศ (อันเป็นอารมณ์เอวำ วฑฺฒนาวฑฺฒนโต. ของอากาสานัญจายตนะ) ก็ไม่ควรขยายเพราะทำให้กสิณถูกเพิกไป. จริงอยู่ พระ-โยคีพึงมนสิการอากาศนั้นได้ ก็ด้วยอำนาจ

---

[1] ฉ. ปริตฺต...เปตฺถ.
[2] สี. กสิณคฺคาฏิมตฺตตฺตา.
[3] ฉ. วฑฺฒยโตปิ..

คุณไพบูลย์ ดำรงสวัสดิ์วิทย์
อุทิศส่วนกุศลให้ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี)

ความปราศไปแห่งกสิณนั่นเอง. เมื่อขยายให้ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ผลอะไร ๆ ก็ไม่มี. วิญญาณ (คือ อากาสานัญจายตนวิญญาณ อันเป็นอารมณ์ของวิญญานัญจายตนะ) เพราะเป็นสภาวธรรม จึงไม่ควรขยาย. จริงอยู่ใคร ๆ ไม่อาจที่จะขยายสภาวธรรมได้. ความปราศไปแห่งวิญญาณ (อันเป็นอารมณ์ของอากิญจัญญายตนะ) เพราะเป็นเพียงความไม่มีแห่งวิญญาณ จึงไม่ควรขยาย. อารมณ์แห่งเนวสัญญานาสัญญายตนะ (คือ อากิญจัญญายตนะ) เพราะเป็นสภาวธรรมเหมือนกัน จึงไม่ควรขยาย. กรรมฐานที่เหลือทั้งหลายไม่ควรขยาย เพราะไม่มีนิมิต. ด้วยว่าปฏิภาคนิมิตพึงได้ชื่อว่าควรขยาย. อนึ่ง กรรมฐานทั้งหลายมีพุทธานุสติเป็นต้น หาอารมณ์ที่เป็นปฏิภาคนิมิตไม่ได้เลย, เพราะเหตุนั้น อนุสติกรรมฐานนั้นจึงไม่ควรขยาย.

อารมฺมณโตติ อิเมสุ จ จตฺตาฬีสาย บทว่า โดยอารมณ์ ความว่า พึงทราบกมฺมฏฺฐาเนสุ ทส กสิณา, ทส อสุภา, วินิจฉัยโดยอารมณ์ อย่างนี้ คือ ก็ในบรรดา

อานาปานสฺสติ, กายคตาสตีติ อิมานิ กรรมฐาน ๔๐ เหล่านี้ กรรมฐาน ๒๒ ทฺวาวีสติ ปฏิภาคนิมิตฺตารมฺมณานิ. เสสานิ เหล่านี้ คือ กสิณ ๑๐, อสุภะ ๑๐, อานา-น ปฏิภาคนิมิตฺตารมฺมณานิ. ตถา ทสสุ ปานสติ ๑, กายคตาสติ ๑ มีอารมณ์เป็น อนุสฺสตีสุ ฐเปตฺวา อานาปานสฺสติญจ ปฏิภาคนิมิต. กรรมฐานที่เหลือหามีอารมณ์ กายคตาสติญจ อวเสสา อฏฺ อนุสฺสติโย, เป็นปฏิภาคนิมิตไม่. เหมือนอย่างนั้น อาหาเร ปฏิกูลสญฺญา, จตุธาตุววฏฺฐานํ, กรรมฐาน ๑๒ เหล่านี้ คือ ในบรรดา วิญฺญาณญฺจายตนํ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนนฺติ อนุสติ ๑๐ ยกเว้นอานาปานสติ และ อิมานิ ทฺวาทส สภาวธมฺมารมฺมณานิ. ทส กายคตาสติเสีย ได้แก่ อนุสติที่เหลือ ๘, กสิณา, ทส อสุภา, อานาปานสฺสติ, อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑, จตุธาตุววัฏฐาน ๑, กายคตาสตีติ อิมานิ ทฺวาวีสติ วิญญาณัญจายตนะ ๑, เนวสัญญานา-นิมิตฺตารมฺมณานิ. เสสานิ ฉ นวตฺตพฺพา- สัญญายตนะ ๑ มีอารมณ์เป็นสภาวธรรม. รมฺมณานิ. ตถา วิปุพฺพกํ, โลหิตกํ, กรรมฐาน ๒๒ เหล่านี้ คือ กสิณ ๑๐, ปุพฺพวกํ, อานาปานสฺสติ, อาโปกสิณํ, อสุภะ ๑๐, อานาปานสติ ๑, กายคตาสติ ๑ เตโชกสิณํ, วาโยกสิณํ, ยญจ อาโลกกสิเณ มีอารมณ์เป็นนิมิต. กรรมฐาน ๖ ที่เหลือ มี สุริยาทีนํ โอภาสมณฺฑลารมฺมณนฺติ อิมานิ อารมณ์เป็นนวัตตัพพธรรม (นวัตตัพพธรรม อฏฺ จลิตารมฺมณานิ, ตานิ จ โข คือ บัญญัติธรรมนั่นเอง). เหมือนอย่างนั้น ปุพฺพภาเค, ปฏิภาคํ ปน สนฺนิสินฺนเมว กรรมฐาน ๘ เหล่านี้ คือ วิปุพพกะ ๑, โหติ. เสสานิ น จลิตารมฺมณานีติ เอวํ โลหิตกะ ๑, ปุพฺวกะ ๑, อานาปานสติ ๑, อารมฺมณโต. อาโปกสิณ ๑, เตโชกสิณ ๑, วาโยกสิณ ๑,

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๒๖

คุณมานิจ เกตุกวี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กสิณในอาโลกกสิณที่มีดวงแสงสว่าง แห่งพระอาทิตย์ เป็นต้น เป็นอารมณ์ ๑ ชื่อว่ามีอารมณ์สั่นไหว, แต่ว่าอารมณ์ที่สั่นไหวเหล่านั้น มีได้ในกาลอันเป็นส่วนเบื้องต้นแล, ส่วนปฏิภาคนิมิต เป็นอารมณ์สงบนิ่งทีเดียว. กรรมฐานที่เหลือทั้งหลาย ไม่มีอารมณ์ที่สั่นไหว.

ภูมิโตติ เอตฺถ จ ทส อสุภา, กายคตาสติ, อาหาเร ปฏิกูลสญฺญาติ อิมานิ ทฺวาทส เทเวสุ นปฺปวตฺตนฺติ. ตานิ ทฺวาทส, อานาปานสฺสติ จาติ อิมานิ เตรส พฺรหฺมโลเก นปฺปวตฺตนฺติ. อรูปภเว ปน ฐเปตฺวา จตฺตาโร อารุปฺเป อญฺญํ นปฺปวตฺตติ. มนุสฺเสสุ สพฺพานิปิ ปวตฺตนฺตีติ เอวํ ภูมิโต.

คำว่า โดยภูมิ ความว่า พึงทราบวินิจฉัยโดยภูมิ อย่างนี้ คือ ก็ในบรรดากรรมฐาน ๔๐ เหล่านี้ กรรมฐาน ๑๒ เหล่านี้ คือ อสุภะ ๑๐, กายคตาสติ ๑, อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ ย่อมไม่เป็นไปในหมู่เทวดาทั้งหลาย. กรรมฐาน ๑๓ เหล่านี้ คือ กรรมฐาน ๑๒ เหล่านั้น, และอานาปานสติ ๑ ย่อมไม่เป็นไปในพรหมโลก. ส่วนในอรูปภพยกเว้นอรูปกรรมฐาน ๔ เสียแล้ว กรรมฐานอื่นย่อมไม่เป็นไป. ในพวกมนุษย์ กรรมฐานย่อมเป็นไปได้ แม้ทุกข้อ.

คุณมานิจ เกตุกวี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

คหณโตติ ทิฏฺฐผุฏฺฐสุตคฺคหณโต เจตฺถ[1] คำว่า โดยการถือเอา ความว่า ก็ในวินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ. ตตฺร ฐเปตฺวา ข้อนี้ พึงทราบถึงการวินิจฉัยโดยการถือเอา วาโยกสิณํ เสสา นว กสิณา, ทส อสุภาติ ด้วยการดู การกระทบ และการฟัง. อิมานิ เอกูนวีสติ ทิฏฺเฐน คเหตพฺพานิ, ในบรรดากรรมฐานเหล่านั้น กรรมฐาน ๑๙ ปุพฺพภาเค จกฺขุนา โอโลเกตฺวา[2] นิมิตฺตํ เหล่านี้ คือ กสิณ ๙ ที่เหลือยกเว้นวาโยกสิณ เนสํ คเหตพฺพนฺติ อตฺโถ. กายคตาสติยํ เสีย, อสุภะ ๑๐ พระโยคีพึงถือเอาไว้ได้ ตจปญฺจกํ ทิฏฺเฐน, เสสํ สุเตนาติ เอวํ ด้วยการดู, ความว่า ในกาลอันเป็นส่วน ตสฺสารมฺมณํ ทิฏฺฐสุเตน คเหตพฺพํ. เบื้องต้น พระโยคีพึงแลดูด้วยตา แล้วจึง อานาปานสฺสติ ผุฏฺเฐน. วาโยกสิณํ ถือเอานิมิตแห่งกรรมฐานเหล่านั้น. ใน ทิฏฺฐผุฏฺเฐน. เสสานิ อฏฺฐารส สุเตน กายคตาสติ อารมณ์แห่งกายคตาสตินั้น คเหตพฺพานิ. อุเปกฺขาพฺรหฺมวิหาโร, พระโยคีพึงถือเอาได้ ด้วยการดูและการฟัง จตุตฺถาโร อารุปฺปาติ อิมานิ เจตฺถ น อย่างนี้คือ อารมณ์ที่เป็น ตจปัญจกะ(หมวด ๕ อาทิกมฺมิเกน คเหตพฺพานิ. เสสานิ มีหนังเป็นที่สุด) พึงถือเอาได้ด้วยการดู, ปญฺจตฺตึส คเหตพฺพานีติ เอวํ คหณโต. อารมณ์ที่เหลือ พึงถือเอาได้ด้วยการฟัง. อานาปานสติ พึงถือเอาได้ด้วยการกระทบ. วาโยกสิณ พึงถือเอาได้ด้วยการดู และการกระทบ. กรรมฐาน ๑๘ ที่เหลือ พึงถือเอา

---

[1] ฉ. ทิฏฺฐ...เปตฺถ.

[2] ม. สี. อิ. โอโลเกตฺวา โอโลเกตฺวา.

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๒๖

คุณมานิจ เกตุกวี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ได้ด้วยการฟัง. ก็ในข้อนี้ กรรมฐานเหล่านี้ คือ อุเบกขาพรหมวิหาร ๑, อรูป ๔ พระโยคีผู้เป็นอาทิกัมมิกะ (เริ่มทำ) ยังไม่ควรถือเอา. ควรถือเอากรรมฐาน ๓๕ ที่เหลือวินิจฉัยโดยการถือเอา ก็มีอย่างที่กล่าวมานี้แล.

ปจฺจยโตติ อิเมสุ ปน กมฺมฏฺฐาเนสุ ฉเปตฺวา อากาสกสิณํ เสสา นว กสิณา อารุปฺปานํ ปจฺจยา โหนฺติ. ทสาปิ[1] กสิณา อภิญฺญานํ. ตโย พฺรหฺมวิหารา จตุตฺถพฺรหฺมวิหารสฺส. เหฏฺฐิมา เหฏฺฐิมา อารุปฺปา อุปริมสฺส อุปริมสฺส. เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ นิโรธสมาปตฺติยา. สพฺพานิปิ [2]สุขวิหารสฺส วิปสฺสนาภาวสมฺปตฺตีนนฺติ[2] เอวํ ปจฺจยโต.

คำว่า โดยปัจจัย ความว่า พึงทราบการวินิจฉัย โดยปัจจัยอย่างนี้ คือ ก็ในบรรดากรรมฐานเหล่านี้ ยกเว้นอากาสกสิณเสีย กสิณ ๙ ที่เหลือย่อมเป็นปัจจัยแก่อรูปทั้งหลาย. กสิณแม้ทั้ง ๑๐ ย่อมเป็นปัจจัยแก่อภิญญาทั้งหลาย. พรหมวิหาร ๓ ย่อมเป็นปัจจัยแก่พรหมวิหารที่ ๔. อรูปชั้นต่ำ ๆ ย่อมเป็นปัจจัยแก่อรูปชั้นสูง ๆ. เนวสัญญานาสัญญายตนะ ย่อมเป็นปัจจัยแก่นิโรธสมาบัติ. กรรมฐานแม้ทั้งหมด ย่อมเป็นปัจจัยแก่สุขวิหาร วิปัสสนาและภพสมบัติ.

---

[1] ฉ. ปี-สทฺโท น ทิสฺสติ.

[2-2] ฉ. สุขวิหาร-วิปสฺสนา-ภวสมฺปตฺตีนนฺติ.

คุณวิภาส-คุณศศธร-ด.ญ.สุวัฒนา พันธุ์เมธิศร์ ขอน้อมเกล้าถวายเป็นพระราชกุศลแด่ องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

จริยานุกูลโตติ จริยานํ อนุกูลโต คำว่า โดยเป็นกรรมฐานที่อนุกูลต่อ เจตฺถ[1] วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ. เสยฺยถีทํ. จริยา ความว่า อนึ่ง ในกรรมฐานเหล่านี้ ราคจริตสฺส ตาเวตฺถ ทส อสุภา, พึงทราบวินิจฉัย โดยเป็นกรรมฐานที่อนุกูลต่อ กายคตาสตีติ เอกาทส กมฺมฏฺฐานานิ จริยาทั้งหลาย. คือ ในบรรดากรรมฐาน อนุกูลานิ. โทสจริตสฺส จตฺตาโร เหล่านี้ อันดับแรก กรรมฐาน ๑๑ คือ พฺรหฺมวิหารา, จตฺตาริ วณฺณกสิณานีติ อฏฺฐ. อสุภะ ๑๐, กายคตาสติ ๑ อนุกูลต่อบุคคล โมหจริตสฺส จ วิตกฺกจริตสฺส จ เอกํ ราคจริต. กรรมฐาน ๘ คือ พรหมวิหาร ๔, อานาปานสฺสติกมฺมฏฺฐานเมว. สทฺธาจริตสฺส วรรณกสิณ ๔ อนุกูลต่อบุคคลโทสจริต. ปุริมา ฉ อนุสฺสติโย. พุทฺธิจริตสฺส อาปานสติกรรมฐาน อย่างเดียวเท่านั้น มรณสฺสติ, อุปสมานุสฺสติ, จตุธาตุววฏฺฐานํ, อนุกูลต่อบุคคลโมหจริต และบุคคลวิตกจริต. อาหาเร ปฏิกูลสญฺญาติ จตฺตาริ. อนุสติ ๖ ข้างต้น อนุกูลต่อบุคคลสัทธาจริต. เสสกสิณานิ, จตฺตาโร จ อารุปฺปา กรรมฐาน ๔ คือ มรณสติ ๑, อุปสมานุสติ สพฺพจริตานํ อนุกูลานิ. กสิเณสุ จ ๑, จตุธาตุววัฏฐาน ๑, อาหาเรปฏิกูล- ยงฺกิญฺจิ ปริตฺตํ วิตกฺกจริตสฺส, อปฺปมาณํ สัญญา ๑ อนุกูลต่อบุคคลพุทธิจริต. กสิณ โมหจริตสฺสาติ. ที่เหลือทั้งหลาย และอรูป ๔ อนุกูลต่อบุคคล จริตทั้งปวง. ก็ในบรรดากสิณทั้งหลาย กสิณ อย่างหนึ่งอย่างใดที่เป็นปริตตะ (เล็ก) อนุกูลต่อบุคคลวิตกจริต, ที่เป็นอัปปมาณะ

---

[1] ฉ. อนุกูลโตเปตฺถ.

วิสุทธิมรรค บ.ท.๑-๒๖

คุณศิริพร เข็มกำเนิด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

(หาประมาณมิได้) อนุกูลต่อบุคคลโมหจริต ดังนี้แล.

เอวเมตฺถ จริยานุกูลโต วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพติ สพฺพํ เจตํ อุชุวิปจฺจนีกวเสน จ อติสปฺปายวเสน จ วุตฺตํ. ราคาทีนํ ปน อวิกฺขมฺภิกา สทฺธาทีนํ วา อนุปการา กุสลภาวนา นาม นตฺถิ. วุตฺตมฺปิ เจตํ เมฆิยสุตฺเต :

พึงทราบวินิจฉัย ในกรรมฐานเหล่านี้ โดยเป็นกรรมฐานที่อนุกูลต่อจริยา ตามประการที่กล่าวมานี้แล ก็คำทั้งหมดดังกล่าวมานี้ ข้าพเจ้ากล่าวไว้โดยเกี่ยวกับเป็นกรรมฐานที่เป็นข้าศึกตรง และโดยเกี่ยวกับเป็นกรรมฐานที่เป็นสัปปายะอย่างยิ่ง. แต่การเจริญกุศลที่ไม่ข่มกิเลส มีราคะเป็นต้น หรือว่า ที่ไม่เป็นอุปการะต่อคุณทั้งหลาย มีศรัทธา เป็นต้น หามีไม่. ก็คำนี้ สมจริงแม้ตามที่ตรัสไว้ในเมฆิยสูตรว่า :

"จตฺตาโร ธมฺมา อุตฺตรึ[1] ภาเวตพฺพา. อสุภา ภาเวตพฺพา ราคสฺส ปหานาย. เมตฺตา ภาเวตพฺพา พฺยาปาทสฺส ปหานาย. อานาปานสฺสติ ภาเวตพฺพา

"ธรรม ๔ อย่าง ภิกษุควรเจริญให้ยิ่งขึ้นไป. คือ ภิกษุควรเจริญอสุภะเพื่อละราคะ. ควรเจริญเมตตาเพื่อละพยาบาท. ควรเจริญอานาปานสติเพื่อตัดวิตก. ควร

---

[1] ฉ. อุตฺตริ, เอวมุปริปิ.

วิตกฺกุปฺปจฺเฉทาย. อนิจฺจสญฺญา ภาเวตพฺพา เจริญอนิจสัญญาเพื่อถอนอัสมิมานะ" ดังนี้.
อสฺมิมานสมุคฺฆาตายา"ติ[๒]

ราหุลสุตฺเตปิ "เมตฺตํ ราหุล ภาวนํ ภาเวหี"ติ[๓] อาทินา นเยน เอกสฺเสว สตฺต กมฺมฏฺฐานานิ วุตฺตานิ. ตสฺมา วจนมตฺเต อภินิเวสํ อกตฺวา สพฺพตฺถ อธิปฺปาโย ปริเยสิตพฺโพติ อยํ กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวาติ เอตฺถ กมฺมฏฺฐานกถาวินิจฺฉโย.

แม้ในราหุลสูตร ก็ตรัสกรรมฐานสำหรับบุคคลเดียวเท่านั้นไว้ถึง ๗ กรรมฐาน โดยนัยว่า "ดูกรราหุล เธอจงเจริญเมตตาภาวนาเถิด" ดังนี้ เป็นต้น. เพราะฉะนั้น ก็ไม่ควรทำความยึดมั่น เพียงในคำพูดเท่านั้น ให้แสวงหาคำอธิบายในที่ทั้งปวงเถิด ฉะนั้น ที่ว่ามานี้ เป็นข้อวินิจฉัยในกถาอันว่าด้วยกรรมฐาน ในข้อว่า ถือเอากรรมฐาน นี้.

๔๘. คเหตฺวาติ อิมสฺส ปน ปทสฺส อยํ อตฺถปริทีปนา:[๔] "เตน โยคินา กมฺมฏฺฐานทายกํ กลฺยาณมิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา"ติ เอตฺถ วุตฺตนเยเนว วุตฺตปฺปการํ กลฺยาณมิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา พุทฺธสฺส วา ภควโต อาจริยสฺส

๔๘. ส่วนต่อไปนี้ เป็นการแสดงความหมายแห่งบทว่า ถือเอา นี้. ในข้อว่า "พระโยคีนั้น เข้าไปหากัลยาณมิตรผู้ให้กรรมฐาน" ดังนี้ นี้ มีความว่า พระโยคีนั้นเข้าไปหากัลยาณมิตรผู้มีประการดังกล่าวแล้ว

---

[๑] อิ. ม. อสมิมานสส.

[๒] ขุ. อุ. ๒๕/๑๒๘, องฺ. เอก. ๒๐/๕๗.

[๓] ม. ม. ๑๓/๑๔๐.

[๔] ฉ. อยมตฺถทีปนา.

คุณวีรชัย-คุณมาลี-ด.ช.พงศธร-ด.ญ.ธนัชพร อัศวพิทยานนท์ และคุณอุ่ยตี๋ แซ่อุ่ย
อุทิศส่วนกุศลให้แด่ นายเกียหยี แซ่พัว, นายพิพัฒน์ พรไพรตรีจิตร,
นายเม่าเซ่ง แซ่เบ้, นางลิ่มตี๋ แซ่ลิ้ม

วา อตฺตานํ นิยฺยาเตตฺวา[๑] สมฺปนฺนชฺฌาสเยน สมฺปนฺนาธิมุตฺตินา จ หุตฺวา กมฺมฏฺฐานํ ยาจิตพฺพํ.

โดยนัยที่กล่าวไว้นั่นเทียว แล้วก็ควรมอบตน ต่อพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า หรือต่ออาจารย์ เป็นผู้มีอัชฌาศัยอันถึงพร้อม และมีอธิมุตติอันถึงพร้อม แล้วจึงขอกรรมฐานเถิด.

ตตฺร[๒] "อิมาหํ ภควา อตฺตภาวํ ตุมฺหากํ ปริจฺจชามี"ติ เอวํ พุทฺธสฺส ภควโต อตฺตา นิยฺยาเตตพฺโพ. เอวญฺหิ อนิยฺยาเตตฺวา ปนฺเตสุ เสนาสเนสุ วิหรนฺโต เภรวารมฺมเณ อาปาถมาคเต สนฺถมฺภิตุํ อสกฺโกนฺโต คามนฺตํ โอสริตฺวา คิหิสํสคฺโค หุตฺวา อเนสนํ อาปชฺชิตฺวา อนยพฺยสนํ ปาปุเณยฺย.[๓] นิยฺยาติตตฺตภาวสฺส ปนสฺส เภรวารมฺมเณ อาปาถมาคเตปิ ภยํ น อุปฺปชฺชติ. "นนุ ตยา ปณฺฑิต ปุริมทิวสเมว[๔] อตฺตา พุทฺธานํ นิยฺยาติโต"ติ

ในการมอบตนนั้น พระโยคีควรมอบตนต่อพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า อย่างนี้ว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอสละอัตภาพนี้แด่พระองค์พระเจ้าข้า" ดังนี้. ด้วยว่าพระโยคี เมื่อไม่ได้มอบตนไว้อย่างนี้แล้วอยู่ในเสนาสนะทั้งหลายที่สงัด เมื่ออารมณ์ที่น่ากลัวมาสู่คลอง (แห่งทวาร) ก็ไม่อาจที่จะนิ่งเฉยอยู่ได้ จะพึงเป็นผู้แล่นไปสู่ชายบ้าน แล้วคลุกคลีด้วยพวกคฤหัสถ์ ถึงการแสวงหาที่ไม่สมควรจนได้รับความเสื่อมเสีย. ส่วนพระโยคีผู้ได้มอบอัตภาพแล้วนั้น แม้เมื่อ

---

[๑] กตฺถจิ. นิยฺยาเทตฺวาติปิ.

[๒] สี. ยุ. ตตฺถ.

[๓] อิ. ม. อาปชฺเชยฺย.

[๔] ฉ. ปุริมเมว.

คุณวีรชัย-คุณมาลี-ด.ช.พงศธร-ด.ญ.ธนัชพร อัศวพิทยานนท์ และคุณอุ่ยตี้ แซ่อุ่ย อุทิศส่วนกุศลให้แด่ นายเกียหยี่ แซ่พัว, นายพิพัฒน์ พรไพรตรีจิตร, นายเม่าเซ่ง แซ่เบ้, นางลิ่มตี้ แซ่ลิ่ม

ปจฺจเวกฺขโต ปนสฺส[1] โสมนสฺสเมว อารมณ์ที่น่ากลัวมาสู่คลอง(แห่งทวาร) ก็ไม่ อุปฺปชฺชติ. ยถา หิ ปุริสสฺส อุตฺตมํ เกิดความกลัวขึ้น. แต่พอเธอพิจารณาอยู่ว่า กาสิกวตฺถํ ภเวยฺย, ตสฺส ตสฺมึ มูสิกาย "ดูกรบัณฑิต ท่านได้มอบตนต่อพระพุทธเจ้า วา กีเฏหิ วา ขายิเต[2] อุปฺปชฺเชยฺย ทั้งหลายไป ในวันก่อนนั่นเทียวแล้วมิใช่หรือ" โทมนสฺสํ. สเจ ปน ตํ อจีวรกสฺส ภิกฺขุโน ดังนี้ ก็จะเกิดแต่โสมนัสอย่างเดียว. เหมือน ทเทยฺย, อถสฺส ตํ เตน ภิกฺขุนา ขณฺฑาขณฺฑํ อย่างว่า บุรุษมีผ้าทอจากแคว้นกาสี ซึ่งมีค่า กริยมานํ ทิสฺวาปิ โสมนสฺสเมว อุปฺปชฺเชยฺย. สูงสุด, เมื่อผ้าของเขานั้นถูกหนูหรือพวก เอวฺ สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพํ. แมลงกัดแทะ ก็จะพึงเกิดแต่โทมนัสอย่าง-เดียว. แต่ถ้าหากว่า เขาพึงถวายผ้านั้น ไปแก่ภิกษุผู้ยังขาดจีวร, ต่อมา แม้เห็นผ้านั้น ถูกภิกษุนั้นทำให้ขาดเป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ เขา ก็พึงเกิดแต่โสมนัสอย่างเดียวฉันใด. ข้อนี้ ก็พึงทราบอุปมัยฉันนั้น.

อาจริยสฺส นิยฺยาเตนฺเตนาปิ "อิมาหํ พระโยคี แม้เมื่อจะมอบตนต่ออาจารย์ ภนฺเต อตฺตภาวํ ตุมฺหากํ ปริจฺจชามี"ติ ควรกล่าวว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมขอ วตฺตพฺพํ. เอวฺ อนิยฺยาติตตฺตภาโว หิ สละอัตภาพนี้แด่ท่าน" ดังนี้. ด้วยว่า อตฺตชฺชนีโย วา โหติ, ทุพฺพโจ วา พระโยคีผู้ไม่ได้มอบอัตภาพไว้อย่างนี้ จะเป็น

---

[1] อิ. ม. จ ปนสฺส.

[2] ฉ. ขาทิเต.

อโนวาทกโร, เยน กามงฺคโม วา, ผู้ที่อาจารย์พึงตักเตือนไม่ได้บ้าง, เป็นผู้
อาจริยํ อนาปุจฺฉาว ยตฺถิจฺฉติ, ตตฺถ ว่ายาก ไม่กระทำตามโอวาทบ้าง, ไปเสีย
คนฺตฺวา,[1] ตเมนํ อาจริโย อามิเสน วา ตามชอบใจไม่บอกลาอาจารย์เลย, ก็ไปเสีย
ธมฺเมน วา น สงฺคณฺหาติ, คุฬฺหํ คนฺถํ น ในที่ที่ปรารถนาบ้าง, อาจารย์จะสงเคราะห์
สิกฺขาเปติ. โส อิมํ ทุวิธํ สงฺคหํ อลภนฺโต เธอผู้นี้นั้นด้วยอามิส หรือด้วยธรรมก็ไม่ได้,
สาสเน ปติฏฺฐํ น ลภติ, นจิรสฺเสว ให้เรียนคันถะที่ลึกซึ้งก็ไม่ได้. พระโยคีนั้น
ทุสฺสีลฺยํ วา คิหิภาวํ วา ปาปุณาติ. เมื่อไม่ได้การสงเคราะห์ ๒ อย่างนี้ ย่อม
นิยฺยาติตตฺตภาโว ปน เนว อตฺตูปนีโย โหติ, ไม่ได้ที่พึ่งในพระศาสนา, จะถึงความเป็นผู้
น เยน กามงฺคโม, สุพฺพโจ อาจริยายตฺต- ทุศีลหรือความเป็นคฤหัสถ์ต่อกาลไม่นานเลย.
วุตฺติเยว[2] โหติ. โส อาจริยโต ทุวิธํ ส่วนพระโยคีผู้มอบอัตภาพแล้ว จะไม่เป็นผู้ที่
สงฺคหํ ลภนฺโต สาสเน วุฑฺฒึ วิรุฬฺหึ อาจารย์พึงตักเตือนไม่ได้, ไม่เป็นผู้ไปเสีย
เวปุลฺลํ ปาปุณาติ จูฬปิณฺฑปาติกติสฺสตฺเถรสฺส ตามชอบใจ, เป็นผู้ว่าง่าย มีความประพฤติ
อนฺเตวาสิกา วิย. เนื่องด้วยอาจารย์เท่านั้น. พระโยคีรูปนั้น
เมื่อได้การสงเคราะห์ ๒ อย่างจากอาจารย์
ก็ย่อมถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ ในพระ-
ศาสนา เหมือนอย่างภิกษุผู้เป็นอันเตวาสิก
ของพระจูฬปิณฑปาติกติสสเถระ ฉะนั้น.

---

[1] ฉ. คนฺตา.

[2] สี. อิ. ...วุตฺติเรว, ม. ...วุตฺติเทว.

คุณสมชาติ วุฒิเวียงธรรม
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เถรสฺส กิร สนฺติกํ ตโย ภิกฺขู อาคมึสุ. เตสุ เอโก "อหํ ภนฺเต ตุมฺหากํ อตฺถายา"ติ วุตฺเต สตโปริเส ปปาเต ปติตุ อุสฺสเหยฺยนฺติ อาห. ทุติโย "อหํ ภนฺเต ตุมฺหากํ อตฺถายา"ติ วุตฺเต อิมํ อตฺตภาวํ ปณฺหิโต ปฏฺราย ปาสาณปิฏฺเ ฐ ฆึสนฺโต[1] นิรวเสสํ เขเปตุ อุสฺสเหยฺยนฺติ อาห. ตติโย "อหํ ภนฺเต ตุมฺหากํ อตฺถายา"ติ วุตฺเต อสฺสาสปสฺสาเส สนฺนิรุมฺภิตฺวา[2] กาลกิริยं[3] กาตุ อุสฺสเหยฺยนฺติ อาห. เถโร ภพฺพา วติเม ภิกฺขูติ กมฺมฏฺฐานํ กเถสิ. เต ตสฺส โอวาเท ฐตฺวา ตโยปิ อรหตฺตํ ปาปุณึสูติ. อยมานิสึโส อตฺตนิยฺยาตเน. เตน วุตฺตं "พุทฺธสฺส วา ภควโต อาจริยสฺส วา อตฺตานํ นิยฺยาเตตฺวา"ติ.

มีเรื่องเล่าว่า ภิกษุ ๓ รูป มาสู่สำนักของพระเถระ. ในภิกษุ ๓ รูปนั้น รูปหนึ่งกล่าวว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เมื่อกล่าวว่าเพื่อประโยชน์แก่ตัวท่าน" กระผมอาจกระโดดลงในเหวอันลึกชั่ว ๑๐๐ คนได้. รูปที่ ๒ กล่าวว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เมื่อกล่าวว่าเพื่อประโยชน์แก่ตัวท่าน" กระผมอาจถูอัตภาพนี้บนหลังแผ่นหิน เริ่มตั้งแต่ส้นเท้าจนสิ้นไม่มีเหลือ. ภิกษุรูปที่ ๓ กล่าวว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เมื่อกล่าวว่าเพื่อประโยชน์แก่ตัวท่าน" กระผมอาจกลั้นลมหายใจเข้า หายใจออก จนตายไป ดังนี้. พระเถระคิดว่า ภิกษุเหล่านี้เป็นภัพพบุคคล หนอ ดังนี้ จึงบอกกรรมฐานให้. ภิกษุเหล่านั้น เพราะตั้งอยู่ในโอวาทของพระเถระนั้น จึงบรรลุพระอรหัตแล้วทั้ง ๓ รูป แล. นี้ เป็นอานิสงส์ในการมอบตน. เพราะ

---

[1] ฉ. ม. ฆึเสนฺโต.
[2] ม. อุปรุมฺภิตฺวา.
[3] ม. กาลึกิริยึ.

คุณสมชาติ วุฒิเวียงธรรม
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวไว้ว่า "ควรมอบตนต่อพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า หรือต่ออาจารย์" ดังนี้.

๔๙. สมฺปนฺนชฺฌาสเยน สมฺปนฺนาธิมุตฺตินา จ หุตฺวาติ เอตฺถ ปน เตน โยคินา อโลภาทีนํ วเสน ฉหากาเรหิ สมฺปนฺนชฺฌาสเยน ภวิตพฺพํ. เอวํ สมฺปนฺนชฺฌาสโย หิ ติสฺสนฺนํ โพธีนํ อญฺญตรํ ปาปุณาติ. ยถาห : "ฉอชฺฌาสยาว[๑] โพธิสตฺตา[๒] โพธิปริปากาย สวตฺตนฺติ, อโลภชฺฌาสยา จ โพธิสตฺตา โลเภ โทสทสฺสาวิโน, อโทสชฺฌาสยา จ โพธิสตฺตา โทเส โทสทสฺสาวิโน, อโมหชฺฌาสยา จ โพธิสตฺตา โมเห โทสทสฺสาวิโน, เนกฺขมฺมชฺฌาสยา จ โพธิสตฺตา ฆราวาเส โทสทสฺสาวิโน, ปวิเวกชฺฌาสยา จ โพธิสตฺตา สงฺคณิกาย โทสทสฺสาวิโน,

๔๙. ส่วนวินิจฉัยในคำว่า เป็นผู้มีอัชฌาศัยอันถึงพร้อม และมีอธิมุตติอันถึงพร้อม นี้ พึงทราบว่า อันพระโยคีนั้น พึงเป็นผู้มีอัชฌาศัย อันถึงพร้อมด้วยอาการ ๖ โดยเกี่ยวกับคุณทั้งหลาย มีอโลภะ เป็นต้น. ด้วยว่า พระโยคีผู้มีอัชฌาศัยอันถึงพร้อมอย่างนี้ ย่อมบรรลุโพธิ(การตรัสรู้)อย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาโพธิทั้ง ๓. เหมือนอย่างที่ท่านกล่าวว่า : "พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีอัชฌาศัย ๖ ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความสุกรอบแห่งโพธิ, คือ พระโพธิสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีอัชฌาศัยกอปรด้วยอโลภะ มีปกติเห็นโทษในโลภะ ๑, พระโพธิสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีอัชฌาศัยกอปรด้วยอโทสะ มีปกติเห็นโทษ

---

๑ ฉ. ฉ อชฺฌาสยา.
๒ ฉ. โพธิสตฺตานํ.

นิสฺสรณชฺฌาสยา จ โพธิสตฺตา สพฺพภวคตีสุ ในโทสะ ๑, พระโพธิสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีโทสทสฺสาวิโน"ติ. เย หิ เกจิ อตีตานาคต- อัชฌาศัยกอปรด้วยอโมหะ มีปกติเห็นโทษในปจฺจุปฺปนฺนา โสตาปนฺนสกทาคามิอนาคามิ- โมหะ ๑, พระโพธิสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีขีณาสวปจฺเจกพุทฺธสมฺมาสมฺพุทฺธา, สพฺเพ อัชฌาศัยในเนกขัมมะ (การบวช) มีปกติเต อิเมเหว ฉหิ อากาเรหิ อตฺตนา เห็นโทษในการครองเรือน ๑, พระโพธิสัตว์อตฺตนา ปตฺตพฺพํ วิเสสํ ปตฺตา. ตสฺมา ทั้งหลายผู้มีอัชฌาศัยในปวิเวก (ความสงัด) อิเมหิ ฉหากาเรหิ สมฺปนฺนชฺฌาสเยน มีปกติเห็นโทษ ในการคลุกคลีด้วยหมู่ ๑, ภวิตพฺพํ. ตทธิมุตฺตตาย ปน อธิมุตฺติสมฺปนฺเนน พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้มีอัชฌาศัยใน ภวิตพฺพํ. สมาธาธิมุตฺเตน สมาธิครุเกน นิสสรณะ (ที่สลัดออกจากทุกข์หมายถึง สมาธิปพฺภาเรน นิพฺพานาธิมุตฺเตน นิพพาน) มีปกติเห็นโทษในภพ และคติทั้งปวง นิพฺพานครุเกน นิพฺพานปพฺภาเรน จ[๑] ๑" ดังนี้แล. จริงอยู่ พระโสดาบัน พระ- ภวิตพฺพนฺติ อตฺโถ.

สกทาคามี พระอนาคามี พระขีณาสพ พระ- ปัจเจกพุทธเจ้า และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน เหล่าใด- เหล่าหนึ่ง, ท่านทั้งหมดเหล่านั้น บรรลุคุณวิเศษที่แต่ละท่านจะพึงบรรลุได้ ก็ด้วยอาการ ๖ เหล่านี้ นั่นเทียว. เพราะฉะนั้น พระโยคีพึงเป็นผู้มีอัชฌาศัยอันถึงพร้อม ด้วย

---

[๑] อิ. ม. จ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

ผศ.กรกนก ศาลิคุปต, คุณชนิษฐา อรรตวุฒิวรวาจก์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อาการ ๖ เหล่านี้เถิด. อนึ่ง พระโยคีพึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอธิมุตติ โดยความเป็นผู้น้อมใจไปในธรรมเหล่านั้น. ความว่า พึงเป็นผู้น้อมใจไปในสมาธิ หนักไปในสมาธิ เอียงไปในสมาธิ, น้อมใจไปในพระนิพพาน หนักไปในพระนิพพาน และเอียงไปในพระนิพพาน ดังนี้.

๕๐. เอวं สมฺปนฺนชฺฌาสยาธิมุตฺติโน ปนสฺส กมฺมฏฺฐานํ ยาจโต เจโตปริยญาณลาภินา อาจริเยน จิตฺตวารํ[๑] โอโลเกตฺวา จริยา ชานิตพฺพา. อิตเรน กึจริโตสิ, เก วา เต ธมฺมา พหุลํ สมุทาจรนฺติ, กึ วา เต มนสิกโรโต ผาสุ โหติ, กตรสฺมึ วา เต กมฺมฏฺฐาเน จิตฺตํ นมตีติ เอวมาทีหิ นเยหิ ปุจฺฉิตฺวา ชานิตพฺพา. เอวं ญตฺวา จริยานุกูลํ กมฺมฏฺฐานํ กเถตพฺพํ.

๕๐. ก็อาจารย์ผู้ได้เจโตปริยญาณตรวจดูวารจิตของพระโยคีผู้มีอัชฌาศัย และอธิมุตติอันถึงพร้อมอย่างนี้ ซึ่งกำลังขอกรรมฐานอยู่นั้น จะพึงทราบจริยาได้. อาจารย์นอกนี้ พึงถามเอาโดยนัยทั้งหลายอย่างนี้ว่า ท่านเป็นคนจริตอะไร, หรือว่าธรรมเหล่าไหน เป็นไปมากสำหรับท่าน, หรือว่า เมื่อท่านมนสิการกรรมฐานอะไรจึงจะมีความผาสุก, หรือว่า จิตของท่านน้อมไปในกรรมฐานไหน ดังนี้ เป็นต้น จึงจะทราบ

---

[๑] ฉ. จิตฺตาจารํ.

ผศ.กรกนก ศาลิคุปต, คุณชนิษฐา อรรตวุฒิวรวาจก์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ได้. ครั้นทราบอย่างนี้แล้ว จึงบอกกรรมฐานอันอนุกูลแก่จริยา.

กเถนฺเตน จ ติวิเธน กเถตพฺพํ. ปกติยา อุคฺคหิตกมฺมฏฺฐานสฺส เอกํ เทว นิสชฺชา[1] สชฺฌายํ กาเรตฺวา ทาตพฺพํ. สนฺติเก วสนฺตสฺส อาคตาคตกฺขเณ กเถตพฺพํ. อุคฺคเหตฺวา อญฺญตฺร คนฺตุกามสฺส นาติสงฺขิตฺตํ นาติวิตฺถาริกํ กตฺวา กเถตพฺพํ.

อนึ่ง อาจารย์ผู้จะบอกกรรมฐาน ควรบอกโดย ๓ วิธี. คือ สำหรับผู้เรียนกรรมฐานอยู่โดยปกติ ควรให้ (กรรมฐาน) ไป โดยให้ทำการสาธยาย(สวด)ตลอดเวลาที่นั่ง ๑ หรือ ๒ ครั้ง. สำหรับพระโยคีผู้อยู่ในสำนัก ควรบอกให้ทุก ๆ ขณะ (ทุกคราว) ที่เธอมา. สำหรับพระโยคี ผู้ใคร่จะเรียนแล้วไปในที่อื่น ควรบอกอย่าให้ย่อเกินไป อย่าให้พิสดารเกินไป.

ตตฺถ ปฐวีกสิณํ ตาว กเถนฺเตน จตฺตาโร กสิณโทสา, กสิณกรณํ, กตสฺส ภาวนานโย, ทุวิธํ นิมิตฺตํ, ทุวิโธ สมาธิ, สตฺตวิธํ สปฺปายาสปฺปายํ, ทสวิธํ อปฺปนาโกสลฺลํ, วีริยสมตา, อปฺปนาวิธานนฺติ อิเม นว อาการา กเถตพฺพา.

ในการบอกกรรมฐานนั้น อันดับแรกอาจารย์เมื่อจะบอกปฐวีกสิณ ควรบอกอาการ ๙ อย่างเหล่านี้ คือ โทษแห่งกสิณ ๔ อย่าง, การทำกสิณ, นัยแห่งการเจริญกสิณที่ทำแล้ว, นิมิต ๒ อย่าง, สมาธิ ๒ อย่าง, สิ่งเป็นสัปปายะและเป็นอสัปปายะ ๗ อย่าง,

---

[1] ฉ. อิ. นิสชฺชานิ.

ผศ.กรกนก ศาลิคุปต, คุณขนิษฐา อรรตวุฒิวรวาจก์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เสสกมฺมฏฺฐาเนสุปิ ตสฺส ตสฺส อนุรูปา อัปปนาโกศล ๑๐ อย่าง, ความสม่ำเสมอ
กเถตพฺพำ. ตำ สพฺพำ เตสำ ภาวนาวิธาเน แห่งความเพียร, อัปปนาวิธี ดังนี้. แม้ใน-
อาวิภวิสฺสติ. บรรดากรรมฐานที่เหลือทั้งหลาย ก็ควรบอก
ไปตามสมควรแก่กรรมฐานนั้น ๆ. คำที่ควร
กล่าวทั้งหมดนั้น จักมีแจ้งในภาวนาวิธีแห่ง
กรรมฐานเหล่านั้น.

เอวำ กถิยมาเน ปน กมฺมฏฺฐาเน ก็เมื่ออาจารย์บอกกรรมฐานอยู่อย่างนี้
เตน โยคินา นิมิตฺตำ คเหตฺวา โสตพฺพำ. พระโยคีนั้น พึงฟัง จับเอานิมิตให้ได้. คำว่า
นิมิตฺตำ คเหตฺวาติ อิทำ เหฏฺฐิมปทำ, อิทำ จับเอานิมิต มีความหมายว่า เข้าไปผูก
อุปริมปทำ, อยมสฺส อตฺโถ, อยมธิปฺปาโย, เอาไว้ซึ่งอาการนั้น ๆ อย่างนี้ คือ นี้เป็น
อิทำ โอปมฺมนฺติ เอวำ ฆนฺตำ อาการำ บทต้น, นี้เป็นบทหลัง, นี้เป็นความหมาย
อุปนิพนฺธิตฺวาติ อตฺโถ. เอวำ นิมิตฺตำ ของบทนั้น, นี้เป็นคำอธิบาย, นี้เป็นอุปมา
คเหตฺวา สกฺกจฺจำ สุณนฺเตน หิ กมฺมฏฺฐานำ ดังนี้. จริงอยู่ พระโยคีเมื่อฟังโดยเคารพ
สุคฺคหิตำ โหติ. อถสฺส ตำ นิสฺสาย จับเอานิมิตได้อย่างนี้ กรรมฐานก็เป็นอันเธอ
วิเสสาธิคโม สมฺปชฺชติ, น อิตรสฺสาติ อยำ ถือเอาได้ดี. เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะอาศัย
คเหตฺวาติ อิมสฺส ปทสฺส อตฺถปริทีปนา. กรรมฐานที่เธอถือเอาได้ดีนั้น การบรรลุ
คุณวิเศษก็สำเร็จแก่เธอได้, ไม่ใช่แก่บุคคล
นอกนี้ นี้เป็นคำแสดงความหมายแห่งบทว่า
ถือเอา (กรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง) นี้
ดังนี้แล.

รศ.สริตา บุนนาค
สร้างต้นฉบับพระสัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอตฺตาวตา กลฺยาณมิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา อตฺตโน จริยานุกูลํ จตฺตาฬีสาย กมฺมฏฺฐาเนสุ อญฺญตรํ กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวาติ อิมานิ ปทานิ สพฺพากาเรน วิตฺถาริตานิ โหนฺตีติ.

เป็นอันว่า ข้าพเจ้าทำบททั้งหลายเหล่านี้ คือ เข้าไปหากัลยาณมิตร (ผู้ให้กรรมฐาน) ถือเอากรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดากรรมฐาน ๔๐ ที่อนุกูลต่อจริยาของตน ดังนี้ ให้พิสดารแล้ว โดยอาการทั้งปวง ด้วยคำพูดมีประมาณเท่านี้แล.

อิติ สาธุชนปามุชฺชตฺถาย กเต วิสุทฺธิมคฺเค สมาธิภาวนาธิกาเร กมฺมฏฺฐานคฺคหณนิทฺเทโส นาม ตติโย ปริจฺเฉโท.

ปริเฉทที่ ๓ ชื่อว่า กัมมัฏฐานคหณนิเทศ ในอธิการแห่งสมาธิภาวนา ในปกรณ์ชื่อวิสุทธิมรรค ที่ข้าพเจ้าแต่งไว้ เพื่อประโยชน์แก่ความบันเทิงของสาธุชน มีโดยประการฉะนี้.

รศ.สริตา บุนนาค
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ใบแจ้ง

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ขอเรียนให้ทราบว่า

1. ท่านที่ได้รับพระคัมภีร์ ฉบับ "ภูมิพโลภิกขุ" แล้วปรากฏว่าพบข้อบกพร่องในเนื้อหาพระคัมภีร์ เป็นต้นว่า

- หน้าหนังสือขาดหายไป
- เลขหน้าหนังสือไม่เรียงตามลำดับ
- ข้อความพิมพ์เลอะเลือน อ่านไม่ชัด

ฯลฯ

โปรดส่งพระคัมภีร์คืนไปยัง มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ในบริเวณวัดสระเกศ ฯ
ถนนจักรพรรดิพงษ์ กรุงเทพฯ 10100
โทร.223-0316, 221-8001

มูลนิธิ ฯ ยินดีส่งพระคัมภีร์เล่มใหม่ชดเชยให้ท่าน ทางไปรษณีย์ทันที และจะออกค่าใช้จ่ายในการส่งหนังสือคืนให้ท่านด้วย

2. ถ้าหากท่านพบคำผิด กรุณาแจ้งมาด้วย เพื่อแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป

ด้วยความชอบพระคุณอย่างยิ่ง.

Bhumibalo Bhikkhu Foundation
Notice

1. In case of your "Bhumibalo Bhikkhu" CANON contains the following deficiencies :

   - Page(s) missing
   - Page number(s) not in order
   - Printing(s) unclear/unreadable

Please return such defect CANON to

Bhumibalo Bhikkhu Foundation Wat Srakesa Compound

Chakrabardibong Road

BANGKOK 10100

Tel.2230316, 2218001

The Foundation will immediately replace you with a new copy and will also refund you the return postage.

2. If you found any error(s) in your CANON copy, please let us know so that the correction(s) can be done accordingly.

Thank you very much for your kind cooperation.